

bestseller-ul sfârșitului de secol XVIII

Paul și Virginia

Bernardin de Saint-Pierre

LECĂRIE APĂRĂTĂ CU SPRIJINUL STATULUI

grammar

EROS
românii de dragoste

BERNARDIN DE SAINT-PIERRE

•

PAUL ȘI VIRGINIA

BERNARDIN DE SAINT-PIERRE

PAUL
□ I
VIRGINIA

Traducere
DUMITRU STĂNCESCU
(1866 - 1899)

Editura MondoRo
București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SAINT-PIERRE, BERNARDIN de

Paul și Virginia / Bernardin de Saint-Pierre ; trad. de
Dumitru Stăncescu ; cuv. înainte de Smaranda Cosmin. -
București : MondoRo, 2010
ISBN 978-973-1973-27-2

I. Stăncescu, Dumitru (trad.)
II. Cosmin, Smaranda (pref.)

821.133.1-31=135.1

Coperta *Daniel Țuțunel*
Redactor *Mihaela Sipoș*
Tehnoredactor *Mihaela Comșa*

Departament Difuzare
tel. 021-211.25.00
mail: comenzi@grammar.ro

Cuvânt înainte

Bernardin de Saint-Pierre (1737–1814) s-a născut în portul Le Havre, pe coasta normandă a Franței. La doisprezece ani are ocazia de a traversa Atlanticul și a cunoaște paradisul tropical din insula Martinica, devenită colonie franceză.

În ciuda studiilor tehnice (devine inginer în 1758), trăiește mirajul aventurii și utopia unei republici ideale („simptom“ al epocii încărcate cu fermentii ideologici ai apropiatelor transformări sociale). Călătoriile în Europa și, mai ales, în așa-numita *Île de France*, respectiv insula Mauritius, îi lasă amintiri de neșters. Nostalgia naturii exotice, ținuturile „virgine“ populate de acei idealizați „bons sauvages“ vor potența prietenia sa cu Rousseau, ambii scriitori împărtășind deopotrivă cultul naturii și oroarea pentru civilizație.

Din 1784 publică *Studii despre natură* (Études de la nature) într-o suită de douăsprezece volume; al patrulea volum, cu funcție „ilustrativă“, fiind romanul *Paul et Virginie* (1788); va mai publica apoi *Coliba indiană* (La chaumière indienne) în care reiterează motivul exotic al „bunului sălbatic“.

Blândețea sa umanitară, romanele sale idilice i-au conferit o imagine cam falsă; era, neîndoielnic, un spirit himeric, un visător dar, precum Rousseau, un nevrotic cu sensibilitate maladivă. Această sensibilitate a făcut din el un mare artist.

Sensibilitatea sa maladivă anunța, însă, sindromul emblematic al romanului: *le mal du siècle*, disconfortul spiritual al creatorului confruntat cu pozitivismul raționalist al Iluminismului francez pre-revoluționar.

*

* *

Publicate în 1784 și completate în 1796 cu *Armoniile naturii* (*Harmonies de la nature*), studiile „despre natură” ale lui Bernardin de Saint-Pierre își propun să demonstreze perfecțiunea naturii care „n-a făcut nimic în zadar”. Ca orice (pre)romantic, Saint-Pierre afirmă că adevăratele legi ale naturii nu sunt cele descoperite de fizicieni (este epoca de glorie a pozitivismului newtonian), ci legile descoperite „cu sufletul”, întrucât au fost „organizate” de Providență în folosul omului. Iar legile morale ale naturii nu pot fi percepute prin medierea rațiunii, ci a sentimentelor care ne relevă existența lui Dumnezeu.

Vasta utopie umanitară a lui Bernardin de Saint-Pierre ipo-tizează o cetate ideală, unde s-ar putea deprinde iubirea speciei umane.

Ca topos literar, Saint-Pierre propune, asemeni lui Rousseau, melancolia preromantică. În cel de al XII-lea studiu, consacrat senzațiilor și sentimentelor sufletului atrage atenția capitoul *Despre sentimentul melancoliei* unde sunt anticipate teme majore ale roman-tismului (spectacolul naturii, voluptatea tristeții și a senzațiilor stranii, sentimentul infinitului, cultul ruinelor etc.). Observă, ca și Rousseau, că natura transmite sentimente în armonie cu spectacolele ei (crepusculul, furtuna, ploaia, zorii însoriți). Toată această recuzită a sensibilității și percepțiilor care vor alimenta, peste două-trei decenii romantismul, e prezentă și „ambientată” în *Paul și Virginia*, scurt roman sub *caducitatea* căruia pulsează, polemic, mitul întoarcerii la morală naturii, în spiritul rousseau-ist: „Omul era bun în esența lui, societatea l-a corupt.”

*

* *

Paul și Virginia reprezintă o aplicare a legilor din *Studii despre natură* spre liniștea a două familii nefericite. Dacă ignorăm predica de tip rousseau-ist și desuetudinea grațios-convențională a multor pagini,

descoperim în acest roman al dragostei nefericite o încântătoare pastorală exotică, o ipostaziere poetică a adolescenței, a sufletului pur, a tandreței și a ingenuității împinsă – demonstrativ – la limita tragicului.

Dragostea ingenuă, paradisiacă dintre cei doi adolescenți crescuți în colonii, departe de corupția metropolei (personificată de mătușa pariziană și acoliții ei) e aureolată, tragic, de pudoarea eroinei care preferă înecul renunțării la veșmintele care i-ar dezvălui nuditatea. Exaltarea pudorii (de neconceput pentru cititorii de azi) e un elogiu adus virtuții, așa cum era ea concepută într-o societate contradictorie, precum cea a secolului al XVIII-lea francez sau englez. Un elogiu polemic întrucât și social, și literar, și plastic secolul amintit mai sus e unul al maximelor concupiscente. Poate de aceea Bernardin de Saint-Pierre concepe civilizația drept un flagel ireconciliabil cu morala omului natural. În această cheie de lectură, *Paul și Virginia* se situează la antipodul *Manon Lescaut* a abatelui Prévost, unde umila colonie din Québec e infernul punitiv pentru îndrăgostiții corupți din Parisul aceluiași secol.

*

* *

Caduc acum în bună măsură, *Paul și Virginia* este bestseller-ul sfârșitului de secol XVIII, elogiat în mediul anti-iluminist, apoi în cel revoluționar pentru rezonanțele antisclavagiste.

Desconsiderat de un critic de talia lui Étienne, romanul lui Saint-Pierre rămâne un text fundamental pentru înțelegerea gândirii convulsivului secol al XVIII-lea francez.

Smaranda Cosmin

I

Pe partea de răsărit a muntelui care se înalță în spatele orașului Port-Louis din Île-de-France se văd pe un loc odinioară cultivat ruinele a două colibe mici. Ele se află aproape în mijlocul unui bazin format de niște stânci mari și care are numai o deschizătură spre miazănoapte. La stânga se zărește stânca numită a Descoperirii, de unde se semnalizează vasele care trag la marginea insulei și, la poalele acestui munte, orașul numit Port-Louis; la dreapta drumul care duce de la Port-Louis la cartierul Pamplemuselor, apoi biserica cu acest nume, se ridică, cu aleile sale mărginite cu bambuși, în mijlocul unei câmpii mari, și mai departe o pădure, care se întinde până la capătul insulei. În față-ți, la marginea mării deosebești golful Mormântului; puțin mai la dreapta capul Nenorocului și dincolo marea largă pe care se văd câteva ostroave nelocuite, între care capul Strădaniei, ce pare a fi un bastion în mijlocul valurilor.

Când intri în această vale din care descoperi atâtea lucruri, ecourile muntelui repetă fără încetare zgomotul vântului, care tulbură pădurile vecine, și al valurilor, care se sparg departe de stânci; dar pe lângă colibe nu mai auzi niciun zgomot, și în juru-ți vezi numai stânci mari, drepte ca niște ziduri. La poalele lor, printre crăpături și până pe vârfurile de care se împiedică norii,

cresc copaci. Ploile atrase de piscuri zăgrăvesc adesea în culorile curcubeului coastele verzi, cafenii, și întrețin la picioarele lor izvoarele din care se formează râulețul Latanierilor. O tăcere adâncă domnește în mijlocul lor, unde toate sunt liniștite: și aerul și apa și lumina. Abia dacă ecoul repetă murmurul finicilor care cresc pe platourile cele ridicate și ale căror vârfuri lungi, mișcate veșnic de vânturi, abia se văd.

O lumină limpede strălucește în fundul acestei văi, în care soarele pătrunde numai la prânz. Dar de cum se crapă de ziua, razele lui izbesc vârfurile care, ridicându-se deasupra umbrelor muntelui, par de aur și de purpură pe albastrul cerului.

Îmi plăcea să mă retrag în locul acesta unde mă puteam bucura și de o vedere nețărmurită și de o singurătate adâncă. Într-o zi, pe când stam lângă cele două colibe și mă uitam la ruine, trecu pe lângă mine un bătrân.

Purta, după obiceiul locuitorilor mai în vârstă, o vestă mică și pantaloni lungi. Era desculț și se rezema de un toiag de lemn de abanos. Părul îi era alb de tot și fața nobilă și simplă. Îl salutai cu respect. El se înclină și, după ce mă privi puțin, se apropie și se așeză să se odihnească pe mägura pe care stam. Văzându-l încrezător îl întrebai:

— Moșule, ai putea să-mi spui ale cui au fost colibele astea?

— Fătul meu, în dărâmăturile și în locul acesta necultivat locuiau acum vreo douăzeci de ani două familii care erau foarte fericite aici. Istoria lor e mișcătoare, dar în insula aceasta, pusă în calea Indiilor, care european s-ar interesa de soarta câtorva oameni necunoscuți? Cine ar dori să trăiască aici fericit dar sărac și neștiut de nimeni? Oamenii vor să cunoască numai istoria celor mari și a regilor, – istorie care nu slujește nimănui.

— Moșule, reluai eu, observ, după înfățișarea și vorba dumitale, că ai dobândit mare experiență. Dacă ai vreme spune-mi și

mie, rogu-te, ce știi despre foștii locuitori ai acestui pustiu, și crede-mă că și celui mai stricat om de prejudecățile lumii, tot îi place să audă pe cineva vorbind despre fericirea pe care o dă natura și virtutea.

Atunci bătrânul își rezemă câțva timp fruntea de palme ca un om care caută a-și aduce aminte deosebite întâmplări și îmi istorisi cele ce urmează.

II

În anul 1726, un tânăr din Normandia, dl. de La Tour, după ce căută în zadar să găsească de lucru în Franța și ceru ajutor la neamurile sale, se hotărî să vină să-și încerce norocul în insula aceasta. Era însoțit de o femeie tânără pe care o iubea mult și care și ea, la rândul său, îl iubea. Ea era dintr-o familie veche și bogată, dar se cununase în taină și nu avea zestre pentru că părinții ei nu doriseră să o dea după el deoarece nu era gentilom. O lăsă la Port-Louis și se duse la Madagascar, sperând să cumpere de acolo câțiva negri și să se înapoieze cât mai repede aici ca să lucreze pământul. Debarcă la Madagascar tocmai când începea vremea rea, pe la jumătatea lui octombrie, și la puțin timp muri de friguri ciumate care domnesc acolo șase luni pe an și care vor împiedica totdeauna națiunile europene de a se statornici în țara aceea. Averea i se risipi după moartea sa, cum se întâmplă de obicei celor care sfârșesc departe de patria lor. Nevastă-sa, care rămăsese la Île-de-France, se pomeni văduvă, însărcinată și fără vreo avere, – doar o sclavă

neagră – într-o țară în care nu avea nici credit, nici vreo recomandatie. Nevoind să ceară nimic vreunui bărbat după moartea celui pe care îl iubise, nenorocirea o îmbărbătă. Se hotărî să cultive cu sclava sa un petic de pământ spre a avea cu ce să trăiască.

Pe o insulă aproape pustie, din al cărei pământ putea lua cât dorea, ea nu alese nici locurile cele mai roditoare, nici cele mai potrivite pentru negoț, ci, căutând un gât de munte, un loc ascuns, unde să poată trăi singură și necunoscută, plecă din oraș și apucă spre stâncile acestea pentru a se ascunde ca într-un cuib. Toate ființele care suferă se ascund în locuri sălbatice și pustii, ca și cum stâncile ar fi niște metereze care să-i apere de nenoroc, ca și cum liniștea firii ar putea potoli durerile inimii. Dar Providența, care ne vine în ajutor când dorim numai ce ne e de trebuință, îi dădu doamnei de La Tour un lucru pe care nu-l dau nici bogăția, nici măririle: o prietenă.

Aici locuia, de un an și mai bine, o femeie inteligentă, bună și simțitoare. O chema Margareta. Se născuse în Bretania dintr-o familie simplă de țărani care o iubeau mult de tot și care ar fi făcut-o fericită de n-ar fi avut slăbiciunea să aibă încredere în iubirea unui gentilom din vecinătate, care îi făgăduise să o ia de soție. Dar gentilomul, după ce își mulțumi patima, nu-i dădu nici măcar cu ce să-și hrănească copilul cu care o lăsase însărcinată. Atunci se hotărâse și ea să plece pentru totdeauna din satul în care se născuse și să se ducă să-și ascundă rușinea în colonii, departe de țara sa, unde pierduse singura zestre a unei fete sărace și cinstite: numele bun. Un negru bătrân, pe care îl cumpărase cu câțiva bani luați cu împrumut, cultiva împreună cu ea un colțișor de pământ aici, în canton.

Doamna de La Tour, urmată de sclava sa, o găsi aici pe Margareta care își alăpta copilul. Fu încântată că întâlnise o femeie

a cărei stare se potrivea cu a ei. Îi spuse în puține cuvinte cum era mai înainte și ce trebuințe avea atunci. Margareta, când auzi istorisirea doamnei de La Tour, fu mișcată, simți mare milă și, voind să fie vrednică de încrederea, mai mult decât de stima ei, îi mărturisi, fără a ascunde nimic, cât fusese de nesocotită.

— Eu una am fost vinovată, zise ea, am fost vrednică de soarta mea, dar dumneata, doamnă, ești înțeleaptă și necăjită.

Și, plângând, o pofti să stea cu ea în colibă și să o consi-dere prietenă. Doamna de La Tour, mișcată de o asemenea primire, o strânse în brațe, zicându-i:

— Ah! Se vede că Dumnezeu vrea să mi se sfârșească chinurile, căci ești atât de bună cu mine, care îți sunt străină, decât au fost vreodată rudele mele.

O cunoșteam pe Margareta și, cu toate că locuiesc la o depărtare de o leghe și jumătate de aici, în pădure, în spatele Muntelui-Lung, mi se părea că îi sunt vecin. În orașele Europei, o stradă, un zid îi împiedică pe membrii aceleiași familii a se vedea vreme de ani întregi, dar în coloniile noi, prețuiești ca vecini și pe cei de care ești despărțit de păduri și de munți. Pe vremea aceea, mai cu seamă, când această insulă făcea așa de puțin negoț cu Indiile, vecinătatea era un titlu de prietenie și ospitalitatea față de străini era o datorie și o plăcere. Când aflai că vecina mea dobândise o tovarășă, mă dusei să o văd ca să caut a le fi de folos cu ceva și uneia și alteia. Figura doamnei de La Tour mi se păru interesantă, plină de noblețe și de melancolie. Pe atunci era aproape să nască. Le-am spus că era bine, în interesul copiilor lor și mai cu seamă spre a nu lăsa să se mai statornicească vreun alt locuitor acolo, să-și împartă între ele această vale care cuprinde vreo sută de mii de metri pătrați. Mă rugară pe mine să fac împărțeala. Am trasat două părți aproape egale: într-una se afla partea de sus a cercului de la piscul acela

acoperit de nori de unde iese râul Latanierilor până la gaura pe care o vezi colo sus pe munte și care se cheamă „Gaura de tun” pentru că seamănă într-adevăr cu o gaură de tun. Zona aceasta e așa de plină de stânci și de râpe încât abia poți umbla; cu toate acestea, aici cresc copaci mari și sunt o grămadă de fântâni și de pâraie.

În porțiunea cealaltă cuprinsei toată partea de jos care se întinde de-a lungul râului Latanierilor până unde ne aflăm, de unde râul începe a curge între două coline până dă în mare. Aici vezi margini de livezi și un loc destul de drept dar care nu e bun, căci când plouă e mocirlos și când e secetă e tare ca plumbul; dacă ai trebuință să-l sapi când nu sunt ploii, apoi trebuie să dai cu barda.

După ce făcui împărțeala, le sfătui pe cele două femei să tragă la sorti. Partea de sus o câștigă doamna de La Tour și pe cea de jos o câștigă Margareta. Amândouă se mulțumiră, dar mă rugară să nu le despart locuința „spre a ne putea totdeauna vedea, spre a putea vorbi și a ne ajuta între noi”, ziseră ele. Cu toate acestea, trebuia ca fiecare să-și aibă o colibă a ei. Coliba Margaretei se afla în mijlocul bazinului tocmai pe hotarul locului său. Ridicai alături, pe locul doamnei de La Tour, altă colibă, astfel încât cele două prietene erau și vecine și fiecare locuia pe proprietatea familiei sale. Chiar eu am tăiat din munte lemne pentru ulucile de despărțire, am adus foi de finic de pe mar-ginea mării spre a ridica cele două colibe, unde acum nu vezi nici poartă, nici acoperiș. Vai! În amintirea mea trăiesc toate. Timpul, care nimicește așa de repede monumentele imperiilor, pare că respectă în aceste pustiuri monumentele prieteniei spre a face să dureze părerea de rău până la sfârșitul vieții.

Abia sfârșii coliba de-a doua și doamna de La Tour născu o fată. Eu botezasem pe copilul Margaretei căruia îi pusese numele

Paul. Doamna de La Tour mă rugă să-i botez și fata ei. Margareta îi zise să-i pună numele Virginia. „Va fi virtuoaasă, spuse ea, și va fi fericită. Eu am îndurat nenorocirea numai când m-am abătut de la virtute.”

Când ieși doamna de La Tour din lăuzie, cele două pă-mânturi începură a aduce oarecare venit mulțumită îngrijirilor ce le dădeam din timp în timp, dar mai cu seamă datorită muncii sclavilor. Sclavul Margaretei, pe care îl chema Doming, era un negru zdravăn, cu toate că era în vârstă. Avea experiență și mult bun simț firesc. El cultiva terenurile care i se păreau mai rodnice pe ambele proprietăți, și semăna ce credea că ar fi putut rodi mai bine. Semăna mei și porumb în locurile mai de rând, puțin grâu în locurile mai bune, orez în cele mlăștinoase și la poalele stâncilor dovleci, tivgi și castraveți cărora le place să se cațere. În locurile uscate punea napi dulci, pe înălțimi punea bumbac, trestie de zahăr în locurile tari, cafea pe coline, unde boaba crește mică dar foarte bună; de-a lungul râului și în jurul colibelor banani, care dau fructe tot anul și umbră bună, și în sfârșit puțin tutun spre a-și încânta grijile lui și pe ale bunelor lui stăpâne. Se ducea de tăia lemne de foc din munte și netezea locurile pietroase din proprietăți ca să fie potecile bune. Făcea toate lucrurile acestea cu pricepere și îndemânare pentru că le făcea cu zel. Iubea mult pe Margareta și iubea și pe doamna de La Tour, pe a cărei sclavă neagră o luase de nevastă când se născuse Virginia. Își iubea nevasta cu patimă. Pe ea o chema Maria. Se născuse în Madagascar, unde învățase să facă mai multe lucruri, între care să împletească coșuri și să țeasă niște stoffe din ierburi care cresc în pădure. Era pricepută, curată și foarte credincioasă. Avea grijă să facă de mâncare, să crească câteva găini și să se ducă să vândă la Port-Louis ce le prisosea, – puțin lucru. Mai adăugați două capre crescute pe lângă copii și un câine mare care îi

păzea noaptea și veți avea o idee de tot venitul și de toate slugile celor două.

Cele două prietene torceau lână de dimineața până seara, și le ajungea pentru toți; dar de altminteri într-atât le lipseau lucrurile cele mai obișnuite, încât prin casă și prin curte umblau cu picioarele goale și numai duminica se încălțau, când se duceau la biserica de la Pamplumuse, pe care o vezi colo. E mai departe până acolo decât până la Port-Louis, dar se duceau rar în oraș pentru că le era rușine căci erau îmbrăcate în pânză albastră groasă de Bengal, ca sclavele. Dar oare face considerația lumii cât fericirea de acasă? Cele două prietene sufereau puțin când ieșeau, dar aceasta le făcea să se întoarcă acasă cu și mai multă plăcere. Maria și Doming, de cum le zăreau, de aici de pe deal, alergau la poalele muntelui de le ajutau să urce. Ele citeau în ochii sclavilor lor bucuria ce simțeau că le revăd. Acasă dădeau de curățenie, de libertate, de bunurile pe care le datorau numai muncii lor și de servitori plini de zel și iubire. Ele, unite prin aceleași trebuințe, după ce suferiseră cam din pricina acelorași lucruri, își ziceau cu dragoste una alteia, „prietenă, soră, tovarășă” și aveau amândouă aceleași dorințe, aceleași inte-rese, aceeași masă. Toate erau comune între ele. Numai, când uneori focuri vechi, mai vii decât ale prieteniei, se aprindeau în inima lor, o religie curată, ajutată de moravuri de asemenea, le îndrepta către o altă viață, ca flacăra care se ridică spre cer când nu mai are ce o întreține pe pământ.

Prietenia lor se făcea și mai mare când își vedeau copiii, fructul unor iubiri la fel de nefericite. Simțeau plăcere în a-i muia într-aceeași baie și a-i culca într-aceleași leagăn. Adeseori alăptau una pe copilul celeilalte.

— Draga mea, zicea doamna de La Tour, fiecare avem câte doi copii și fiecare copil al nostru are două mame.

După cum doi muguri care cresc pe doi pomi de aceeași specie și ale căror ramuri le-a rupt furtuna produc fructe mai bune dacă fiecare din ei, desfăcut de trunchiul care i-a dat viață, e altoit pe trunchiul vecin, tot așa cei doi copilași, lipsiți de orice altă rudă, se pătrundeau de simțăminte mai drăgălașe decât cele de fiu și de fiică, de frate și soră, când schimbau sânul celor două prietene care le dăduseră viață.

Mamele lor vorbeau să-i cunune, încă de pe când se aflau în leagăn; și această viitoare fericire casnică, cu care își încân-tau greutățile, le făcea uneori să plângă, căci una își aducea aminte de relele ce suferise din pricină că nu se măritase și cealaltă de relele ce suferise pentru că se măritase; una pentru că se ridicase mai presus de ce era, – cealaltă pentru că se coborâse mai pe jos. Dar se mângâiau amândouă gândindu-se că într-o zi copiii lor, mai fericiți decât ele, se vor bucura – departe de crudele prejudecăți din Europa – și de plăcerile iubirii și de fericirea egalității.

Nimic, într-adevăr, nu se putea cumpăni cu dragostea ce aveau copiii unul pentru altul. Dacă se plângea Paul de ceva, îi arăta pe Virginia și cum o vedea, zâmbea și se liniștea. Dacă pățea Virginia ceva, toți aflau aceasta de la țipetele lui Paul; dar fetița cea drăgălașă își ascundea suferința ca să nu sufere el din pricina ei. Nu veneam odată aici fără să dau de ei despuiți, după obiceiul locului, abia putând umbla, ținându-se de mână și de brațe, după cum ni se arată constelația Gemenilor. Nici noaptea nu-i putea despărți: ea îi prindea ades culcați în același leagăn, obrăjor lângă obrăjor, piept lângă piept, luați de gât și adormiți unul în brațele celuilalt.

Când începură să vorbească, cele dintâi nume ce învățară a-și da fură: „frate și soră”. Copilăria știe mângâieri mai dră-găstoase, dar nume mai dulci, nu. Educația lor le spori prietenia îndreptând-o către trebuințele amândurora. Curând, tot ce privea economia,

curățenia, grija mâncării la câmp, privea pe Virginia; și munca sa era totdeauna răsplătită de laudele și sărutările lui Paul. El lucra întruna: ori săpa, cu Doming, în grădini, ori lua o secure și se ducea cu el în pădure; și dacă în cale da de vreo floare frumoasă, de vreo poamă bună, ori de vreun cuib de pasăre, de ar fi fost și în vârful copacilor, se urca și le lua de le ducea soră-si.

Când întâlneai pe unul undeva, puteai fi încredințat că celălalt nu era departe.

Într-o zi, când mă coboram din vârful muntelui, o zării la capătul grădinii pe Virginia: alerga către casă cu fusta pe cap, – o ridicase de la spate ca să se apere de ploaia care începuse să cadă deodată. De departe mi s-a părut că e singură, și înaintai spre ea ca s-o ajut să umble, dar văzui că-l ținea pe Paul de braț și îl acoperise mai de tot și pe el cu fusta. Râdeau amândoi că se aflau la adăpost împreună sub umbrela născocită de ei. Capetele lor drăgălașe, ascunse în fustă, îmi aduseră aminte de copiii Ledei, închiși amândoi în aceeași scoică.

Învățau să-și placă unul altuia și să se ajute. De altfel erau ca și creolii, – nu știau nici să citească, nici să scrie. Nu le păsa de ce se întâmplase în vremurile de odinioară sau depărtate de ei; dorința lor de a ști nu trecea de muntele acesta. Credeau că lumea se sfârșea unde se sfârșea insula lor și nu-și închipuiau loc mai frumos decât acela unde se aflau. Dragostea lor unul pentru altul și pentru mamele lor le umplea inimile. Niciodată științele nefolositoare nu îi făcuseră să le curgă lacrimi; niciodată lecțiile unei morale triste nu îi făcuse să caște de urât. Nu știau că trebuie să ascunzi, căci toate la ei erau ale amân-durora; nici ce e necumpătarea, căci aveau la îndemână mâncăruri simple; nici să spună minciuni, căci nu aveau a ascunde niciun adevăr. Nimeni nu-i speriasse zicându-le că Dumnezeu îi pedepsește în chip îngrozitor pe copiii nerecunoscători. La ei prietenia filială se născuse din prietenia maternă.

Din religie nu cunoșteau decât cele ce te fac să o iubești și nu se rugau mult. Oriunde se aflau: în casă, pe câmp, în pădure, ridicau către cer mânușițele lor nevinovate și inimile plină de iubire pentru părinții lor.

Astfel le trecu copilăria ca aurora frumoasă care vestește o zi și mai frumoasă. De mici le ajutau pe mamele lor la treburile casei. De cum se lumina de ziuă, Virginia se scula, se ducea să scoată apă de la izvorul din apropiere și se întorcea acasă spre a găti. Curând apoi, când soarele aurea piscurile ce vezi aici împrejur, Margareta și fiul său se duceau la doamna de La Tour; se rugau cu toții și abia după aceea mâncau. Ades mâncau în fața casei pe iarbă, sub un leagăn de banani, care le dădea și mâncăruri gătite gata: poamele lor, și față de masă: foile lor largi, lungi și lustruite. Hrana sănătoasă și din belșug dezvolta repede corpurile celor doi copii și educația blândă le zugrăvea pe fețe curățenia și mulțumirea inimilor lor. Virginia se făcuse de doisprezece ani, dar era pe jumătate formată: avea un păr lung și bălai, ochii albaștri, – iar buzele de mărgean străluceau pe tinerețea obrazului ei; zâmbeau amândoi totdeauna când ea vorbea, dar când tăcea, privirea lor ridicată către cer le da o expresie de nespusă sensibilitate și chiar de ușoară melancolie. La Paul începuse a se vedea cum căpăta un caracter bărbătesc în mijlocul grațiilor adolescenței. Era mai înalt decât Virginia, la față era mai oacheș, nasul îi era mai acvilin și ochi-i negri ar fi fost trufași, dacă genele lungi nu le-ar fi dat o mare dulceață. Cu toate că era foarte neastâmpărat, cum venea sora sa se liniștea și se așeza lângă ea; ades, pe când mâncau, nu zicea niciunul o vorbă. Și când îi vedeai tăcuți, naivi în ținută, frumoși cu picioarele goale, puteai zice că vezi o sculptură antică de mar-mură albă înfățișând niscai copii ai Niobeei. Dar după privirile lor care căutau a se întâlni, după zâmbetele lor dulci, ai fi crezut că sunt de acei copii ai cerului, spirite prea fericite, a căror fire e să se

iubească și care n-au trebuință să-și arate simțămintele prin cugetări și prietenia prin cuvinte.

III

Cu toate acestea doamna de La Tour, văzând că fata sa se dezvoltă cu atâta farmec, simțea mărindu-i-se neliniștea împreună cu iubirea. Îmi zicea adesea:

— Dacă aş muri, ce s-ar face Virginia fără avere, cum e?

Avea în Franța o mătușă bogată, bătrână și religioasă care atât de supărată se arătase când se măritase cu domnul de La Tour, încât jurase să nu-i ceară niciodată ajutor, oricât de rău ar fi stat. Dar acum, ca mamă, nu se mai teme de rușinea refuzurilor. Înștiințată pe mătușă-sa de moartea neașteptată a bărbatului său, de nașterea fetei și de încurcătura în care se afla departe de țara ei, fără niciun ajutor. Nu primi niciun răspuns. Ea, care era așa de mândră, se umili în fața rudei sale care nu o ierta cu niciun preț că luase de bărbat un om care nu era de neam mare, dar tare cumsecade. Îi scrise deci de câte ori au ocazia spre a o face să se intereseze de Virginia. Dar trecură ani îndelungați și nu primi niciun răspuns.

În sfârșit, în anul 1738, la trei ani după sosirea domnului de La Bourdonnays ca guvernator în această insulă, doamna de La Tour află că avea să-i dea o scrisoare din partea mătușei sale. Se repezi la Port-Louis fără a se îngriji că era rău îmbrăcată; bucuria-i

de mamă o puse mai presus de respectul omenesc. Domnul de La Bourdonnays îi dădu într-adevăr o scrisoare de la mătușa ei, în care îi spunea că era vrednică de soarta sa, căci luase de soț un aventurier, un desfrânat; că pasiunile aduc întotdeauna pedepse cu ele; că moartea prea timpurie a soțului său era o pedeapsă dreaptă ce-i dăduse Dumnezeu; că mai bine făcuse că se dusese în colonii decât să-și necinstească familia în Franța; că se afla de altfel într-o țară unde toată lumea făcea avere, afară de cei leneși. La urmă se lăuda singură și zicea că spre a înlătura urmările nenorocite ale căsătoriei, ea nu voise să se mărite. Adevărul este că era încăpățânată și că nu voise să ia de bărbat pe cineva care nu era de neam mare, dar că, deși era foarte bogată și deși la Curte lumea se uita numai la avere, nu se găsisese nimeni care să vrea să-și lege viața cu o fată așa de urâtă și cu inima așa de rea.

Mai adăuga la urmă că, după ce se gândise bine, o recomandase domnului de Bourdonnays. Și o recomandase într-ade-văr, dar – după un obicei comun astăzi, care-l face pe protector să fie mai de temut decât un dușman – spre a-și justifica înaintea guvernatorului asprimea de care dăduse dovadă față de nepoata sa, o vorbise de rău prefăcându-se că o plânge.

Doamna de La Tour pe care niciun om, oricât de nepă-sător ar fi fost, n-ar fi putut-o vedea fără să simtă pentru ea interes și respect, fu primită foarte rău de guvernator care îi răspunse monosilabic când îi spuse în ce stare tristă se afla, și ea și fata: „Voi vedea... Vom vedea... Cu vremea... Sunt mulți amărăți... La ce ai supărat-o, e o mătușă atât de respectabilă?... Rău ai făcut!...”

Doamna de La Tour se întoarse acasă cu inima îndurerată și plină de amărăciune. Când ajunse, aruncă scrisoarea mătușă-si pe masă și îi zise prietenei sale:

— Iată fructul a unsprezece ani de răbdare!

Dar pentru că numai doamna de La Tour știa, dintre toți, să citească, o citi în fața familiei care se adunase în jurul ei. Abia sfârși și Margareta zise iute:

— Ce nevoie avem de rudele tale? Ne-a părăsit oare Dumnezeu?... El e Tatăl nostru. Oare nu am trăit fericite până acum?... La ce te mârnești?...

Și văzând că doamna de La Tour plângea, se aruncă de gâtul ei și strângând-o în brațe, strigă:

— Scumpă prietenă!... Scumpă prietenă!

Dar o înecă plânsul și pe ea. Când văzu Virginia așa, ochii i se umplură de lacrimi și luând mâinile amândurora, și ale mamei sale și ale Margaretei, le sărută și le strânse la piept. Paul, cu ochii înflăcărați de mânie, strângea din pumni, bătea cu piciorul neștiind asupra cui să răzbune cele ce se întâmplau. Doming și Maria auzind zgomot dădură fuga, și în casă se auziră numai țipete de durere: „Ah! Doamnă!... Buna mea stăpână!... Mamă!... Nu plânge!”... Aceste dovezi de prietenie alungară mâr-nirea doamnei de La Tour. Luă pe Virginia și pe Paul în brațe și le zise cu mulțumire:

— Copiii mei, voi sunteți pricina mâr-nirii mele, dar tot voi îmi aduceți și bucurie. Nenorocirea mi-a venit de departe; feri-cirea e lângă mine!

Paul și Virginia nu pricepură; dar când o văzură liniștită, zâmbiră și începură să o mângâie. Astfel urmară a fi fericiți; această întristare fu ce e o furtună în mijlocul verii.

IV

Firea cea bună a acestor copii se dezvolta din zi în zi. Într-o duminică, pe când se crăpa de ziuă – mamele lor se duseseră la biserica Pamplemuselor să asculte slujba – Virginia se pomeni că vede, sub bananii care le înconjurau locuința, o negresă, slabă ca un schelet și numai zdrențe. Ea se aruncă în genunchi în fața fetei care pregătea masa și îi zise:

— Fetița mării, fie-ți milă de o biată sclavă fugară; de o lună rătăcesc prin munți, aproape moartă de foame, ades urmărită de vânători și de câinii lor. Fug de stăpânul meu care este un bogătaș de pe râul Negru; uite cum mă bate și mă schingiuieste.

Și îi arătă corpul plin de răni adânci, făcute de bicele cu care o lovise. Ea adăugă:

— Era să mă duc să mă înec, dar știam că stați aici și m-am gândit: „cât mai sunt albi buni pe aici, nu mă omor încă.“

Virginia îi răspunse foarte mișcată:

— Nu-ți mai fie teamă, ființă necăjită; poftim de mânăncă.

Și îi dădu ce pregătise pentru ai săi. Sclava, în puțină vreme mâncă tot, cu lăcomie. Când văzu că s-a săturat, Virginia îi zise:

— Biată femeie! Îmi vine să mă duc să-l rog pe stăpânul tău să te ierte; de te-ar vedea i s-ar face milă. Vrei să mergi cu mine la el?

— Te voi urma oriunde vei voi, înger al lui Dumnezeu, răspunse biata femeie.

Virginia îl chemă pe frate-său și îl rugă să meargă și el. Sclava îi duse pe cărării prin mijlocul pădurii, prin munții înalți pe care urcară cu multă greutate și peste ape largi pe care le trecură cu

picioarul. În sfârșit, pe la nămiezi, ajunseră pe un deal de pe marginea râului Negru. Acolo văzură o casă frumos clădită, plantații mari și sclavi mulți care le lucrau. Stăpânul lor se plimba printre ei cu pipa în gură și cu un baston de trestie în mână. Era un om înalt, slab, măsliniu la față, cu ochii în fundul capului și cu sprâncene negre și îmbinate. Virginia, care era foarte emoționată și îl ținea pe Paul de braț, se apropie de el și îl rugă în numele lui Dumnezeu să o ierte pe sclavă, care stătea în spatele lor. Întâi proprietarul nu prea luă în seamă pe cei doi copii îmbrăcați sărăcăcios, dar când văzu talia elegantă a Virginiei, capul ei bălai frumos sub gluga albastră și când auzi sunetul dulce al glasului ei care tremura, ca și întregu-i corp, cerând iertare pentru sclava vinovată, își scoase pipa din gură și, ridicându-și bastonul spre cer, zise că o va ierta, nu pentru iubirea către Dumnezeu, ci pentru dragostea către ea. Virginia făcu atunci semn sclavei să se ducă la stăpânul său și apoi fugi. Paul se luă după ea.

Urcară împreună dealul și când ajunseră în vârf se așezară sub un copac, obosiți, flămânzi și însetați. Umblaseră, de când răsărise soarele, mai mult de cincisprezece leghe pe nemâncate. Paul îi zise Virginiei:

— Surioară, a trecut de amiază, ți-e foame și sete și aici nu vom găsi de mâncare. Hai să coborâm iarăși și să cerem stăpânului sclavei să ne dea ceva să ne potolim foamea.

— Ferească Dumnezeu! zise fata; destul mi-a fost frică de el adineauri! Adu-ți aminte ce ne-a zis mama de mai multe ori: „pâinea de la omul rău, umple gura cu pietre.“

— Apoi atunci ce să facem? întrebă Paul; copacii aceștia nu au fructe bune; aici nu găsești nici cel puțin un fruct de tamarin sau o lămâie să-ți mai răcorești gura.

— Nu ne lasă Dumnezeu pe noi! zise Virginia; el ascultă glasurile păsărilor care îi cer hrană.

Abia zisese aceste cuvinte și auziră susurul unui fir de apă care izvora dintr-o stâncă. Dădură fuga într-acolo, și după ce băură din apa mai limpede decât cristalul, culeseră și mâncară puțin creson care creștea pe marginile izvorului. Pe când se uitau în toate părțile să vadă de nu vor da de vreo mâncare mai sănătoasă, Virginia zări printre copaci un palmist tânăr. În vârful acestui pom se afla fructul său, un fel de varză foarte bună de mâncat. Dar cu toate că trunchiul era gros numai cât un picior, era înalt de mai bine de șaizeci de picioare. Lemnul acestui pom e atât de tare, încât nici cele mai puternice securi nu-i dau de căpătâi, și Paul n-avea nici măcar un cuțit. Se gândi să-i dea foc la rădăcină, dar n-avea cremene și nici nu cred să fi putut găsi primprejur. Nevoia te face să născocеști, și adeseori cele mai folositoare născociri le-au făcut oamenii cei mai simpli. Paul se hotărî să aprindă focul ca negrii. Cu colțul unei pietre, făcu o găurică într-o cracă de copac uscată pe care o puse sub picioare; pe urmă cu tăișul pietrei făcu un vârf altei bucăți de cracă tot uscată, dar de alt lemn. Apoi puse bucata aceasta de lemn ascuțită în găurica din lemnul pe care îl ținea sub picioare și învârtindu-l repede în mâini cum învârtești un tel când bați gălbenușul de ou, peste puțin văzu ieșind, la locul unde se atingeau, fum și scânteii. Strânse iarbă uscată și crăci de copaci și le dădu foc la piciorul palmistului care, nu după mult timp, căzu cu zgomot mare. Focul îi mai sluji și să desfacă varza de învelișul ei de foi lungi. Amândoi mâncară o parte din ea crudă, și cealaltă coaptă în cenușă și le plăcu la fel de mult și crudă și coaptă. Erau încântați de amintirea faptei bune pe care o făcuseră de dimineață; dar bucuria le era tulburată de neliniștea ce trebuia să fi pricinuit acasă lipsa lor îndelungată. Virginia vorbea mai des de

aceasta. Paul, care simțea că prinde putere, o încredință că le vor liniști în curând pe mamele lor.

După ce mâncară, se pomeniră în mare încurcătură, căci n-avea cine să le arate drumul. Paul, care nu-și pierdea cum-pătul ușor, îi zise Virginiei:

— Locuința noastră e către soarele de la amiază; trebuie să trecem, ca și astăzi de dimineață, peste muntele ăla de colo cu trei piscuri. Haidem!

Muntele acesta era muntele celor Trei Mamele, numit astfel pentru că piscurile lui rotunde semănau a mamele. Coborâră dealul râului Negru din partea dinspre miazănoapte și ajunseră, după ce umblară un ceas pe malurile unui râu larg care le tăia drumul. Această mare parte a insulei, plină de păduri, e așa de puțin cunoscută și azi, încât multe dintre râurile și munții ei n-au nici nume. Apa pe marginea căreia se aflau curgea plină de spume printr-o albie de stânci. Zgomotul ce-l făcea o sperie pe Virginia; nu îndrăzni să calce în ea ca să o treacă. Atunci Paul o luă în cârcă și trecu printre pietrele alune-coase ale râului fără să-i pese de repezeala apei.

— Nu-ți fie frică, îi zise el, mă simt puternic când sunt cu tine. Dacă stăpânul sclavei nu ar fi iertat-o când l-ai rugat, m-aș fi bătut cu el.

— Te-ai fi bătut cu omul ăla așa de zdravăn și de rău, din pricina mea? întrebă Virginia. Vai! ce greu e să faci bine; numai rău e ușor să faci!...

Când ajunse Paul pe malul celălalt voi să continue drumul, tot cu soră-sa în cârcă, și credea că va putea urca muntele celor Trei Mamele pe care îl vedea în față la o depărtare de vreo jumătate de leghe; dar nu mai putu și fu silit să se așeze pe pământ și să se odihnească. Atunci Virginia îi zise:

— Frate, se înserează. Tu tot mai ai putere, dar eu nu mai pot umbla. Lasă-mă aici și du-te singur acasă ca să le liniștești pe mamele noastre.

— Oh! nu, răspunse Paul, nu te las eu singură. Dacă ne apucă noaptea în pădure, aprind un foc, mai dobor un palmist, îi mănânci fructul și din foi îți fac un adăpost.

Dar Virginia, deoarece se mai odihnise puțin, culese de pe trunchiul unui copac, plecat pe marginea apei, două frunze care atârnav și făcu din ele un fel de papuci pe care și-i puse în picioare, care sângerau de pietrele prin care călcase și le rănise, căci în graba ei uitase să se încălțe. Simțindu-se ușurată prin răceala foilor acestora, rupse o ramură de bambus și plecă, reze-mându-se cu o mână de aceasta și cu cealaltă de fratele său.

Umblau încet prin pădure, dar înălțimea copacilor și desimea frunzișului lor le ascunse muntele celor Trei Mamele spre care se îndreptau și chiar soarele care era aproape să apună. Peste câțva timp părăsiră, fără să bage de seamă, poteca pe care merseseră până atunci și se pomeniră într-un labirint de copaci, de plante cățărătoare și de stânci din care nu mai știură pe unde să iasă. Paul îi zise Virginiei să stea puțin jos și dădu fuga încoace și încolo, speriat, ca să caute un drum să iasă de acolo, dar în zadar se obosi. Se urcă într-un copac mare spre a zări din vârful lui cel puțin muntele celor Trei Mamele, dar în juru-i văzu numai vârfuri de copaci dintre care unele erau luminate de cele din urmă raze ale soarelui care apunea. Cu toate acestea umbra munților acoperea pădurile în văi; vântul se liniștea, cum se întâmplă când apune soarele; o tăcere mare domnea în pustietățile acelea și nu se auzea decât strigătul cerbilor care veneau să-și caute sălaș prin locurile acelea depărtate. Paul, sperând că-l va auzi vreun vânător, strigă cât putu de tare: „Veniți în ajutorul Virginiei!” Dar numai ecourile

pădurii răspunseră vocii sale și repetară de mai multe ori:
„Virginiei... Virginiei!...”

Se dădu jos din copac, obosit și mâhnit; căută mijloace să petreacă noaptea în locurile acelea, dar nu găsi nici fântână, nici palmist, nici chiar crăci uscate ca să poată aprinde focul. Atunci își simți, prin experiența sa, toată slăbiciunea și începu să plângă. Virginia îi zise:

— Nu plânge, căci mor de mâhnire. Eu sunt pricina tuturor grijilor tale și a neliniștii ce îndură acum mamele noastre. Nu trebuie să facem nici chiar bine, până nu ne întrebăm părinții. Ce nesocotită am fost!...

Și începu a plânge. Cu toate acestea, zise lui Paul:

— Să ne rugăm la Dumnezeu, frate, și i se va face milă de noi.

Abia își sfârșiră rugăciunea și auziră un câine lătrând.

— E câinele vreunui negustor care vine seara să pândească ca să omoare cerbi.

Pe urmă câinele lătră mai des.

— Mie mi se pare, zise Virginia, că e Fidel, câinele nos-tru... Da, îi cunosc glasul... oare suntem așa de aproape de casă și la poalele muntelui nostru?

Într-adevăr, peste o clipă Fidel se afla la picioarele lor lătrând, chelălăind, gemând și lingându-i. Uimiți, zăriră și pe Doming; venea spre ei. Când sosi negrul cel bun, care plângea de bucurie, începură să plângă și ei fără să poată zice o vorbă. După aceea Doming le zise:

— Vai, stăpânii mei, ce grijă a chinuit pe mamele voastre!... Cum s-au mirat când nu v-au văzut la întoarcerea de la biserică, unde am fost și eu! Maria, care lucra într-un colț, n-a știut să le spună unde ați plecat. Eu mă duceam, mă întorceam, umblam de colo până colo, neștiind încotro să vă caut. În sfârșit v-am luat hainele câte una, le-am dat lui Fidel să le miroasă, și îndată, ca și

cum bietul animal m-ar fi înțeles, a plecat să vă caute. M-am luat după el, care tot dădea din coadă, până la râul Negru. Acolo am aflat de la stăpânul sclavei că i-ați dus-o și că v-a făgăduit că o va ierta. Dar ce iertare!... Mi-a arătat-o legată cu lanțuri de picioare, de un butuc de lemn și cu zgardă de fier în trei belciuge în jurul gâtului. De acolo Fidel, tot căutând, m-a dus la dealul de la râul Negru unde iar s-a oprit lătrând cât putea. Eram pe marginea unui izvor, lângă un palmist doborât la pământ și lângă un foc care nu se stinsese încă de tot; în sfârșit m-a adus aici. Aici suntem la poalele muntelui celor Trei Mamele și până acasă mai sunt patru leghe. Haide, mâncați să mai prindeți putere.

Le dădu prăjitură, fructe și o ulcică plină cu o băutură făcută din apă, vin, zeamă de lămâie, zahăr și nucșoară pe care mamele lor le-o pregătise spre a-i întări și răcori. Virginia oftă când își aduse aminte de biata sclavă și de neliniștea mamelor lor. Zise de mai multe ori:

— Oh! ce greu e să faci bine!

În vreme ce Paul și Virginia își potoleau setea, Doming aprinse focul și căutând între stânci un lemn care arde și când e verde cu flacăra mare, făcu o făclie din el și o aprinse, căci se înnoptase. Dar încurcătura le fu mare când să pornească la drum: Paul și Virginia nu mai puteau umbla, picioarele le erau umflate și roșii de tot. Doming nu știa: să se ducă mai departe să caute ajutor, ori să petreacă noaptea acolo, cu ei?

— Unde e vremea, le zicea el, când vă purtam pe amân-doi odată în brațe?... Acum sunteți mari și eu am îmbătrânit.

Deodată văzu o ceată de negri la vreo douăzeci de pași. Căpetenia cetei se apropie de Paul și Virginia și le zise:

— Nu vă fie teamă, albi buni; v-am văzut trecând azi de dimineață cu o negresă de pe râul Negru; vă duceți să cereți

iertare pentru ea nemilosului ei stăpân. Drept recunoștință vă vom duce noi acasă.

Apoi făcu semn și patru negri zdraveni construiră o targă din crăci de copaci și cu liane, puseră pe Paul și Virginia și îi luară pe sus.

Doming apucă înainte cu o făclie în mână și porniră cu toții, iar ceata toată striga de bucurie și îi binecuvânta. Virginia, înduioșată, îi zise lui Paul:

— O, dragul meu, Dumnezeu nu lasă nicio binefacere nerăsplătită!

Ajunseră pe la miezul nopții la poalele muntelui lor luminaț de mai multe lumini. Abia îl urcară și auziră voci strigând:

— Voi sunteți, copiii mei?

Ei răspunseră odată cu negrii:

— Da, noi suntem!

Și curând le zăriră pe mamele lor și pe Maria; le veneau în întâmpinare cu tăciuni aprinși.

— Sărmani copii, zise doamna de La Tour, de unde veniți?... În ce griji ne-ați băgat!...

— Venim, zise Virginia, de la râul Negru, unde ne-am dus să cerem iertare pentru o sclavă căreia îi dădusem de dimi-neață de mâncare pentru că murea de foame, și negrii ne-au adus până aici.

Doamna de La Tour își sărută fata acoperind-o cu lacrimi fierbinți și la urmă îi zise:

— Atunci vă iert pentru răul ce mi-ați făcut.

Margareta, încântată, strângea pe Paul în brațe și îi zicea:

— Și tu, dragul meu copil, și tu ai făcut o faptă bună.

Când ajunseră acasă cu copiii lor, dădură să mănânce negrilor, care apoi se întoarseră în pădure urându-le toate cele bune.

V

Fiecare zi era, pentru aceste familii, zi de fericire și pace. Nici invidia, nici ambiția nu le chinuiau. Ele nu doreau o reputație zadarnică pe care o dă intriga și pe care o nimicește bârfa. Le era de ajuns să-și fie lor înșelor martori și judecători. În insula aceasta unde, ca în toate coloniile europene, oamenii sunt dornici să audă anecdote răutăcioase, virtuțile și chiar numele lor erau necunoscute. Numai când vreun trecător întreba, pe drumul Pamplumuselor, pe vreun locuitor de la câmp: „Cine locuiește colo în colibecele acelea?”, acesta răs-pundea fără să le cunoască: „Niște oameni cumsecade.” La fel și micșunelele, cu toate că nu le vezi, își răspândesc mirosul dulce de sub tufișurile de mărăcini.

Ele alungaseră din convorbirile lor bârfa, care pare a fi bună, dar care îndreaptă inima către ură și falsitate, căci e cu neputință să nu urăști pe oameni dacă îi crezi răi și să trăiești cu cei răi la un loc dacă nu ascunzi sub o falsă bunăvoință ura pe care o simți pentru ei. Astfel bârfa ne face să fim răi cu ceilalți sau cu noi înșine. Dar fără să-i judece pe oameni, ele vorbeau de cum ar putea să le facă bine tuturor; și cu toate că nu aveau putere să facă bine, totuși aveau o dorință nespusă de a-l face, dorință care le făcea să aibă o bunăvoință gata totdeauna să se întindă asupra altora. Trăind în singurătate, nu numai că nu se sălbăticeseră, dar erau tot mai umane. Istoriile scandaloase ale societății nu le interesau, dar istoria naturii le umplea de încântare și de bucurie. Ele admirau puterea Providenței care prin mâinile lor răspândise în mijlocul

acestor stânci sterpe belșugul, mulțumirile, plăcerile curate, simple și mereu renăscând.

Paul, la vârsta de doisprezece ani, mai zdravăn și mai deștept decât europenii la vârsta de cincisprezece, înfru-musețase ceea ce cultiva Doming, se ducea cu el în pădurile învecinate ca să scoată copăcei de lămâi, de portocali, de tamarini, a căror capete rotunde sunt de o culoare verde așa de frumoasă, și de curmali al căror fruct este plin de cremă cu zahăr care miroase a floare de lămâie. Răsădea în împrejurimi acești copăcei destul de mari. Semănase semințe de pomi care din al doilea an înfloriseră și dăduseră roade ca agatthisul căruia îi atârnă împrejur – ca niște sticle de policandru – niște chiorchini de flori albe, ca liliacul, ca papayerul al cărui trunchi fără crengi, format ca o coloană zbârlită de pepeni verzi, poartă un capitel de foi largi la fel cu ale smochinului.

Pusese și sâmburi de badamieri, și de alți arbori, dintre care cei mai mulți dădeau umbră și fructe.

Mâna lui Paul cultivase plante în locurile cele mai sterpe din acest cuprins. Mai multe specii de aloes, cu vârfurile pline de flori galbene pătate cu roșu, se ridicau deasupra piscurilor negre ale stâncilor și păreau că vor să ajungă la lianele lungi încărcate cu flori albastre ori stacojii care atârnau aici și colo de-a lungul râpelor muntelui.

Așezase aceste plante în așa chip, încât puteai să le vezi dintr-o aruncătură de ochi. Pusese în mijlocul văii iarbă, pe urmă copăcei, apoi copaci mijlocii și în sfârșit copaci înalți de pe margine, astfel încât această vale așa de mare părea din mijloc un amfiteatru de verdeață, de fructe și de flori în care se găseau plante de grădină, margini de livezi și câmpii cu orez și cu grâu. Dar în planul lui nu se depărtase de planul naturii. Călăuzit de visele sale, el pusese în locurile mai ridicate pe cele cu sămânța zburătoare și pe marginea apelor pe cele ale căror semințe sunt făcute să plutească. Astfel

Nu era nimic mai plăcut decât numele celor mai multe adăposturi din acest labirint. Stânca aceasta de care îți vorbeai, de unde mă vedeau venind din depărtare, se numea *Descoperirea prieteniei*. Paul și Virginia bătură o trestie bambus, în vârful căruia ridicau o batistă albă, cum mă vedeau, spre a da de veste că vin, după cum se ridică steagul pe muntele vecin când se zărește vreun vas pe mare. Mi-a dat în gând să sap o inscripție în trestie. Simțeam mare plăcere când călătoream să văd o statuie ori un monument din antichitate, dar simt și mai mare plăcere când văd o inscripție bine făcută: atunci mi se pare că o voce omenească iese din piatră și adresându-se omului în mijlocul pustiului îi spune că nu e singur și că alți oameni în aceleași locuri au simțit, cugetat și suferit ca el; că dacă această inscripție vine de la vreo civilizație veche care a pierit, ea ne duce sufletul în câmpiile nemărginitului și îi dă simțământul nemuririi sale, arătându-i că o cugetare a trăit mai mult chiar decât un imperiu.

Scrisei dar pe bățul steagului lui Paul și Virginiei versurile acestea de Horațiu:

*...Fratres Helenae lucida sidera
Ventorumque regat pater
Obstrictis aliis, praeter Iapyga*

„Fie ca frații Elenei, astre încântătoare ca voi, și ca tatăl vântu-rilor să vă călăuzească și să facă să sufle numai Zefirul.”

Săpai acest vers al lui Virgiliu pe scoarța unui tatamac la umbra căruia Paul stătea uneori spre a se uita departe la marea turburată:

Fortunatus ab ille deos qui novit agrestes!

„Fericit fiul meu, căci cunoști numai dorințele câmpenești!”

Și pe cestălalt de deasupra ușii colibei doamnei de La Tour unde se strângeau cu toții:

At secura quies et nescia fallere vita.

„Aici se află o conștiință bună și o viață care nu știe să înșele.”

Dar Virginiei nu-i plăcea latineasca mea; zicea că ce scriesem pe steag era prea lung și prea savant. „Mie mi-ar fi plăcut, adăuga ea: *veșnic turburată, dar statornică.*”

— Această deviză, îi răspunsei eu, s-ar potrivi mai bine cu virtutea.

Cugetarea mea o făcu să roșească.

Aceste familii fericite își puneau amprenta asupra a tot ce le înconjura. Pusese numele cele mai dulci unor lucruri simple. Un cerc de portocali și de banani plantați în jurul unei pajiști, în mijlocul căreia Virginia și Paul se duceau să danseze câteodată, se numea *Concordia*. Un copac bătrân la umbra căruia doamna de La Tour și Margareta își istorisiseră nenorocirile se numea *Plânsurile șterse*. Numeau *Bretania* și *Normandia* niște bucățele de pământ în care semănaseră grâu, fragi și mazăre. Doming și Maria, dorind ca și stăpânele lor să-și aducă aminte de locurile nașterii lor în Africa, numeau *Angola* și *Fouillepointe* două locuri unde creștea iarba din care făceau coșuri și unde plantaseră tivgi. Astfel familiile acestea expatriate își întrețineau dulcile iluzii ale țării lor și își potoleau părerile de rău pe pământ străin. Vai! Am văzut însuflețindu-se cu mii de nume încântătoare copacii, fântânile, stâncile din acest loc, acum așa de prăpădit și care, asemenea unui câmp din Grecia, are numai ruine și nume mișcătoare.

Dar din tot ce se afla aici, lucrul cel mai plăcut era ceea ce se numea *Odihna Virginiei*. La poalele stâncii *Descoperirea prieteniei* se află un fel de adâncitură de unde iese o fântână care formează chiar

la obârșia sa un lăculeț mic în mijlocul unei livezi cu iarbă. Când născuse Margareta pe Paul îi dăruisem un cocos de indii pe care mi-l dăruise și mie cineva. Ea plantă fructul acesta pe marginea lăculețului pentru ca pomul ce va rodi odată să-i aducă aminte vremea nașterii fiului său. Doamna de La Tour, după exemplul ei, plantă și ea unul tot cu gândul acela când o născu pe Virginia. Din aceste fructe răsăriseră doi cocotieri; unuia îi ziceau pomul lui Paul și celuilalt pomul Virginiei. Crescură amândoi în aceeași proporție ca stăpânii lor, dar la o înălțime care întrecea acoperișul colibelor. Începuseră să-și îmbrățișeze ramurile, și ciorchinii lor atârnavă deasupra văii. Afară de această plantație lăsasera adâncitura așa cum o împodobise natura; pe pereții ei cafenii și umezi străluceau, ca niște stele verzi și negre, niște capilare largi, și se legănavă în voia vânturilor stufiguri de scolopendru ce atârnavă ca niște panglici lungi verzi purpurii. Nu departe creșteau niște alte plante ale căror flori seamănă cu ale garofiței roșii, și ardei roșu. Împrejur menta și busuiocul dădeau un miros dulce. De sus atârnavă liane ca niște perdele verzi. Păsările de mare veneau și petreceau noaptea, atrase de aceste grădini înverzite. Când apunea soarele vedeai zburând de-a lungul țărmurilor mării ciocârlia marină și sus, în văzduh, fregata cea neagră și pasărea albă a tropicelor care plecau, ca și soarele, din singurătatea oceanului Indian.

Virginiei îi plăcea să se odihnească pe marginea acestei fântâni, împodobită într-un chip și măreț și sălbatic. Deseori venea să spele rufe la umbra celor doi cocotieri. Uneori își ducea caprele să pască. Pe când făceau brânză din laptele lor îi plăcea să le vadă păscând pe coastele repezi ale stâncii și să stea în aer pe una din cornișe ca pe un pedestal. Paul, văzând că acest loc îi plăcea așa de mult Virginiei, aduse din pădurea vecină cuiburi de tot felul de

păsări. Părinții puilor veniră după ei și se statorniciră în noua colonie. Virginia le dădea din când în când grăunțe de orez, de mei și de porumb. Cum o vedeau mierlele, pasărea bengali al cărei ciripit e așa de dulce, car-dinalii cu penele ca focul, ieșeau din stufiș; papagalii verzi ca smaraldul coborau din latanierii vecini; potârnicșile alergau pe sub iarbă; toți veneau până la picioarele ei, ca niște găini. Ea și Paul le iubeau mult.

Copii drăgălași! Voi petreceți în nevinovăția primelor voastre zile învățând să faceți bine. De câte ori, în locul acesta, mamele voastre nu binecuvântau, strângându-vă în brațe, cerul de mângâierea ce pregăteți bătrâneților lor și pentru că vă vedeau cum creșteți de frumos! De câte ori la umbra stâncilor acestora n-am împărțit cu ele mâncarea voastră câmpenească pentru care nu omorâserăți niciun animal!... Lapte, ouă proas-pete, fripturi de orez pe frunze de banan, coșuri pline cu napi, cu portocale, cu rodii, cu banane, curmale, ananas, alcătuiau mâncările cele mai sănătoase, culorile cele mai vesele și sucurile cele mai plăcute.

Discuțiile le era tot așa de dulci și de nevinovate ca și mâncărurile. Paul povestea deseori ce lucrase în ziua aceea și ce avea de gând să lucreze a doua zi. Se gândea totdeauna să facă ceva folositor pentru ei toți. Ici cărările nu erau bătătorite bine, colo stăteau rău; leagănele acestea tinere nu făceau des-tulă umbră. Virginia ar fi stat mai bine colo.

Pe vremea ploilor își petreceau ziua întregă în casă cu toții, și stăpânii și servitorii, împletind rogojini de papură și coșuri de bambus. Vedeai așezate lângă zid greble, seceri, sape și lângă aceste instrumente de agricultură erau puse produsele lor: saci de orez, snopi de grâu și banani. Delicatețea se unea cu belșugul. Virginia, care învățase de la Margareta și de la mama sa, făcea șerbeturi, băuturi întăritoare cu zeamă de trestie de zahăr, lămâie și chitre.

Când se înnopta mâncau la lumina lămpii; pe urmă doamna de La Tour sau Margareta spunea câte o istorie despre călători rătăciți în pădurile Europei care erau pline de tâlhari ori povesteau despre un vas aruncat de furtună pe stâncile unei insule pustii. Când auzeau istorisirile acestea, inimile copiilor lor se înflăcărau. Se rugau la Dumnezeu să le dea și lor posibilitatea odată să poată să ajute asemenea năpăstuiți. Apoi cele două familii se despărteau ca să se ducă să se culce, nerăbdătoare să se vadă a doua zi. Uneori adormeau în zgomotul ploii care cădea cu putere pe acoperișurile colibelor lor, ori al vântului care le aducea murmurul depărtat al valurilor ce se spărgeau de țarm. Ele binecuvântau pe Dumnezeu că se aflau în siguranță, cu atât mai mult cu cât pricepeau pericolul depărtat.

VI

Din când în când doamna de La Tour citea în fața tuturor vreo istorie emoționantă din Testamentul vechi ori nou. Ei reflectau puțin asupra acestor cărți sfinte căci teologia lor era numai în sentiment, ca a naturii, și morala numai în acțiuni, ca a Evangheliei. N-aveau zile hotărâte pentru plăceri și altele pentru tristeți. Fiecare zi era pentru ei zi de sărbătoare, și tot ce îi înconjura era un templu divin în care admirau fără încetare o inteligență nemărginită, atotputernică și prietenă a oamenilor. Acest sentiment de încredere în puterea supremă îi umplea de mângâiere pentru trecut, de bărbăție pentru vremea de față și de speranță pentru viitor. Iată

cum aceste femei, silite de necaz să reintre în natură, dezvoltaseră în ele însele și în copiii lor aceste simțăminte pe care le dă natura spre a ne împiedica să ne întristăm.

Dar în orice inimă se ridică uneori nori care o tulbură; când vreunul dintre ei părea trist toți ceilalți se strângeau în jurul lui și îi risipeau gândurile amare mai mult prin sentimente decât prin vorbe. Fiecare ajuta cum putea: Margareta cu o mare veselie și doamna de La Tour cu o credință blândă. Virginia cu mângâieri dragăstoase, Paul cu sinceritate, cordialitate. Până și Maria și Doming îi veneau într-ajutor. Ei se mâhneau dacă îl vedeau trist, și plângeau dacă îl vedeau plângând. Tot astfel se împletesc plantele slabe între ele spre a se putea împotrivi uraganelor.

Vara mergeau în fiecare duminică la biserica din Pamplemuse, a cărei clopotniță o vezi colo. La biserica aceasta se duceau locuitori bogați, în palanchin, și care încercară de mai multe ori să facă cunoștință cu aceste familii așa de unite, să le poștească la petreceri. Dar ele respinseră frumos și cu respect invitațiile lor, încredințate că oamenii puternici caută să aibă pe lângă ei oameni mai slabi spre a avea cine să îi lingusească. Nu se prea apropiiau nici de locuitorii simpli, de obicei geloși, bârfitori și grosolani. Și unii și alții ziseseră că sunt mândre, dar purtarea lor cuviincioasă era însoțită de atâta bunăvoință, mai cu seamă pentru cei săraci, încât dobândiră pe nesimțite respectul celor bogați și încrederea celor sărmani.

După ce se sfârșea slujba, mulți veneau de le cereau să le facă câte un bine. Ba câte unul mâhnit de ceva le cerea un sfat, ba câte un copil le ruga să vină să vadă pe mama sa care era bolnavă în vreo mahala vecină. Ele aveau întotdeauna câte o rețetă bună pentru bolile obișnuite ale locuitorilor și făceau totul cu plăcere, lucru care dă mare preț serviciilor mici. Izbuteau mai cu seamă să

alunge grijile, bolile spiritului care sunt așa de neplăcute în singurătate și pentru corpurile bolnave. Doamna de La Tour vorbea cu atâta încredere în Dumnezeu încât bolnavului, când o auzea, i se părea că e de față. Virginia se întorcea ades cu ochii plini de lacrimi, dar cu inima plină de bucurie, căci putuse face bine. Ea pregătea dinainte lecurile bolnavilor și le dădea cu o bucurie nespusă. După ce făceau aceste vizite, își prelungeau câteodată drumul prin valea Muntelui-Lung până la mine, iar eu le așteptam cu masa pusă pe marginea pârâului care curge prin vecinătate. Pentru astfel de împrejurări aveam câteva sticle cu vin vechi spre a spori veselia mâncării indiene prin dulcile și întăritoarele producții ale Europei. Alteori ne dădeam întâlnire pe țărmul mării, la gura de vărsare a vreunui râu. Aduceam, de acasă, mâncăruri de legume pe care le amestecam cu cele pe care marea ni le oferea din belșug. Locurile cele mai îngrozitoare ne ofereau adeseori cele mai mari plăceri. Câteodată stăteam pe câte o stâncă la umbra vreunui pom și vedeam valurile mării venind să se sfărâme la picioarele noastre cu un zgomot cumplit. Paul, care știa să înoate ca un pește, se ducea pe stânci înspre valuri, apoi fugea pe țărm când se apropiau cele mari, spumoase și mugitoare și îl urmăreau până încoace departe. Dar Virginia, când vedea așa, țipa și zicea că jocurile acestea o înspăimântau.

După masă tinerii cântau și dansau. Virginia cânta feri-cirea vieții câmpenești și necazurile marinarilor pe care zgâr-cenia îi face să plutească pe o mare înfuriată în loc să cultive pământul care dă în chip pașnic atâtea bunuri. Câteodată juca cu Paul pantomimă, ca negrii. Pantomima e cel dintâi limbaj al omului. Ea e cunoscută de toate națiunile. E așa de naturală și de expresivă încât copiii albilor o învață repede, cum îi văd pe negri jucând-o. Virginia își aducea aminte de istoriile care o mișcaseră mai mult când i le citise mama sa, și mima eve-nimentele importante cu multă naivitate. Câteodată, în vreme ce Doming bătea în tobă, ea venea pe pajiște cu

o cană pe cap; înainta sfioasă către izvorul vecin, spre a lua apă. Doming și Maria, care înfățișau pe păstorii lui Madian, nu o lăsau să se apropie și se prefăceau că o resping. Paul fugea în ajutorul ei, îi bătea pe păstori, umplea cana Virginiei cu apă și, ajutând-o să o ridice pe cap, îi punea și o coroană de flori roșii care făcea să i se vadă și mai bine albeața figurii. Atunci mă amestecam și eu în jocurile lor, luând rolul lui Raguel și îi dădeam lui Paul pe fiica mea Sephora de soție.

Altă dată reprezenta pe săraca Ruth care se întoarce după o lipsă îndelungată, văduvă și săracă, în țara ei unde se simte străină. Doming și Maria făceau pe secerătorii. Virginia se prefăcea că culege ici și colea pe urma lor câteva spice de grâu. Paul imitând pe patriarh o întreba; ea răspundea tremurând. Apoi de milă oferea găzduire nevinovatei și azil nenorocului, umplea șorțul Virginiei cu tot felul de merinde și o aducea în fața noastră ca în fața bătrânilor din oraș, declarând că o lua de nevastă cu toate că era așa de săracă. Doamna de La Tour, când vedea scena aceasta, aducându-și aminte de rudele care o abandonaseră, de văduvia ei, de buna primire a Margaretei, urmată acum de speranța unei căsătorii fericite între copiii lor, nu se putea abține să nu plângă, și amintirea aceasta ne făcea pe toți să vărsăm lacrimi de durere și de bucurie.

Aceste drame erau jucate cu atâta veridicitate încât te credeai pe câmpiile din Siria ori din Palestina. Aveam și decoruri, lumini și orchestră potrivită la aceste spectacole. Locul scenei era de obicei la o răspântie de pădure unde aveam în jur mai multe arcade de frunze. Noi stăteam în mijloc, adăpostiți de căldură toată ziua, dar când apunea soarele, razele lui, tăiate de trunchiurile de copaci, se desfăceau în umbrele pădurii în linii lungi, luminoase, care uneori produceau cel mai măreț efect; discul lui întreg se urca la capătul câte unei cărări și o făcea să strălucească de lumină. Frunzele

copacilor luminate pe dedesubt de razele sale ca șofranul străluceau cu focuri de topaz și de smarald. Trunchiurile lor pline de mușchi păreau schimbate în coloane de bronz antic și păsările care se retrăseseră în tăcere sub frunzișul întunecos spre a petrece noaptea, uimite că vedeau o a doua auroră, salutau toate odată astrul zilei cu mii și mii de cântece.

Deseori ne apuca noaptea petrecând astfel, dar aerul curat și climatul dulce ne îngăduiau să dormim pe sub câte un copac în mijlocul pădurii fără teamă de hoți.

A doua zi fiecare se întorcea acasă, unde găsea lucrurile cum le lăsase. Pe atunci, era atâta credință și simplitate în insula aceasta fără comerț, încât ușile multor case nu se încuiau cu cheia și broaștele de uși erau un obiect de curiozitate pentru cei mai mulți creoli.

Anumite zile erau pentru Paul și Virginia momente de bucurie nespusă: când era ziua mamelor lor. Virginia se apuca de cu seara de frământa și cocea prăjituri din făină de grâu pe care le trimitea la niște familii de albi sărace, născute în insulă, care nu mâncaseră niciodată pâine din Europa și care, fără niciun ajutor de la negri, siliți să trăiască cu rădăcini de manioc în mijlocul pădurilor, n-aveau, spre a îndura sărăcia, nici stupiditatea care însoțește sclavia nici bărbăția care vine din educație. Aceste prăjituri erau singurele daruri pe care le putea face, dar le oferea într-un chip așa de drăgălaș încât le făcea să aibă preț. Mai întâi Paul era însărcinat să le ducă singur acestor familii care făgăduiau când le primeau să vină a doua zi să petreacă la doamna de La Tour și la Margareta. La colibele lor sosea câte o mamă cu doi-trei băieți și fete palide, slabe și așa de sfoase încât nu cutezau să ridice ochii. Virginia le dădea îndată curaj. Le poftea să bea și să mănânce câte ceva al căror preț îl ridica spunând fel de fel de lucruri: băutura aceea era făcută de Margareta, cealaltă de mama sa, fratele său

culesese singur tocmai din vârful unui pom acel fruct. Îl îndemna pe Paul să danseze cu ele. Nu le lăsa până nu le vedea mulțumite; dorea să se bucure de veselia familiei ei. „Fericirea ți-o faci singur căutând a face pe alții fericiți“, zicea ea. Când plecau le oferea ce credea ea că le poate face plăcere, spunându-le fel de fel de vorbe ca să le ia. Dacă vedea că rochiile le erau prea zdrențuite alegea, cu voia mamei sale, dintr-ale ei și îl ruga pe Paul să le ducă și să le lase, fără să-l vadă cineva, la ușa caselor lor. Astfel făcea bine după pilda Divinității, ascunzând-o pe binefăcătoare și arătând numai binefacerea.

VII

Domniile voastre europenii, al căror spirit se umple din copilărie de atâtea prejudecăți potrivnice fericirii, nu puteți pricepe că natura poate da atâtea lumini și plăceri. Inima voastră închisă într-o sferă mică de sentimente omenești ajunge repede la limita mulțumirilor ei artificiale, dar natura și inima sunt nesfârșite. Paul și Virginia nu aveau nici ceasuri, nici calendare, nici cărți de cronologie, de istorie și de filozofie. Perioadele vieții lor erau legate de-ale naturii. Ei știau orele zilei după umbra copacilor, anotimpurile după vremea când înflo-reau și dădeau roade și anii după numărul recoltelor. Aceste dulci icoane răspândeau cel mai mare farmec în dialogurile lor. „A venit vremea mesei zicea Virginia, umbrele bananilor au ajuns la rădăcini“, ori: „se apropie noaptea căci tamarinii își strâng foile.“ Când o întreba cineva câți

ani avea ea sau câți Paul, ea răspundea: „Frate-meu are atâți ani câți are cocotierul cel mare de la fântână și eu cât cel mai mic. Manghierul a rodit de douăsprezece ori și portocalii de douăzeci și patru de când sunt pe lume.”

Viața lor părea legată de a copacilor ca a driadelor și faunilor. Ei nu aveau habar de alte epoci istorice decât cele ale vieții mamelor lor, nici altă cronologie afară de a grădinilor și nici altă filozofie decât facerea de bine la toată lumea și resem-narea față de voința lui Dumnezeu.

La urma urmelor, de ce ar fi avut nevoie să fie bogați și învățați cum suntem noi? Nevoile și neștiința lor le sporeau fericirea. Nu era zi să nu-și spună că ajutaseră pe câte cineva ori să nu-și comunice niște idei noi; da, idei noi, și chiar dacă s-ar fi amestecat printre ele câteva greșeli, omul curat nu are a se teme de ele. Astfel creșteau acești doi copii ai naturii.

Nicio grijă nu le umpluse fruntea de riduri, nicio necum-pătare nu le stricase sângele, nicio pasiune necinstită nu le atinsese inima; iubirea, nevinovăția, mila creșteau în fiecare zi frumusețea inimilor lor în grații nespuse pe trăsăturile, în ființa și în mișcările lor. Așa se iviră în grădina Raiului primii noștri părinți, când, ieșind din mâinile lui Dumnezeu se văzură, se apropiară unul de altul și vorbiră întâi ca fratele cu sora. Virginia blândă, modestă, încrezătoare ca Eva, și Paul, asemenea lui Adam, înalt cât un bărbat și simplu ca un copil.

Câteodată, fiind singur cu ea (mi-a spus aceasta de o mie de ori), îi zicea când se întorcea de la lucru:

— Când sunt obosit și te văd, parcă îmi trece oboseala. Când, din vârful muntelui, te zăresc în fundul vâlceleii mi se pare că ești un boboc de trandafir în mijlocul grădinii. Dacă te duci spre casa mamelor noastre, potârnichea care aleargă cu puii ei n-are pasul mai ușor ca al tău. Cu toate că te pierd din vedere printre copaci, n-

am nevoie să te văd, – tot te găsesc; ceva din tine, dar nu pot spune ce, rămâne pentru mine în aerul prin care treci, pe iarba pe care te-ai așezat. Când mă apropii de tine, îmi încânți toate simțurile. Seninul cerului nu e așa frumos ca albastrul ochilor tăi, cântecul bengalisului nu e așa dulce ca sunetul vocii tale. Dacă te ating numai cu vârful degetelor, tot corpul mi se înfioară de plăcere. Adu-ți aminte de ziua în care am trecut, printre pietre, râul celor Trei Mamele. Când am ajuns pe mal eram foarte ostenit, dar când te-am luat în spate mi s-a părut că am aripi ca o pasăre. Spune-mi, prin ce farmec m-ai putut vrăji? Prin spiritul tău?... Oare mamele noastre n-au mai mult decât noi amândoi la un loc? Prin mângâierile tale?... Dar nu mă alintă ele mai des decât tine?... Mi se pare că prin bunătatea ta. Nu voi uita niciodată că ai mers cu picioarele goale până la Râul Negru spre a cere iertarea unei biete slave fugare. Poftim, mult iubita mea, ia ramura aceasta înflorită de lămâi pe care am rupt-o din pădure; pune-o noaptea lângă pat. Mănâncă fagurele acesta de miere, l-am luat pentru tine din vârful unei stânci. Dar mai întâi așează-ți capul pe pieptul meu și voi uita oboseala.

Virginia îi răspundea:

— O, frate, razele soarelui pe care le văd dimineața, pe vârfurile stâncilor, nu mă bucură ca prezența ta lângă mine. O iubesc mult pe mama, o iubesc mult și pe mama ta, dar când ele îți zic: „fiul meu”, le iubesc și mai mult. Când te alintă pe tine, mă simt mai bine decât atunci când mă mângâie pe mine. Mă întrebi de ce mă iubești?... Ori nu se iubește tot ce a crescut la un loc? Uită-te la păsările noastre crescute în același cuib, – se iubesc tot ca noi, sunt mereu împreună, tot ca noi. Ascultă cum se strigă una pe alta și își răspund de pe un pom pe altul; tot așa când ecoul îmi aduce cântecele pe care le fluieră tu pe vârful muntelui, eu le repet cuvintele în fundul vâlceleii. Îmi ești drag, mai cu seamă din ziua în care ai vrut să te bați pentru mine cu stăpânul slavei. De atunci mi-

am zis de multe ori în gând: „Fratele meu are inimă bună; de n-ar fi fost el așa fi murit de frică.” Mă rog la Dumnezeu în fiecare zi pentru mama mea, pentru mama ta, pentru tine, pentru bieții noștri servitori, dar când pronunț numele tău mi se pare că devin și mai cucernică. Îl rog necontenit pe Dumnezeu să nu ți se întâmple niciun rău. De ce te duci așa de departe și urci așa de sus ca să-mi aduci flori și fructe? Nu avem oare destule în grădină?... Ce obosit ești!... Ești lac de apă!

Și cu batista albă îi ștergea fruntea și obrajii și îl săruta iar și iar.

Cu toate acestea Virginia de ceva vreme se simțea slăbită de o boală necunoscută. Ochii ei frumoși, albaștri, erau negri de jur împrejur; la față se îngălbenea și o mare slăbiciune îi cuprindea tot corpul. Fruntea nu-i mai era senină nici nu mai zâmbea. O vedea veselă fără bucurie și tristă fără mâhnire. Ocoala jocurile nevinovate, nu-și mai vedea de treburi, de fami-lia ei mult iubită. Rătăcea prin locurile cele mai singuratice căutând odihnă pretutindeni și negăsind nicăieri. Uneori, când îl vedea pe Paul, se ducea spre el cu bucurie, apoi deodată, când începea să vorbească cu el, se timora, o roșeață aprinsă îi colora obrajii galbeni și ochii ei nu mai cutezau să se uite într-ai lui. Paul îi zicea:

— Verdeța acoperă stâncile, păsările noastre cântă când te văd, toate sunt vesele în jurul tău, numai tu ești tristă.

Și încerca să o binedispună îmbrățișând-o, dar ea întorcea capul și fugea la mama sa tremurând. Săraca, se simțea tulburată de mângâierile fratelui său. Paul nu mai înțelegea nimic.

Răul nu vine singur niciodată. Într-o vară din acelea care pustiesc din când în când pământurile dintre tropice, pe la sfârșitul lui decembrie, când soarele, la capricorn, încălzește timp de trei săptămâni Île-de-France, cu razele lui verticale, vântul de sud-est, care domnește aici mai tot anul, nu sufla deloc. Vârtejuri lungi de

praf se ridicau de pe drumuri și stăteau atârtnate în aer. Pământul crăpa din toate părțile, iarba era pârlită, din munți ieșeau aburi calzi și cele mai multe râuri secaseră. Niciun nor nu venea dinspre mare. Numai ziua, niște aburi roșietici se ridicau deasupra câmpiilor și păreau a fi, când apunea soarele, flăcări de incendiu. Nici noaptea n-aducea răcoare. Globul lunii, roșu de tot, se ridica de o mărime nespūsă. Turmele abătute pe pantele colinelor, cu gâtul întins spre cer, respirând greu, făceau să răsune vâlcelele de gemete jalnice. Chiar și cel care le păzea se culca pe pământ spre a se mai răcori puțin; dar pământul ardea peste tot și aerul înăbușitor era plin de insecte care căutau să-și potolească setea cu sânge de oameni și de animale.

Într-una din aceste nopți, Virginia se simți mai bolnavă. Se ridica, se așeza iar, se culca și nu putea cu niciun chip să adoarmă. Atunci plecă, sub lumina lunii, spre fântână. O zărește. Cu toată seceta, ea tot curge argintie pe stâncile de culoare închisă. Se cufundă în apă. Întâi răcoarea îi incită simțurile și mii de amintiri plăcute îi vin în minte. Își aduce aminte că în copilărie mama sa și Margareta se scăldau cu Paul tot în locul acela, că pe urmă Paul săpase o groapă, dăduse nisipul în lături și semănase pe margine ierburi mirositoare ca să vină ea să se scalde, numai ea. Vede în apă pe brațele-i goale și pe sâni reflexele celor doi palmieri plantați la nașterea fratelui său și a ei, care își împreunau deasupra capului său ramurile verzi. Se gândește la prietenia lui Paul mai dulce decât parfumurile, mai curată decât apa izvoarelor, mai puternică decât palmierii uniți, și oftează. Se gândește la noapte, la singurătate și un foc mistuitor o cuprinde. Deodată iese din apă speriată de aceste idei mai arzătoare decât soarele din ziua trecută. Aleargă la mama sa căutând un sprijin la ea. De mai multe ori, voind să-i spună de ce suferă, îi ia mâinile într-ale ei și i le strânge, de mai multe ori fu gata

să pronunțe numele lui Paul, dar nu putu, și, punându-și capul pe pieptul mamei sale, i-l umplu de lacrimi.

Doamna de La Tour înțelegea cauza răului, dar nu îndrăznea să zică nimic.

— Fata mea, îi zicea ea, caută către Dumnezeu care poate da sănătate și viață. El te pune la încercare azi spre a te răsplăti mâine. Gândește-te că suntem pe pământ numai ca să punem în practică virtutea.

Canicula ridică din ocean vapori care acoperiră insula ca o umbrelă uriașă. Vârfurile munților îi strângeau în jurul lor și brazde lungi de foc ieșeau din timp în timp din piscurile lor. Curând se auziră niște tunete îngrozitoare răsunând în păduri, pe câmpii și în vâlcele; ploii înspăimântătoare ca niște cataracte căzură din cer. Torente spumoase se repezeau de pe munți; fundul văii se făcuse parcă era o mare, platoul pe care se află colibele parcă era o insulă mică, și prin intrarea vâlcelelor ieșeau, amestecați împreună cu apele care mugeau, copaci, pământ și bucăți de stâncă.

Toată familia tremura și se ruga la Dumnezeu în coliba doamnei de La Tour al cărei acoperiș trosnea cumplit sub pute-rea vântului. Curajosul Paul, urmat de Doming, se ducea de la o colibă la cealaltă prin mijlocul groazniciei furtuni, întărindu-le pe unde vedea trebuință. Se întorcea ca să-și mângâie familia, făcând-o să spere că va veni iar vremea frumoasă. Într-adevăr, seara ploaia încetă, vântul de la sud-est își luă iar cursul obișnuit și soarele se văzu apunând la orizont.

Cea dintâi dorință a Virginiei fu să verifice locul unde se odihnea de obicei. Paul se apropie de ea cu sfială și îi dădu brațul. Ea i-l luă zâmbind și ieșiră împreună din colibă. Aerul era răcoros, fum alb se ridica de pe munți. Grădina era stricată; cei mai mulți pomi erau dezrădăcinați; grămezi mari de nisip acopereau livezile și umpluseră baia Virginiei. Numai cocotierii erau tot în picioare,

verzi și frumoși, dar în jurul lor nu mai era nici iarbă, nici leagăne, nici păsări, doar câțiva bengali care pe vârfurile stâncilor vecine își plâneau cu cântece jalnice pierderea puilor.

Când văzu așa dezastru Virginia zise lui Paul:

— Ai adus păsări și uraganul le-a omorât. Ai făcut o grădină și e distrusă. Toate pier pe pământ, numai cerul nu se schimbă.

Paul îi răspunse:

— De ce nu-ți pot da ceva din cer? Dar n-am nimic; n-am nimic nici chiar pe pământ.

Virginia răspunse roșindu-se:

— Ai portretul sfântului Pavel.

Abia zise aceste cuvinte și Paul se repezi în coliba mamei sale. Acest portret era o miniatură care reprezenta pe ermitul Paul. Margareta avea multă credință în ea. O purtase multă vreme atârnată la gât, când era fată; pe urmă, când ajunsese mamă, o pusese la gâtul copilului său. Se întâmplase că fiind însărcinată cu el și părăsită de toată lumea, tot uitându-se la icoana prea fericitului pusnic, copilul ei începuse să semene cu el, lucru care o făcuse să îl boteze cu numele lui și să-i dea drept patron un sfânt care își petrecuse viața departe de oamenii care pe ea o înșelaseră și pe urmă o lăseseră în voia întâmplării. Când primi Virginia acest portret din mâna lui Paul, îi zise mișcată:

— Frate, nimeni nu mi-l va lua cât voi trăi și nu voi uita niciodată că mi-ai dat singurul lucru ce-l ai pe lume.

Când văzu acest ton de prietenie, această întoarcere neașteptată de familiaritate și de dragoste, Paul voi să o sărute, dar ea, ușoară ca o pasăre, îi scăpă din mână și îl lăsă locului, nepricepând defel purtarea ei așa de ciudată.

Cu toate acestea Margareta îi zise doamnei de La Tour:

— De ce nu ne cununăm noi copiii? Au o pasiune nespūsă unul pentru altul, pasiune pe care fiul meu nu o înțelege încă. Când va vorbi natura, în zadar îi vom mai supraveghea...

Doamna de La Tour îi răspunse:

— Prea sunt tineri și săraci. Ce mâhnite am fi dacă Virginia ar face copii pe care nu i-ar putea crește! Doming e prăpădit, Maria e infirmă, eu, scumpa mea, de cincisprezece ani mă simt foarte slabă. În țările calde îmbătrânești repede și, când ești mâhnită, și mai repede. Paul e unica noastră speranță. Să așteptăm ca vârsta să-i formeze temperamentul și să ne poată susține cu munca sa. Acum știi că abia avem ce ne trebuie. Dar dacă îl vom trimite pe Paul puțin în India, comerțul îl va ajuta să cumpere câțiva sclavi și când se va întoarce îl vom cununa cu Virginia, căci cred că nimeni nu o poate face pe fiica mea așa de fericită ca fiul tău, Paul. Să vorbim și cu vecinul nostru să vedem ce zice.

Într-adevăr, veni ră să mă întrebe și am fost de aceeași părere.

— Mările Indiei sunt frumoase, le zisei; dacă va trece în Indii pe vreme frumoasă, în șase săptămâni ajunge. Îi vom strânge puțină marfă, căci vecinii mei îl iubesc mult. I-am putea da bumbac brut cu care nu avem ce face căci nu sunt mori pe aici; lemn de abanos care se găsește așa de mult încât facem focul cu el, și câteva rășini care se pierd degeaba prin păduri, ar face treabă căci toate lucrurile acestea se vând cu preț în Indii și nouă nu ne sunt de niciun folos.

Mă însărcinai să cer domnului de La Bourdonnays voie să se îmbarce și, înainte de toate, voi să-i spun lui Paul. Dar mare îmi fu mirarea când tânărul îmi zise cu un bun simț mai presus de vârsta sa:

— De ce vreți să-mi las familia pentru nu știu ce avere? Ce comerț e pe lume mai bun decât cultura pământului care îți dă uneori cincizeci ori o sută pentru unu? Dacă vroim să facem comerț,

n-avem decât să ducem la oraș ce ne prisosește, fără să mai plec tocmai în Indii. Mamele noastre îmi spun că Doming e bătrân și nu mai poate munci, dar eu sunt tânăr și în fiecare zi prind mai multă putere. Dacă li se întâmplă ceva, cât lipsesc eu, mai cu seamă Virginiei, care e suferindă?... Oh! nu, nu! Nu aș putea să le las așa!

Răspunsul său mă puse în mare încurcătură, căci doamna de La Tour nu-mi ascunsese starea Virginiei și dorința ce avea de a câștiga câțiva ani, ținându-i pe tineri departe unul de altul. Nu puteam să-l las pe Paul nici măcar să bănuiască aceste lucruri.

VIII

În timpul acesta, un vas care venea din Franța îi aduse doamnei de La Tour o scrisoare de la mătușa sa. Se temea de moarte, fără de care inimile aspre n-ar fi niciodată simțitoare. Abia scăpase dintr-o boală și era cuprinsă de o mare slăbiciune pe care vârsta o făcea incurabilă. O chema pe nepoata sa în Franța, ori, dacă nu îi îngăduia sănătatea să facă așa cale lungă, o ruga să o trimită pe Virginia, căreia dorea să-i dea o educație bună, o căsătorie avantajoasă și toată averea ei. Îi înapoia toate bunurile dacă făcea ce o ruga.

Abia citi scrisoarea în fața familiei întregi și toți rămaseră încremeniți. Doming și Maria începură să plângă. Paul, nemișcat de uimire, părea gata să arate mânie. Virginia cu ochii țintă la mama sa nu cuteza să zică un cuvânt.

— Acum ne mai putem oare despărți? zise Margareta doamnei de La Tour.

— Nu, draga mea, nu, copiii mei, reluă doamna de La Tour, eu nu vă voi părăsi. Am trăit cu voi și cu voi vreau să mor. Fericirea numai în prietenia voastră am găsit-o. Sănătatea mi-au zdruncinat-o mâhnirile cele vechi. Am fost rănită în inimă de asprimea rudelor mele și de pierderea scumpului meu soț. Dar de atunci am avut parte de mai multă mângâiere și fericire cu voi, în aceste biete colibe, decât m-au făcut să sper vreodată bogățiile familiei mele.

Auzind aceste cuvinte, lacrimi de bucurie curseră din ochii tuturor. Paul, strângând-o pe doamna de La Tour în brațe, îi zise:

— Nici eu nu te părăsesc. Nu mă duc în Indii. Vom lucra cu toții pentru tine, mamă scumpă; nu-ți va lipsi niciodată nimic cu noi.

Dar dintre toți Virginia arată cea mai puțină bucurie. Restul zilei fu mai veselă, și întoarcerea liniștii sale mulțumi la culme pe toți.

A doua zi când răsări soarele, după ce își făcură toți rugăciunea dinainte de masă, ca de obicei, Doming îi înștiință că venea un domn călare, urmat de doi sclavi. Era domnul de La Bourdonnays. El intră în colibă unde toată familia era la masă. Virginia servise după obiceiul țării cafea și orez fiert în apă. Mai pusese pe masă și napi calzi și banani proaspeți. În loc de tacâmuri aveau jumătăți de tivgi și în loc de față de masă foi de banan. Guvernatorul se arătă întâi mirat de sărăcia acestei locuințe. Apoi adresându-se doamnei de La Tour îi spuse că treburile orașului nu-l lăsau să se gândească la nevoile fiecăruia; după aceea mai zise:

— Dumneata, doamnă ai o mătușă de familie aleasă și foarte bogată la Paris, care vă va lăsa averea sa și care vă așteaptă să vă duceți la dânsa.

Doamna de La Tour îi răspunse guvernatorului că sănă-tatea sa zdruncinată nu îi îngăduia să facă așa drum lung.

— Cel puțin pe fiica dumitale, așa de tânără și de dră-gălașă, nu o vei putea lipsi de o moștenire așa de mare. Trebuie să-ți spun că mătușa dumitale a recurs la autoritate ca să o aducă lângă sine. Birourile mi-au scris în privința aceasta să mă folosesc chiar putere, dar deoarece eu îmi întrebuițez puterea numai spre a-i face pe locuitorii acestei colonii fericiți, aștept ca voința dumitale să se înnoaie, să facă o jertfă de câțiva ani, căci de asta atârnă fericirea fiicei dumitale pentru întreaga-i viață. De ce vin oamenii aici?... Ca să facă avere, așa e?... Nu e oare mai plăcut să te duci să găsești avere în țara ta?

Zicând aceste cuvinte, puse pe masă un sac mare de bani pe care îl adusese unul din cei doi negri.

— Uite, adăugă domnul de La Bourdonnays, pentru pregătirea călătoriei fiicei dumitale, din partea mătușii dumneavoastră.

Pe urmă muștră cu bunătate pe doamna de La Tour că nu se dusesse la el când a avut nevoie și laudă nobilu-i curaj. Paul luă cuvântul și zise guvernatorului:

— Domnule, mama a venit la dumneata și ai primit-o rău.

— Mai ai vreun copil, doamnă? Întrebă guvernatorul.

— Nu, domnule, răspunse ea, băiatul e fiul prietenei mele, dar și el și Virginia ne sunt deopotrivă de scumpi și sunt fiecare copiii amândurora.

— Tinere, zise guvernatorul lui Paul, când vei dobândi experiența lumii, vei cunoaște nefericirea oamenilor cu poziții mari, vei afla cât de ușor dau ei viciului intrigant ceea ce ar fi drept să dea meritului care se ascunde.

Domnul de La Bourdonnays, poftit de doamna de La Tour se așeză la masă lângă ea. Dejună precum creolii cu cafea amestecată cu orez fiert în apă. Fu încântat de ordinea și de curățenia colibeii, de înțelegerea ce domnea între cele două familii și de zelul bătrânilor lor servitori.

— Aici se află numai mobilă de lemn, zise el, dar mai ales fețe senine și inimi de aur.

Paul, încântat de popularitatea guvernatorului, zise:

— Aș dori să fiu prieten cu dumneata, căci ești om de ispravă.

Domnul de La Bourdonnays primi cu plăcere această dovadă de cordialitate insulară. Sărută pe Paul strângându-i mâna și îl asigură că putea avea încredere în prietenia lui.

După masă, luă pe doamna de La Tour deoparte, și îi spuse că va avea curând ocazia de a trimite pe fiică-sa în Franța pe un vas care era gata să plece, că o va recomanda el unei doamne, rudă a lui, care pleca și ea, că nu trebuia să lase cu niciun preț o avere așa de mare pentru o mulțumire de câțiva ani.

— Mătușa dumitale, adăugă el, plecând, nu poate trăi mai mult de doi ani, așa mi-au scris niște prieteni ai săi. Gândește-te bine. Aventura nu vine în toate zilele. Sfătuiți-vă cu toții. Toți oamenii cu judecată îmi vor da dreptate.

Ea îi răspunse că nu dorea de acum înainte altă fericire decât fericirea fiicei sale și că o va lăsa să plece dacă va dori ea.

Doamnei de La Tour îi părea bine că găsea un prilej să despartă câțva timp pe Virginia de Paul, cu gândul la fericirea amândurora. Luă pe fiică sa deoparte și îi zise:

— Fata mea, servitorii ne sunt bătrâni; Margareta îmbătrânește și ea; Paul e prea tânăr; eu sunt bolnavă. Dacă mor eu, ce vă faceți fără avere, în pustuirile astea? Vei rămâne singură, neavând pe nimeni care să-ți dea ajutor, și silită să muncești fără încetare la pământ, ca să poți trăi. Gândul acesta mă umple de durere.

Virginia îi răspunse:

— Dumnezeu ne-a osândit la muncă, m-ai învățat să muncesc și să-l binecuvânteț în fiecare zi. Până acum nu ne-a părăsit și nu ne va părăsi nici de-acum înainte. Providența veghează mai cu

deosebire asupra celor năpăstuiți. Așa mi-ai spus de multe ori, mamă. Nu pot să vă părăsesc.

Doamna de La Tour continuă, mișcată:

— Eu vreau să te văd fericită și să te mărit cu Paul care nu ți-e frate. Acum gândește-te că averea sa atârână de tine.

Fata care iubește crede că nimeni nu știe asta. Ea își pune pe ochi vălul ce are pe inimă, dar când îl ridică vreo mână prietenă, atunci suferințele tainice ale amorului său scapă ca pe o ușă deschisă și dulcile porniri ale încrederii urmează după secretul cu care se înconjură. Virginia, mulțumită de noile măr-turii de bunătate ale mamei sale, îi spuse cât luptase având de martor numai pe Dumnezeu; că vedea ajutorul Providenței în ajutorul mamei sale care îi îngăduia aplecarea și care o călău-zea cu sfaturile ce-i dădea; că acum fiind ajutată, dorea să nu plece ci să stea cu dânsa, fără grijă pentru vremea de față, fără teamă pentru viitor.

Doamna de La Tour văzând că vorbele ei produsese ră cu totul alt efect decât cel la care se aștepta, îi zise:

— Fata mea, nu vreau să-ți stau împotriva, cugetă în voie dar ascunde de Paul iubirea ta. Când e inima fetei prinsă, iubitul ei nu mai are ce îi cere.

Către seară, fiind singură cu Virginia, intră la ea un om înalt îmbrăcat cu o sutană albastră. Era un misionar din insulă și duhovnicul doamnei de La Tour și al Virginiei. Fusese trimis de guvernator.

— Copiii mei, le zise el după ce intră, Domnul fie lăudat, acum sunteți bogați. Vă puteți asculta inima, veți putea face bine celor săraci. Știu ce v-a spus domnul de La Bourdonnays și ce i-ați răspuns. Pe dumneata sănătatea te silește să stai aici, dar domnișoara n-are niciun motiv ca să stea. Trebuie să ne supunem Providenței, rudelor mai bătrâne, chiar când sunt nedrepte. E o

jertfă, dar așa e porunca lui Dumnezeu. El s-a jertfit pentru noi, trebuie, după pilda lui, să fim devotați și noi binelui familiei. Călătoria în Franța va avea un sfârșit fericit. Nu vrei să te duci, domnișoară?

Virginia, cu ochii plecați, îi răspunse tremurând:

— Dacă așa a poruncit Dumnezeu, nu mă împotrivesc. Facă-se voia lui, zise ea plângând.

Misionarul ieși și se duse să-i spună guvernatorului că izbutise. Doamna de La Tour trimise pe Doming să mă cheme spre a mă întreba și pe mine ce părere am despre plecarea Virginiei. Nu am fost de acord să o lase să plece. Eu cred că spre a fi fericit, trebuie să ții mai mult la câștigurile ce ți le dă natura decât la cele ce ți le dă averea și că nu trebuie să ne ducem să căutăm aiurea ce găsim la noi. Aceste maxime eu le consider bune pentru toți fără excepție. Dar ce puteau face sfaturile mele de cumpătare împotriva amăgirilor unei averi mari, și cuvintele mele simple împotriva prejudecăților lumii și ale unei autorități sfinte pentru doamna de La Tour? Ea mă întrebuse numai așa, de politețe, și nu mai dezbătu de atunci hotărârea duhovnicului său. Până și Margareta, care cu toate că avea planuri mari pentru fiul său și se împotrivise la început, acum nu mai zicea nimic. Paul, care nu știa ce se va hotărî, mirat de convorbirile tainice dintre doamna de La Tour și fiica sa, se întristă.

— Se vede că urzesc ceva împotriva mea, zise el, căci văd că se ascund de mine.

În insulă se răspândise zgomotul că norocul venise să cerceteze și stâncile acestea și văzurăm venind fel de fel de negustori, care desfăcură în mijlocul acestor colibe cele mai bogate stoffe din Indii, ligheane minunate de Gudelur, batiste de Paliacat și

de Mazulipatan, museline de Dacca, dungate, brodate, străvezii ca ziua.

Doamna de La Tour voia ca fiica sa să cumpere orice îi plăcea; ea vedea numai de prețuri și de calitatea mărfurilor, de teamă să nu o înșele negustorii. Virginia alege tot ce credea că i-ar putea plăcea și mamei sale, Margaretei și fiului ei.

— Aceasta, zicea ea, e bună pentru mobile, și aceasta pentru Maria și Doming.

În sfârșit sacul cu bani fu cheltuit și la nevoile ei nu se gândise încă.

Paul, pătruns de durere când vedea darurile acelea ale averii care îi preziceau plecarea Virginiei, veni peste câteva zile la mine. Îmi zise:

— Soră-mea se duce, a început să se pregătească de călătorie. Vino pe la noi, te rog, și fă ce poți, ca să nu o lase să plece.

Mă dusei, cu toate că eram încredințat că voi vorbi în zadar.

Virginia îmi păruse încântătoare și când era îmbrăcată în pânză albastră de Bengal, cu o basma roșie pe cap, dar încă acum, când o văzui gătită ca doamnele de aici!... Era îmbrăcată în muselină albă, căptușită cu tafta roz. Mijlocul ei subțire se unduia frumos sub corset și păru-i bălai, împletit în două cozi îi împodobeau într-un chip minunat capul de fecioară. Ochii ei albaștri erau plini de melancolie și inima-i tulburată de o pasiune împotriva căreia lupta dădea feței sale o culoare roșie și vocii sunete pline de emoție. Nimeni n-o putea vedea sau auzi fără să se simtă mișcat. Întristarea lui Paul se mări și mai mult. Margareta, mâhnită de starea în care se afla fiul său, îl luă deoparte și îi zise:

— Băiete dragă, la ce te hrănești cu speranțe false care fac plecarea și mai amară? A venit vremea să-ți arăt taina vieții tale și a

mea. Domnișoara de La Tour e rudă, prin mama sa, cu o persoană bogată și de neam; tu ești fiul unei țărănci și ești copil din flori.

Cuvintele acestea: „copil din flori” îl mirară mult pe Paul. Nu le mai auzise niciodată. Întrebă pe mama sa ce însemnau și ea îi răspunse:

— N-ai avut tată legitim. Când eram fată, iubirea m-a îndemnat să săvârșesc o slăbiciune al cărei fruct ai fost tu. Greșeala mea te-a lipsit de familie din partea tatălui tău și căința mea te-a lipsit de rudele mele. Tu n-ai altă rudă pe lume afară de mine.

Și începu a plânge. Paul îi zise, îmbrățișându-o:

— O, mamă! Deoarece nu am alte rude pe lume, te voi iubi și mai mult pe tine. Dar acum văd de ce se depărtează de mine domnișoara de La Tour de două luni încoace și de ce s-a hotărât azi să plece. Negreșit că mă disprețuiește.

Venise vremea mesei; se așezară fiecare, și, tulburați de deosebite griji, mâncară puțin și nu vorbiră deloc. Virginia se sculă cea dintâi și veni aici, unde suntem noi acum. Paul se luă după ea și se așeză alături. Amândoi tăcură câtva timp. Era o noapte delicioasă, cum sunt atâtea la tropice și a căror frumusețe nicio pensulă nu o poate arăta. Luna se ivise în mijlocul cerului, înconjurată de o perdea de nori pe care razele sale îi risipea încet-încet. Lumina-i se răspândea pe nesimțite asupra munților insulei și a piscurilor lor. Vântul nu bătea deloc. Se auzeau în pădure, în fundul văilor, pe înălțimea stâncilor, țipete mici, șoptiri dulci de păsări care se îndrăgosteau în cuiburi, înveselite de lumina nopții și de pacea de pe cer. Toate, până și insectele, zumzăiau prin iarbă. Stelele scânteiau pe cer și se oglindeau în sânul mării în care se vedeau tremurând. Virginia privea distrată la orizontul nemărginit și întunecos unde se vedeau două lumini roșii de focuri făcute de către pescari. Zări la intrarea portului o lumină și o

umbră, fanarul și corpul vasului cu care urma să plece în Europa și care aștepta ancorat. Când îl văzu, se tulbură și întoarse capul pentru ca să n-o vadă Paul plângând.

Doamna de La Tour, Margareta și eu stăteam mai deo-partea, sub banani, și în tăcerea nopții le auzirăm bine convor-birea pe care n-am uitat-o nici până în ziua de azi.

Paul îi zise:

— Aud că pleci, domnișoară, peste trei zile. Nu ți-e teamă de pericolele de pe mare... de care atât ți-era frică mai înainte?

— Trebuie să mă supun mamei, rudelor, datoriei.

— Pleci ca să te duci la o rudă depărtată pe care n-ai văzut-o niciodată...

— Vai! răspunse Virginia, eu doream să stau aici toată viața, dar mama n-a vrut. Duhovnicul mi-a spus că Dumnezeu voiește să plec, că viața e o încercare...

— Ce fel, zise Paul, ai avut atâtea cuvinte să te hotărăști și niciunul să te oprească aici? Ah! Trebuie să mai fie și altceva, ce nu vrei să spui. Bogăția are atracții mari. Vei găsi într-o lume nouă cui să dai numele de frate pe care vād că mie nu mi-l mai dai. Vei alege altul printre cei vrednici de dumneata prin naștere și avere, nu ca mine. Dar unde vrei să te duci ca să fii fericită? Ce pământ îți va fi mai scump ca cel pe care te-ai născut? Unde vei găsi societate mai plăcută ca cea care te iubește? Cum vei trăi fără alintările mamei tale, cu care ești atât de obișnuită? Ce se va face ea, femeie în vârstă, când nu te va mai vedea alături de dânsa la masă, în casă, la plimbare unde se rezema de brațul tău? Ce se va face mama mea căreia îi ești așa de dragă? Ce să le spun eu când le voi vedea plângând de lipsa dumitale? Crudă ce ești!... Nu-ți vorbesc de mine, dar ce mă voi face eu când va veni noaptea și nu ne vom strânge cu toții la un loc, când voi vedea palmiștii sădiți la nașterea noastră și

atât de îndelungă vreme martori ai prieteniei noastre? Ah! Deoarece ai altă soartă, deoarece cauți alte țări, și nu țara unde te-ai născut, alte bucurii și nu ale muncii mele, lasă-mă să te însoțesc pe vasul pe care pleci. Te voi face să nu-ți fie frică de furtunile de care te temi atât de mult pe pământ. Îți voi odihni capul pe pieptul meu, îți voi încălzi inima lângă inima mea și în Franța, unde te duci după avere și mărire, îți voi sluji ca sclav. Fericit numai de fericirea ta, în casele în care te voi vedea servită și adorată, voi fi destul de bogat și de nobil spre a-ți face cel mai mare sacrificiu, murind la picioarele tale.

Plânsul îi înecă vocea și o auzirăm pe Virginia zicându-i oftând des:

— Pentru tine plec... pentru tine, căci te-am văzut prea mult muncind ca să hrănești două familii neputincioase. M-am gândit că e bine să fiu bogată ca să-ți înapoiez de mii de ori binele ce ne-ai făcut. De ce-mi vorbești de naștere? Aș fi eu în stare să-mi aleg alt frate? Oh! Paul, tu îmi ești cu mult mai scump decât un frate. Cât m-a costat să te îndepărtez de lângă mine! Doream să mă ajuți să mă despart de mine însămi până când cerul ne-ar fi putut binecuvânta căsătoria. Acum rămân, plec, trăiesc, mor; fă cu mine ce vrei. M-am putut împotrivi mângâierilor tale, dar nu-ți pot suporta durerea.

Când auzi aceste cuvinte, Paul o luă în brațe și ținând-o strâns, strigă cu glas îngrozitor:

— Plec cu ea, nimic nu mă va putea despărți de dânsa!

Alergarăm la el. Doamna de La Tour îi zise:

— Fiul meu, ce ne facem noi dacă ne părăsești?

Rosti și el tremurând aceste cuvinte:

— „Fiul meu... fiul meu...” Tu, mamă, despartți pe un frate de soră-sa. Amândoi am supt laptele tău, amândoi am crescut pe genunchii tăi, am învățat de la tine să ne iubim, amândoi

ne-am spus de o mie de ori că ne suntem dragi, și acum o depărtezi de mine! O trimiți în Europa, în țara barbară care n-a vrut să vă adăpostească, și la rude răutăcioase care te-au lăsat în voia întâmplării. Îmi vei zice: N-ai niciun drept asupra ei, nu ți-e soră. Ea este totul pentru mine: bogăția, familia, nașterea, tot avutul meu. Altul n-am. Un acoperiș am avut și un leagăn, și un singur mormânt vom avea. Dacă pleacă, mă duc după ea. Guvernatorul mă va opri, dar nu mă va împiedica să mă arunc în mare. Voi urma-o înot. Marea nu va fi rea ca pământul. Nemaiputând trăi lângă ea, aici, voi muri în fața ei, departe de voi. Mamă fără inimă! Femeie fără milă! Să dea Dumnezeu ca oceanul pe care o trimiteți să nu v-o mai înapoieze, ca valurile lui să vă aducă corpul meu, și rostogolindu-l împreună cu al ei printre stâncile de aici, să vă dea, prin pierderea copiilor voștri, veșnică durere.

După ce zise aceste cuvinte, îl luai în brațe, căci deznă-dejdeea îi răpea judecata. Ochii îi sticleau, sudoarea îi curgea în picături mari pe fața aprinsă, genunchii îi tremurau și simțeam cum îi bătea inima tare în piept.

Virginia, înspăimântată îi zise:

— O, dragul meu, îți jur pe plăcerile din copilărie, pe suferințele tale, pe ale mele, pe tot ce trebuie să-i lege pe veci pe doi oameni necăjiți, că dacă stau, trăiesc numai pentru tine, și dacă plec mă voi întoarce spre a fi a ta. Vă iau martori pe toți care m-ați crescut, care sunteți stăpâni pe viața mea și care îmi vedeți lacrimile. Jur pe cerul care mă aude, pe marea pe care o voi străbate, pe aerul ce-l respir și pe care nicicând nu l-am pângărit cu vreo minciună!

Cum topește soarele de repede o stâncă de gheață din vârfurile Apeninilor, așa se topi mânia tânărului când auzi glasul iubitei. Își plecă capu-i mândru și șiroaie de lacrimi începură

să-i curgă din ochi. Mama sa, amestecându-și lacrimile cu ale lui, îl ținea îmbrățișat fără să poată vorbi. Doamna de La Tour îmi zise:

— Nu mai pot, mi-e inima sfâșiată. Călătoria acesta nenorocită nu se va face. Vecine, caută de ia cu dumneata pe fiul meu. Aici de opt zile n-a dormit nimeni.

Zisei lui Paul:

— Dragul meu, sora ta nu va mai pleca. Măine vom vorbi cu guvernatorul; lasă-ți familia să se odihnească și hai de dormi la mine noaptea asta. E târziu, e miezul nopții.

Mă lăsă să-l iau fără să zică nimic și după ce petrecu o noapte foarte tulburată, se sculă când se crăpa de ziuă și se întoarse acasă.

IX

Dar la ce să mai continui istoria aceasta? În viața omului este numai o parte plăcută. Revoluțiunea noastră scurtă, ase-menea cu a globului pe care ne învățăm, e numai de o zi și o parte din ziua aceasta nu poate primi lumina fără ca cealaltă să nu fie în întuneric.

— Moșule, îi zisei, te rog du la capăt istoria ce ai început să-mi spui într-un chip așa de mișcător. Icoanele fericirii ne plac, dar ale nenorocirii ne învață. Ce s-a întâmplat, rogu-te, cu nefericitul Paul?

— Când se întoarse acasă dădu cu ochii întâi de Maria care sta pe o stâncă sus și privea către mare. Strigă la ea cum o zări:

— Unde e Virginia?

Maria întoarse capul către stăpânul său și începu să plângă. Paul, ca ieșit din minți, se întoarse înapoi și alergă la port. Acolo află că Virginia se imbarcase când se luminase de ziuă, că vasul plecase îndată și că acum nici nu se mai vedea. Se întoarse acasă și trecu prin curte fără a vorbi cu nimeni.

Cu toate că cercul acesta de stânci pare în spatele nostru aproape perpendicular, platourile verzi care îi despart înălțimea sunt ca un fel de versanți pe care te sui cu ajutorul unor poteci grele, până la piciorul conului acestuia de stânci înclinat și inaccesibil care se numește Degetul cel mare. La poalele acestei stânci e un loc șes cu copaci mari, dar așa de ridicat și așa de răpos încât parcă ar fi o pădure în aer înconjurată de prăpăstii înspăimântătoare. Norii pe care vârful Degetului cel mare îi atrage mereu în jurul său, întrețin mai multe râulețe care cad la așa de mare adâncime în fundul văii situate în spatele acestui munte, încât de la această înălțime nu li se aude zgomotul căderii. Din acest loc se vede o mare parte a insulei cu dealurile ei, cu vâlcelele pline de păduri, apoi marea largă și insula Burbon, aflată la patruzeci de leghe de aici, spre apus.

De pe această înălțime văzu Paul vasul care o ducea pe Virginia. Era la o depărtare de zece leghe și mai bine, un punct negru în mijlocul oceanului. Rămase o parte din zi acolo uitându-se neconținut; vasul dispăruse și lui tot i se părea că-l vede; și când se pierdu de tot în aburii orizontului, se așeză și el jos în locul acesta sălbatic, veșnic bătut de vânturi, care mișcă neîncetat vârfulurile palmiștilor și ale tatamacilor. Murmurul lor mugitor seamănă cu zgomotul depărtat al unor orgi și inspiră o adâncă melancolie. Acolo îl găsi pe Paul cu capul rezemat de o stâncă și cu ochii țintiți în pământ. Umblam după el de când răsărise soarele, și cu mare greutate am reușit să-l fac să coboare și să vină acasă. Și cum văzu pe doamna de La Tour i se plânse, cu

amărăciune, că îl înșelase. Ea ne spuse că vântul începuse pe la trei de dimineață și vasul, fiind gata să plece, guvernatorul, urmat de o parte din statul său major și de marinari, venise să ia pe Virginia în palanchin și că, cu toate plângerile fetei, și cu toate lacrimile ei și ale Margaretei, toată lumea strigând că era spre binele lor, al tuturor, o luaseră pe fata care pare că era moartă.

— Dacă mi-aș fi putut lua cel puțin rămas bun de la ea, zise Paul, acum aș fi liniștit. I-aș fi zis: „Virginia, dacă atât cât am trăit la un loc mi-a scăpat vreo vorbă care să te fi supărat, spune-mi, înainte de a ne despărți pentru totdeauna, că mă ierți.” I-aș fi zis: „Deoarece nu mi-e scris să te mai văd, rămâi cu bine, scumpa mea Virginia! Trăiește departe de mine, fii mulțu-mită și fericită.”

Și fiindcă văzu că mama sa și doamna de La Tour plângeau, le zise:

— Acum căutați pe altul să vă șteargă lacrimile, nu pe mine.

Se îndepărtă de ele gemând și începu a rătăci prin împrejurimi. Umblă prin toate locurile care fuseseră mai scumpe Virginiei. Le spunea caprelor și iezilor ei, care se țineau după el behăind:

— Ce mă întrebați?... Nu o veți mai vedea cu mine pe cea care vă hrănea din mână.

Se duse la „Odihna Virginiei”, și când văzu păsările care zburau în juru-i, strigă:

— Biete păsărele! Nu veți mai putea ieși înaintea celei care vă hrănea!

Și când văzu pe Fidel, care adulmeca ici și colo și umbla înaintea lui căutând, oftă și zise:

— Nu, nu o vei mai găsi niciodată!

În sfârșit veni de se așază pe stâncă aceasta unde vorbise cu ea în ajun și, când văzu marea pe care pierise vasul cu care ea plecase, plânse și iar plânse.

Noi îl urmăream pas cu pas căci ne temeam că nu înnebunească. Mama sa și doamna de La Tour îl rugau cu cuvintele cele mai dragăstoase să nu le mai mărească durerea cu deznădăjduirea lui. În sfârșit doamna de La Tour izbuti să-l liniștească, mângâindu-l cu cuvintele cele mai potrivite a-i deștepta speranța. Îi zise: „fiul ei, scumpul ei fiu, ginerele ei, cel căruia se hotărâse să-i dea fata.” Îl rugă să intre în casă și să mănânce ceva. El se așeză la masă cu noi, aproape de locul unde stătuse tovarășa copilăriei sale și, ca și cum ar fi fost de față, îi vorbea și îi întindea bucatele care știa că îi plăceau mai mult, dar cum băgă de seamă că se înșela, începu să plângă.

În zilele următoare, strânse tot ce fusese al ei, ultimele buchete ce purtase, o ceașcă de cocos din care avea ea obicei să bea, și ca și cum aceste resturi ale prietenei lui ar fi fost lucrurile cele mai prețioase din lume, le săruta și le strângea la piept. Nimic nu răspândește parfum mai dulce ca lucrurile atinse de cel pe care îl iubești. În sfârșit, văzând că părerea sa de rău sporea pe a mamei sale și pe a doamnei de La Tour și că nevoile familiei cereau o muncă necentenită, începu, cu ajutorul lui Doming, să lucreze la grădină.

Curând, tânărul acela, nepăsător ca un creol pentru tot ce se petrece în lume, mă rugă să-l învăț să citească și să scrie, ca să poată să-i scrie Virginiei și să citească ce-i scrie ea. Apoi voi să învețe geografia, ca să-și facă o idee despre țara unde se dusese ea, și istoria, ca să cunoască moravurile societății în mijlocul căreia avea să trăiască. Tot astfel, – prin iubire – se perfecționase în agricultură și în arta de a potrivi în chip plăcut locurile cele mai diferite. Fără îndoială că oamenii datorează cele mai multe științe și arte mulțumirilor ce le dă această pasiune arzătoare și neliniștită, și din lipsurile ei, din durerile ei s-a născut filozofia care ne învață să ne mângâiem de toate. Astfel natura creând iubirea, legătura

tuturor ființelor, a făcut-o cel dintâi îndemn al societăților noastre și motivul bunurilor și plăcerilor noastre.

Lui Paul nu-i plăcu mult geografia care, în loc să ne descrie natura fiecărei țări, ne arată numai diviziunile ei politice. Nici istoria, și mai cu seamă istoria modernă, nu-l interesa. Vedea în ea numai nenorociri generale și periodice ale căror cauze nu le înțelegea; războaie fără cuvânt și fără obiect, intrigi întunecoase, națiuni fără caracter și prinți inumani. Mai mult îi plăcea citirea romanelor care, ocupându-se mai cu seamă de emoțiile și de interesele oamenilor, îi arătau uneori situații asemănătoare cu a lui. Nicio carte nu-i plăcu mai mult ca *Telemaque*, prin tablourile sale de viață câmpenească și de pasiuni naturale inimii omenești. Citea mamei sale și doamnei de La Tour părțile care îl priveau mai mult, și atunci, mișcat de amintiri, vocea i se stingea și din ochi îi picurau lacrimi. Părea că găsește în Virginia demnitatea și înțelepciunea Antiopei, cu nenorocirile și dragostea Eucharisei. Nu-i plăcură romanele la modă, pline de moravuri și de maxime ușurate, și când află că aceste romane descriau fidel societatea din Europa, se temu – pe drept cuvânt dealtfel, – ca Virginia să nu se corupă în mijlocul ei și să-l uite.

Trecuse un an și jumătate fără ca doamna de La Tour să primească vești de la mătușa sau de la fiica sa; aflase numai de la niște străini că Virginia ajunsese cu bine în Franța. În sfârșit primi, cu un vas care se ducea la Indii, un pachet și o scrisoare scrisă de mâna Virginiei. Cu toate că fata îngăduitoare și bună ocolea să spună, ea pricepu că era foarte necăjită. Scrisoarea ei îi zugrăvea așa de bine situația și caracterul, încât am învățat-o pe dinafară.

„Prea scumpă și prea iubită mamă,

Ți-am scris mai multe scrisori cu mâna mea și deoarece n-am primit încă niciun răspuns, mi-e teamă că nu le-ai primit. Sper că pe

aceasta o vei primi, căci am luat măsuri spre a vă trimite vești și a primi răspuns de la dumneavoastră.

Am plâns mult când ne-am despărțit, – eu, care nu plân-sesem decât numai pentru necazurile altora! Mătușă-mea s-a mirat tare când i-am spus că nu știu nici să citesc nici să scriu. M-a întrebat ce am învățat de când sunt pe lume și când i-am răspuns că am învățat să îngrijesc de casă și să-ți fac voile mi-a spus că am primit o educație de servitoare. M-a pus chiar de a doua zi în închisoare într-o mănăstire mare de lângă Paris unde am fel de fel de profesori care mă învață, între altele, istorie, geografie, gramatică, matematică și să călăresc; dar am așa de slabe înclinări către aceste științe încât profesorii aceștia nu-mi vor fi de mare folos. Simt că sunt o biată ființă cu puțin spirit, cum mă și lasă ei să înțeleg. Cu toate acestea, mătușă-mea este foarte bună cu mine. Îmi face rochii noi de patru ori pe an. Mi-a dat două servitoare care sunt gătite ca niște doamne. Mi-a dat titlul de contesă, dar mi-a zis să renunț la numele de La Tour care mi-era atât de scump ca și ție, pentru tot ce mi-ai istorisit despre greutatea ce a îndurat tata spre a te lua în căsătorie. Ți-a înlocuit numele de soție cu numele de familie, care mi-e tot scump, căci a fost al tău când erai fată. Văzându-mă așa fericită, am rugat-o să-ți trimită ceva ajutor. Cum să-ți spun ce mi-a răspuns?... Dar mi-ai zis să spun totdeauna drept... Mi-a răspuns că de ți-ar trimite puțin nu ți-ar folosi la nimic și că în viața simplă ce duci, de ai avea mult, n-ai ști ce să faci cu el. Am căutat întâi să pun pe altcineva să vă scrie deoarece eu nu știam, dar neavând aici pe nimeni în care să am încredere, cum am sosit am început să învăț să citesc și să scriu; am muncit ziua și noaptea, și Dumnezeu mi-a ajutat să învăț repede. Am însărcinat cu trimiterea celor dintâi scrisori ale mele pe doamnele din jurul meu, dar cred că ele le-au dat mătușă-mi. De data asta am rugat-o pe o prietenă din mănăstire, și vă rog să-mi scrieți pe adresa ei pe

care v-o notez aici. Mătușă-mea mi-a interzis să corespundez cu cineva, lucru care ar împiedica, zice ea, planurile mari ce le are pentru mine. Numai ea poate să vină să mă vadă și un prieten al ei care zice că ține mult la mine. Drept să spun, mie nu-mi place de el deloc.

Trăiesc în mijlocul bogățiilor și n-am niciun ban în pungă. Se zice că nu e bine să am bani în mână. Chiar rochiile sunt ale servitoarelor mele care se ceartă pe ele. În sânul bogățiilor sunt mai săracă decât când eram lângă dumneata, căci nu am nimic de dat. Când am văzut că atâtea lucruri ce mă învață aici nu mă ajută să fac nici cel mai mic bine, am început să lucrez cum m-ai învățat dumneata. Îți trimit dar câteva perechi de ciorapi făcuți de mine pentru dumneata și pentru mama Margareta, o bonetă pentru Doming și o batistă roșie de-a mea pentru Maria. Pe lângă acestea mai trimit sămburi din fructele ce am mâncat eu și semințe din tot felul de arbori pe care le-am strâns când aveam vreme, în parcul mănăstirii. Am mai pus și câteva semințe de micșunele, de mărgăritar, de mac, de albăstrele, pe care le-am cules de pe câmp. Prin livezile din țara asta sunt flori mai frumoase decât pe la noi, dar cine se uită la ele? Sunt încredințată că dumneata și mama Margareta veți fi mai mulțumite de acest săculeț cu semințe decât de sacul cu bani care a fost pricina despărțirii noastre și a lacri-milor mele. Mare îmi va fi bucuria dacă vei avea odată mulțu-mirea să vezi meri crescând lângă bananii noștri și fagi ames-tecându-și frunzele cu ale cocotierilor. Te-ai crede în Normandia pe care o iubești așa de mult.

Mi-ai zis să-ți spun bucuriile și necazurile ce le întâmpin. Bucurie nu mai simt de când sunt departe de voi, iar tristețile le îndulcesc gândindu-mă că sunt într-un post în care m-ați pus prin voința lui Dumnezeu. Dar cea mai mare mâhnire ce simt este că aici

nimeni nu-mi vorbește și nici nu pot vorbi cu nimeni despre voi. Servitoarele mele, ori mai bine zis ale mătușii mele – căci mai mult ale ei sunt decât ale mele, – îmi zic, când caut să aduc vorba despre lucrurile ce-mi sunt dragi: «Domnișoară, adu-ți aminte că ești franceză și că trebuie să uiți țările sălbatice.»

Mai bine m-aș uita pe mine decât locul unde m-am născut și unde trăiești tu, mamă. Țara asta este sălbatică pentru mine, căci trăiesc singură, neavând cui împărtăși iubirea ce-ți voi purta până în mormânt,

Dragă și mult iubită mamă.

*Prea supusa și iubitoarea ta fiică,
Virginia de La Tour”*

«Fiți buni cu Maria și Doming, care m-au îngrijit când eram copilă; mângâiați-l pentru mine pe Fidel, care m-a găsit în pădure, când mă pierdusem.»

Paul se miră mult că Virginia nu vorbea despre el deloc, ea care nu uitase nici pe câinele casei; dar nu știa că oricât de lungă ar fi scrisoarea unei femei, ea tot nu-și spune gândurile cele mai tainice și scumpe, până la sfârșit.

Într-un *post-scriptum*, Virginia îi recomanda îndeosebi lui Paul două feluri de semințe: cele de micșunele și cele de scabie. Îi spunea caracteristicile acestor plante și locurile mai bune spre a fi semănate.

„Micșuneaua, îi zicea ea, produce o floare mică violet-închis; ei îi place să se ascundă prin tufișuri, dar mirosul ei încântător te face să o descoperi îndată.”

Îi mai zicea să o semene lângă fântână, la rădăcina cocotierului.

„Scabia, urma ea, are o floare albastră și cu fundul negru stropit cu alb. Parcă ar fi cernită. De aceea se și numește floarea-văduvei. Ei îi plac locurile bătute de vânturi.“

Se ruga să o semene pe stânca unde vorbise cu el noaptea, pentru întâia oară, și stâncii să-i zică de-acum înainte, pentru dragostea ei, *Stânca despărțirii*.

Ea pusese aceste semințe într-o punguliță a cărei țesătură era foarte simplă dar care păru fără preț lui Paul când văzu un *P* și un *V* împletite, din păr, pe care îl recunoscuse după frumusețe că era al Virginiei.

Scrisoarea acestei simțitoare și virtuoză fete făcu pe toată familia să verse lacrimi. Mama sa îi răspunse în numele tuturor, să rămână acolo ori să se întoarcă, după cum voia, încredințându-o că toți pierduseră cea mai bună parte din fericire de când plecase ea și că dânsa îndeosebi era nemângâiată.

Paul îi scrisese o scrisoare foarte lungă în care o încredințase că va face ca grădina să fie vrednică de ea și că va amesteca plantele din Europa cu cele din Africa, după cum împletise ea inițialele lor pe pungă. Îi trimise fructe din cocotierii de la fântână care erau bine coapte. Nu mai trimitea, adăugă el, nicio altă sămânță din insulă pentru ca dorința de a-i vedea fructele să o determine să se întoarcă mai repede. O ruga să asculte cât mai curând dorințele arzătoare ale familiei și ale ei însăși, deoa-rece el unul nu mai putea gusta nicio bucurie departe de ea.

Paul semăna cu mare grijă semințele europene și mai cu seamă micșunelele și scabiile, ale căror flori păreau a avea oarecare asemănare cu caracterul Virginiei care i le recoman-dase cu atâta

căldură. Dar fie că se stricaseră pe drum, fie clima acestei părți a Africii nu le pria, numai câteva răsăriră și nici acelea bine.

Cu toate acestea, invidia care iese în calea fericirii oame-nilor, mai cu seamă în coloniile franceze, răspândi în insulă vești care îl nelinișteau mult pe Paul. Oamenii de pe vasul care adusese scrisoarea Virginiei spuneau că era pe cale să se mărite și spuneau și numele unui senior de la curte care era să o ia de soție; unii ziceau chiar că se și măritase și că fuseseră martori la nuntă. Întâi Paul nu luă în seamă veștile aduse de un vas de comerț, care răspândește ades știri false pe unde trece. Dar, deoarece mai mulți locuitori din insulă, printr-o milă fățarnică, îl plângeau, începu și el să creadă întrucâtva. De altfel, într-unele romane pe care le citise, văzuse trădarea luată drept glumă și deoarece știa că în aceste cărți erau prezentate destul de clar adevăratele moravuri ale Europei, se temu că și fiica doamnei de La Tour se va fi schimbat și că uitase vechile făgăduieli. Mai multe vase care sosiră din Europa, timp de șase luni, nu aduseră niciunul vești despre Virginia și aceasta îi spori și mai mult temerile.

Sărmanul tânăr, tulburat astfel, venea des la mine spre a-i întări ori goni neliniștea prin experiența mea într-ale lumii.

X

Locuiesc, cum ți-am spus, la o depărtare de vreo leghe de aici, pe malul unui râuleț ce curge de-a lungul Muntelui Lung. Acolo petrec singur, fără nevastă, fără copii și fără sclavi.

După rara fericire de a găsi o soție cu care să mă potri-vesc, starea cea mai puțin nefericită e, fără îndoială, traiul singur. Oricare om care se plânge de oameni, caută singurătatea. E chiar vrednic de luat în seamă că toate popoarele distruse prin păneri, moravuri sau guverne, au produs numeroși cetățeni cu totul devotați singurătății și celibatului. Așa au fost egiptenii în decadență, grecii din imperiul de jos, și așa sunt acum, în zilele noastre, indienii, multe popoare din miazăzi și de la răsăritul Europei. Singurătatea îl aduce pe om la fericirea firească, depărtând de el nenorocirea socială. În mijlocul societăților noastre împărțite prin atâtea prejudecăți, inima e mereu tulbu-rată; în ea se învârt neconținut mii de păneri contradictorii, cu care membrii unei societăți ambițioase și ticăloase caută a se subju-ga unii pe alții. Dar în străinătate, ea se dezice de aceste amăgiri străine care o tulbură, își reia sentimentul simplu de ea însăși, sentimentul naturii și autorului ei.

Tot astfel apa tulbure a unui torent, care distruge câmpiile, când se revarsă în vreun bazin mic ce se află pe cursul său, își lasă noroiul în albia sa, își reia limpezimea dinainte și, făcându-se iar străvezie, lasă să se oglindească în ea malurile, verdeața pământului și lumina cerului. Singurătatea restabilește și armo-niile corpului ca și pe cele ale inimii. Între cei singuratici se găsesc oamenii care merg mai departe pe drumul vieții: așa sunt brahmanii din India. În sfârșit, o cred așa de necesară fericirii în lume încât mi se pare cu neputință de a gusta plăcere trainică, de orice simțământ ar fi, ori de a ne ghida purtarea după vreun principiu statornic, dacă nu ne facem o singurătate lăuntrică de unde părerile noastre să iasă, dar și unde ale altora să nu intre niciodată. Totuși nu vreau să zic că omul trebuie să trăiască cu

totul singur: el e legat prin nevoi de tot neamul omenesc, își datorează prin urmare toate lucrările oamenilor și restului naturii. Dar deoarece Dumnezeu a dat fiecăruia din noi organe desăvârșit potrivite cu elementele locului în care trăim: picioare pentru pământ, plămâni pentru aer, ochi pentru lumină, fără să putem schimba menirea acestor simțuri, și-a păstrat sieși, care e autorul vieții, inima, care e organul de căpetenie.

Așadar, îmi petrec zilele departe de oamenii pe care am vrut să-i servesc, dar care m-au prigonit. După ce am străbătut o mare parte din Europa și câteva cantoane din America și din Africa, m-am stabilit în această insulă puțin locuită, încântat de blânda temperatură și de singurătatea ei. Un bordei ce mi-am ridicat în pădure, la rădăcina unui copac, un petic de loc destelenit cu mâinile mele, o gărlă care curge pe lângă ușa mea, îmi mulțumesc nevoile și plăcerile. Mai am și câteva cărți sănătoase, care mă învață să fiu mai bun. Ele fac ca lumea pe care am părăsit-o să-mi servească la fericire, căci îmi arată tablouri ale pasiunilor care fac ca locuitorii ei să fie așa de ticăloși, și prin comparația ce fac între soarta lor și a mea, mă fac să mă bucur de o fericire negativă. Ca un om scăpat de mic pe o stâncă, mă uit din singurătatea mea la furtunile care se stârnesc în restul lumii. De când oamenii nu-mi mai stau în cale și de când nu le stau nici eu în drum, nu-i mai urăsc, ci îi plâng. Dacă întâlnesc vreun om necăjit caut să-i vin într-ajutor prin sfaturi, după cum un trecător pe marginea unui torent întinde mâna unui om care se îneacă. Dar numai nevinovăția mi-a ascultat glasul. În zadar cheamă natura la dânsa restul oame-nilor; fiecare își face din ea câte o icoană pe care o îmbracă cu pasiunile sale. Toată viața urmărește fantoma aceasta zadarnică care îl rătăcește și apoi se plânge cerului de greșeala sa. Printre mulți oropsiți pe care am încercat uneori să-i aduc iar la natură n-am găsit unul care să nu se fi îmbătat de propriile sale ticăloșii. Întâi mă ascultau cu luare aminte, sperând că îi voi ajuta să dobândească glorie ori avere; dar

când vedeau că încercam să-i învăț să se lipsească de ele, li se părea că eu sunt rău, deoarece nu alergam după nenorocita lor fericire; râdeau de viața mea singuratică, ziceau că numai ei sunt folositori oamenilor și încercau să mă târască în vârtejul lor. Dar eu le spun tuturor ce cred, și nu mă las în voia nimănu. Adesea îmi ajunge să mă uit la mine însumi și mă iau drept lecție. Mă gândesc în liniștea de acum la tulburările trecute ale vieții mele cărora le dădeam atunci așa de mare preț: protecții, avere, reputație, plăcerile și părerile care se luptă pe tot pământul. Pun în cumpănă atâți oameni pe care i-am văzut certându-se cu atâta furie pentru aceste amăgiri și care nu mai sunt acum, cu valurile gârlei mele înspumate care se sparg de stâncile albiei sale și pier fără să se mai întoarcă vreodată înapoi. Eu unul mă las târât în pace de fluviul timpului către oceanul viitorului care nu mai are țărni, și prin priveliștea armoniilor actuale ale naturii mă ridic către autorul său și sper într-o altă lume, o mai fericită soartă.

Cu toate că din locuința mea de pustnic, ce se află în mijlocul pădurii, nu se zărește mulțimea de lucruri ce ne arată înălțimea locului unde ne aflăm acum, totuși și acolo sunt lucruri interesante, mai cu seamă pentru un om căruia îi place, cum îmi place mie, mai mult să se gândească. Gârla care curge prin fața ușii mele străbate pădurea de-a dreptul, astfel încât parcă ar fi un canal lung umbrat de copaci cu tot felul de frunze: se găsesc tatamaci, lemn de abanos, lemne de măslin, de scorțișoară; boschetele de palmiști își ridică ici și colo coloanele goale și lungi de mai bine de o sută de picioare, care au în vârf un buchet de palmi și care par, deasupra celorlalți copaci, că sunt o pădure plantată peste altă pădure. Aici sunt liane cu felurite frunze care se reped de la un copac la altul formând aici arcade de flori, colo lungi perdele de verdeață. Mirosuri frumoase ies din cei mai mulți copaci și aceste mirosuri sunt atât de pregnante, încât omul care trece prin pădure miroase câteva

ceasuri după ce a ieșit. Pe vremea când înfloresc ai zice că sunt plini de zăpadă. La sfârșitul verii vin mai multe feluri de păsări, din locuri necunoscute, de dincolo de mările nemărginite, să strângă grăunțele plantelor din această insulă și-și amestecă cu verdeața copacilor, pârliță de soare, strălucirea culorilor lor. Sunt mai multe feluri de papagali mici, porumbei albaștri cărora aici le zice porumbei olandezi. Maimuțele, locuitori ai acestor păduri, se joacă printre crengile lor întu-necoase de care se deosebesc prin părul lor sur-verzui și fața lor neagră; unele se agață de coadă și se leagă în aer, altele sar din cracă în cracă cu puii în brațe. Nici când pușca ucigașă nu i-a speriat pe acești copii liniștiți ai naturii. Nu auzi decât strigăte de bucurie, ciripirile și cântecele necunoscute ale câtorva păsări din pământul austral pe care-l repetă departe ecurile pădurii. Gârla curge repede pe un pat de stânci, printre copaci, oglindește ici și colo în apele-i limpezi grămezi bătrâne de verdeață și umbră și jocurile fericitorilor lor locuitori; la o mie de pași depărtare, se azvârle de pe mai mulți versanți stâncoși și formează o perdea de apă care se sfârâmă căzând în valuri de spume. Mii de zgomote ies din apă și sunt răspândite de vânt prin pădure, când se duc departe, când se apropie toate odată de te asurzesc, ca sunetele clopotelor unei catedrale. Aerul, schimbat fără încetare de mișcarea apelor, dă pe malurile acestui râu, cu toată căldura verii, o verdeață și o răcoare pe care o găsești rar în insulă, chiar și pe vârfurile munților.

Mai departe de cascadă se află o stâncă de unde nu se aude așa tare geamătul apelor dar de la care le vezi, le auzi murmurul și le simți răcoarea. Acolo ne duceam adesea când era mai cald, și mâncam la umbra stâncii, doamna de La Tour, Margareta, Virginia, Paul și eu. Deoarece Virginia făcea tot ce făcea spre binele altuia, nu mânca o fructă la țară fără să-i semene sâmburii.

— Din sâmburii ăștia, zicea ea, or să iasă pomi care vor hrăni vreun călător ori cel puțin vreo pasăre.

Într-o zi după ce mâncase un papaya la poalele stâncii acesteia, îi puse semințele în pământ. Curând după aceea crescură mai mulți, printre care unul de parte femeiască – care adică dă roade. Acest pom abia venea până la genunchiul Virginiei când a plecat, dar deoarece crește iute, peste doi ani era înalt de douăzeci de picioare și trunchiul îi era înconjurat, sus, de mai multe rânduri de poame coapte. Paul, ducându-se din întâmplare pe acolo, rămase mirat, văzând pomul care crescuse dintr-un grăunte pe care îl semănase prietena sa, și în același timp fu cuprins de o adâncă întristare căci își aduse aminte de câtă vreme lipsea. Lucrurile pe care le vedem des nu ne arată viteza cu care trece viața; ele îmbătrânesc odată cu noi, pe nesimțite; dar cele pe care le vedem deodată, după ce le-am pierdut din vedere mai mulți ani, ne arată iuțea cu care se scurge fluviul zilelor noastre. Paul se miră și se tulbură când văzu pomul cel mare și încărcat de fructe, la fel cum se miră și se tulbură călătorul după ce lipsește mult din țara lui, că nu mai vede oameni de pe vremea lui și-i vede pe copiii pe care îi lăsase sugând, ajunși părinți. Vru să-l taie pentru că îi aducea aminte de timpul ce trecuse de la plecarea Virginiei, dar pe urmă îl prețui ca pe un monument al binefacerii ei, îi sărută trunchiul, vorbindu-i, spunându-i cuvinte pline de iubire și de părere de rău.

O, copac, a cărui posteritate se mai află și acum în pădurile noastre, eu m-am uitat la tine cu mai mult interes și venerație decât la arcurile de triumf ale romanilor. Dea Dumnezeu ca natura care nimicește în fiecare zi monumentele ambiției regilor, să înmulțească în pădurile noastre pe ale binefacerii unei biete fete.

Știam că la rădăcina acestui pom îl găseam pe Paul când venea înapoi.

Într-o zi îl găsii plin de melancolie și vorbii cu el – ți-aș spune ce am vorbit de nu mi-ar fi teamă că ți se urăște cu vorba mea lungă care e de iertat însă față cu vârsta și cu ultima mea prietenie. Îți voi spune tot, în formă de dialog, ca să judeci ce bun simț firesc avea băiatul acela.

Îmi zice:

— Sunt tare mâhnit. Domnișoara de La Tour a plecat de doi ani și două luni; și de opt luni și jumătate nu ne-a mai scris. Ea e bogată, eu sunt sărac, m-a uitat. Îmi vine să mă îmbarc; m-aș duce în Franța, aș servi regelui, aș face avere și mătușa sa mi-ar da-o de soție când aș ajunge senior mare.

Bătrânul

O, dragul meu, nu mi-ai spus că nu ești de neam?

Paul

Așa mi-a spus și mie mama, dar sunt și eu ca toată lumea, n-am nici mai mult, nici mai puțin decât alții.

Bătrânul

Nu e așa; faptul că nu ești de neam nu îți permite în Franța să ajungi ceva. Ba încă nici nu poți fi primit în niciun grup distins.

Paul

Mi-ai spus de mai multe ori că una din cauzele măririi Franței a fost faptul că până și omul cel mai de jos putea ajunge orice, și chiar mi-ai vorbit de mai mulți oameni vestiți care porniseră de jos și totuși au făcut onoare patriei lor. Vroiai oare să-mi amăgești curajul când mi-ai spus așa?

Bătrânul

Fiul meu, ți-am spus adevărul asupra vremurilor trecute, dar acum lucrurile s-au schimbat; acum în Franța toate sunt venale, toate sunt astăzi patrimoniul unui număr mic de familii. Regele este un soare pe care cei mari și grupurile îl înconjoară ca niște nori; e aproape cu neputință ca vreuna din razele lui să cadă asupra-ți. Odinioară, într-o administrație mai puțin încurcată, s-au văzut asemenea fenomene. Atunci talentele și meritul s-au dezvoltat din toate părțile, ca niște pământuri noi care deștele-nindu-se produc tot felul de bunuri, dar regii cei mari care știu să cunoască pe oameni și să-i aleagă, sunt rari. Regii cei slabi se lasă să fie conduși de cei mari și de cei care îi înconjoară.

Paul

Dar poate voi găsi și eu unul din cei mari, care să mă ocrotească.

Bătrânul

Ca să fii ocrotit de cei mari, trebuie să le servești ambiția ori plăcerile. Nu vei izbuti niciodată, căci nu ești de neam și pentru că ești om cumsecade.

Paul

Dar voi face fapte atât de curajoase, voi fi așa de credincios cuvântului ce voi fi dat și așa de exact la datorie, așa de zelos și de statornic în prietenie, încât voi merita să fiu adoptat de vreunul din ei, cum am văzut în istoria veche pe care mi-ai dat-o să o citesc.

Bătrânul

O, dragul meu, la greci și la romani, chiar pe vremea decadenței lor, cei mari respectau virtutea, dar noi am avut o grămadă de oameni celebri de tot soiul, ieșiți din popor, și nu știu să fi fost vreunul pe care să-l fi adoptat vreo casă mare. Virtutea fără regi ar fi osândită în Franța să fie veșnic plebeiană. După cum ți-am spus uneori, o cinstesc când o văd, dar azi distincțiile de odinioară nu se mai acordă decât pentru bani.

Paul

De nu voi găsi pe cineva mare voi căuta să plac cuiva. Voi căuta să mă pătrund cu totul de spiritul și părerile sale, mă voi face iubit.

Bătrânul

Va să zică vei face ca și ceilalți oameni, te vei lepăda de conștiință ca să ajungi la avuție.

Paul

Oh! nu, voi căuta numai adevărul.

Bătrânul

În loc să te faci iubit, o să te faci urât. De altfel cei care conduc se interesează foarte puțin de descoperirea adevărului. Ambițiosului puțin îi pasă de orice părere, numai să guverneze.

Paul

Ce nenorocit sunt! Toate mă resping, sunt osândit să-mi petrec viața lucrând ceva obscur departe de Virginia.

Și oftă adânc.

Bătrânul

Dumnezeu să-ți fie unic patron, și neamul omenesc corpul. Fii legat neconținut de unul și altul. Familiile, corpurile, popoarele, regii au prejudecăți și patimi, trebuie să-i servești prin vicii: Dumnezeu și neamul omenesc ne cer numai virtuți.

Dar de ce vrei să fii deosebit de ceilalți oameni? Acest simțământ nu e firesc, pentru că de l-ar avea, fiecare s-ar certa cu vecinul său. Mulțumește-te să-ți împlinești datoria în starea în care te-a pus Providența; binecuvântează soarta care îți îngăduie să ai o conștiință a ta și care nu te silește, ca pe cei mari, să-ți pui fericirea în păreriile celor mici și, ca cei mici, să te târăști sub cei mari ca să ai cu ce trăi. Stai într-o țară și într-o condiție, în care, ca să trăiești, nu trebuie nici să înșeli, nici să lingusești, nici să te înjosești, cum fac cei mai mulți dintre cei care caută avere în Europa; unde felul de a fi nu te oprește să ai virtuți, unde poți fi bun, adevărat, sincer, instruit, răbdător, cumpătat, curat, îngăduitor, cucernic fără ca ceva ridicol să vină să-ți veștejească înțelepciunea ce e abia în floare. Cerul ți-a dat libertate, sănătate, conștiință curată și prieteni; regii, a căror favoare ai dori-o, nu sunt așa de fericiți.

Paul

Ah! îmi lipsește Virginia. Fără ea n-am nimic; de ar fi ea aici, aș avea tot. Ea e neamul, gloria și averea mea. Dar deoa-rece mătușa ei vrea ca ea să ia de bărbat un om cu nume mare, și deoarece cu studii și cărți te faci învățat și

celebru, mă duc să studiez. Voi dobândi știință, voi servi cu folos patria cu inte-ligența mea, fără să fac rău nimănui și fără să depind de cineva; voi deveni vestit și gloria îmi voi fi făcut-o singur.

Bătrânul

Fiul meu, talentele sunt și mai rare decât neamurile mari și decât bogățiile și fără îndoială sunt bunuri mai mari pentru că nimeni nu poate să ți le răpească și pentru că pretutindeni ne face să fim stimați de toți. Dar costă scump. Nu le poți dobândi decât cu lipsuri de tot felul, printr-o sensibilitate aleasă care ne face nenorociți înăuntru și în afară prin prigo-nirile contemporanilor noștri. Omul de legi nu pizmuiește în Franța gloria militarului, nici militarul pe a marinarului, dar toată lumea îți va tăia drumul pentru că toată lumea crede că are spirit. Îi vei servi pe oameni, zici; dar cel care face ca un pământ să producă un snop de grâu mai mult, le face mai mare serviciu decât cel care le dă o carte.

Paul

Oh! cea care a semănat aici papayerul acesta a făcut locuitorilor pădurilor un dar mai folositor și mai bun decât dacă le-ar fi dat o bibliotecă.

Și în același timp luă pomul în brațe și îl sărută cu drag.

Bătrânul

Cea mai bună carte care nu predică decât egalitate, prietenie, umanitate și înțelegere, Evanghelia, a servit timp de veacuri ca pretext furiilor europenilor. Câte tiranii publice și private nu se exercită și acum în numele ei? După aceea cine se va lăuda că va fi folositor oamenilor cu o carte? Adu-ți aminte care a fost soarta celor mai mulți filozofi care au predicat înțelepciunea. Homer, care a îmbrăcat-o în versuri așa de frumoase, a cerut de pomană cât timp a trăit. Socrate, care a dat atenienilor așa de plăcute lecții prin discursurile și prin moravurile sale, a fost otrăvit de ei în chip juridic. Sublimul său discipol, Platon, fu dat sclav chiar din ordinul prințului care îl proteja, și înaintea lor, Pitagora, care își întindea mila până asupra animalelor, a fost ars de viu de către crotoniați. Ba încă cele mai multe din aceste nume ilustre au ajuns până la noi blamate prin satire care îi caracterizează, căci recunoștinței omenesți îi place să-i prezinte astfel. În mulțime numai gloria unora a ajuns curată până la noi; a celor care au trăit departe de societatea contemporanilor lor, asemenea statuilor pe care le scot întregi din câmpiile Greciei și Italiei și care fiind îngropate în fundul pământului au scăpat de furia barbarilor.

Vezi dar că trebuie multă virtute și trebuie să fii gata să-ți jertfești chiar și viața, ca să dobândești gloria furtunoasă a literelor. De altminteri crezi oare că gloria aceasta îi interesează, în Franța, pe oamenii bogați? Ce le pasă lor de oamenii de litere, cărora știința nu le aduce nici demnități în patria lor, nici guvernăminte, nici intrare la Curte? În veacul acesta nepăsător, afară de avere și voluptate, sunt persecuții puține; dar inteligența și virtutea

nu te duc la nimic distins, pentru că în stat totul e prețuit cu ajutorul banilor. Odată găseau răsplată asigurată în deosebitele locuri din biserică, din magistratură și administrație; azi nu slujesc decât să facă cărți. Dar acest fruct, puțin prețuit de oamenii din lumea mare, e totdeauna vrednic de originea sa cerească. Acestor cărți le e scris să dea străluciri virtuții ascunse, să-i mângâie pe cei nefericiți, să lumineze națiunile și să spună adevărul chiar regilor. Ele sunt, fără îndoială, felul cel mai potrivit cu care cerul poate să cinstească pe un muritor pe pământ. Care om nu uită de nedreptate ori de disprețul celor cu avere, când se gândește că opera sa va trece din veac în veac și de la națiune la națiune, slujind drept barieră greșelii sau tiranilor și că din sânul întunericului în care a trăit, va țâșni o glorie care va șterge pe a mai multor regi, ale căror monumente pier în uitare cu toate lingușirile care îi ridică și îi laudă?

Paul

Ah, aș dori gloria aceasta numai ca s-o răspândesc asupra Virginiei și să o fac scumpă universului întreg. Dar dumneata, care știi atâtea lucruri, spune-mi, ne vom cununa amândoi ori nu? Aș dori să fiu învățat cel puțin ca să cunosc viitorul.

Bătrânul

Cine ar mai vrea să trăiască, fiul meu, dacă ar ști viitorul? O singură nenorocire pe care o prevedem ne îngrozește și ne neliniștește. Vederea unei nenorociri sigure ar otrăvi toate zilele care ar mai fi până la ea. Nu trebuie

nici chiar să cercetăm prea cu de-amănuntul ceea ce ne înconjoară, și cerul, care ne dă cugetarea ca să ne prevedem nevoile, ne-a dat nevoile ca să ne mărginească cugetarea.

Paul

Zici că cu bani dobândești în Europa demnități și onoruri. Mă voi duce să mă îmbogățesc în Bengal ca să plec să iau de soție pe Virginia la Paris. Am să pornesc spre Bengal.

Bătrânul

Ai fi în stare să părăsești pe mama ei și pe a dumitale?

Paul

Chiar dumneata m-ai sfătuit să mă duc în Indii.

Bătrânul

Atunci era Virginia aici. Dar acum ești unicul sprijin al mamei tale și al mamei ei.

Paul

Virginia le va ajuta prin ruda sa cea bogată.

Bătrânul

Bogații nu ajută decât pe cei care le fac cinste în lume. Au rude mult mai de plâns decât doamna de La Tour, care, nefiind ajutate de ele, își sacrifică libertatea ca să dobândească pâine și își petrec viața închise prin mănăstiri.

Paul

Ce țară e și Europa! Trebuie ca Virginia să se întoarcă cu orice preț. Ce nevoie are ea de rude bogate? Era așa de mul-țumită în colibele acestea, așa de frumoasă și de gătită cu o basma roșie ori cu flori pe cap! Întoarce-te, Virginia, părăsește casele înalte și măririle. Întoarce-te între stâncile acestea, la umbra pădurilor de aici și a cocotierilor noștri. Vai! Acum poate că ești necăjită...

Și începu să plângă...

Tată, nu-mi ascunde nimic, de nu-mi poți spune dacă voi lua pe Virginia de soție, cel puțin spune-mi dacă mă mai iubește în mijlocul oamenilor mari care vorbesc cu regele și care se duc să o vadă.

Bătrânul

Oh! scumpul meu, sunt încredințat că te iubește, din mai multe motive, dar mai cu seamă pentru că e virtuoașă.

Când auzi aceste cuvinte, îmi sări de gât plin de bucurie.

Paul

Dar crezi oare că femeile din Europa sunt false, cum sunt înfățișate în comediile și cărțile ce mi-ai dat să citesc?

Bătrânul

Femeile sunt false în țările în care bărbații sunt tirani. Pretutindeni violența produce viclenie.

Paul

Cum poate fi cineva tiran al femeilor?

Bătrânul

Măritându-le fără să le întrebe și pe ele: pe fetele tinere cu câte un bătrân; pe femeile blânde cu oameni nepăsători.

Paul

De ce nu îi însoară pe cei care se potrivesc, pe tineri cu tinere, pe amanți cu amante?

Bătrânul

Vezi că cei mai mulți tineri în Franța n-au destulă avere ca să se însoare și o dobândesc tocmai spre bătrânețe. Când sunt tineri le corup pe nevestele vecinilor, când îmbătrânesc nu mai pot fi iubiți de neveste. Au înșelat când erau tineri, – și îi înșeală și pe ei când îmbătrânesc. Asta e una din reacțiile justiției universale care guvernează lumea: un exces cumpănește tot-deauna alt exces. Astfel, cei mai mulți europeni își petrec viața în această neorânduială; neorânduială care sporește într-o societate cu cât se adună mai mult bogățiile asupra unui număr de capete. Statul seamănă cu o grădină în care pomii cei mici nu pot crește dacă sunt umbriți de prea mulți pomi mari, dar cu deosebire că frumusețea grădinii poate reieși dintr-un număr mic de pomi mari, însă prosperitatea unui stat atârnă totdeauna de mulțime și de egalitatea supușilor, iar nu de numărul cel mic al bogaților.

Paul

Dar la ce trebuie să fii bogat ca să te însori?

Bătrânul

Ca să trăiești în belșug fără să faci nimic.

Paul

De ce să nu lucreze? Eu lucrez...

Bătrânul

Vezi că în Europa munca cu mâinile te necinstește, îi zice muncă manuală. Chiar lucrarea pământului e mai disprețuită decât toate celelalte. Un meseriaș e mai stimat decât un țăran.

Paul

Cum adică, arta care hrănește pe oameni e disprețuită în Europa!?... Nu înțeleg.

Bătrânul

Oh! Nici nu poate un om crescut în mijlocul naturii să înțeleagă depravările societății. Îți poți face o idee despre rânduială, dar despre neorânduială nu? Frumusețea, virtutea, fericirea au proporții; urâtenia, viciul și nenorocirea n-au?

Paul

Oamenii bogați sunt, cum văd eu, foarte fericiți. Ei nu întâmpină nicio piedică, pot umple de plăceri pe cei pe care îi iubesc.

Bătrânul

Cei mai mulți sunt distruși de plăceri chiar prin faptul că le primesc cu prea mare ușurință. N-ai simțit că plăcerea odihnei o cumperi cu osteneală, a mâncării cu foame, a băuturii cu sete? Ei bine, plăcerea de a iubi și de a fi iubit se dobândește printr-o mulțime de lipsuri și de jertfe.

Bogațiile răpesc bogaților aceste plăceri, înlăturându-le nevoile. Mai pune pe lângă urâtul care urmează după ce și-au săturat poftetele, mândria care naște din bogăție și pe care cea mai mică lipsă o rănește chiar și când cele mai mari mulțumiri nu le-o mai măgulesc. Parfumul a o mie de trandafiri nu rezistă decât o clipă; dar durerea pe care o pricinuieste un singur ghimpe de-al lor ține mult după ce te-ai înțepat. Un rău în mijlocul plăcerilor e pentru bogați un spin în mijlocul florilor. Pentru cei săraci, dimpotrivă, o plăcere în mijlocul relelor e o floare în mijlocul spinilor: ei gustă din plin mulțumirea pe care le-o dă această plăcere. Orice efect se mărește prin contrast. Natura a cumpănit tot. Ce stare crezi că e mai plăcută: să n-ai la ce să speri, și să te temi de tot, ori să n-ai nimic de temut și să speri tot? Cea dintâi stare e starea celor bogați și a doua a celor săraci. Dar aceste extreme sunt deopotrivă de grele a fi suferite de către oamenii a căror fericire constă în mediocritate și în virtute.

Paul

Ce înțelegi dumneata prin virtute?

Bătrânul

Fiule, tu care susții pe rudele tale prin muncă, n-ai nevoie să-i mai auzi definiția. Virtutea e efortul făcut asupra noastră înșine pentru binele altuia, cu gândul de a plăcea numai lui Dumnezeu.

Paul

Oh! ce virtuoasă e Virginia! Virtutea a făcut-o să vrea să fie bogată ca să poată face bine. Virtutea a făcut-o să plece de aici, și tot virtutea o va sili să se întoarcă.

Gândul că se va întoarce curând aprinse imaginația tânărului și toată neliniștea îi pieri. Virginia nu scrisese pentru că avea să se întoarcă. Nu dura mult drumul din Europa până acolo, dacă vântul era bun. Număra vasele care făcuseră acest drum de 4500 de leghe în mai puțin de trei luni. Vasul pe care se îmbarcase ea nu va face mai mult de două; constructorii ajunseseră așa de savanți și marinarii așa de dibaci!... Vorbea de chipul cum să o primească, unde să locuiască și ce plăceri îi păstra pentru fiecare zi când va fi soția lui. Soția lui!... Ideea aceasta îl încânta.

— Cel puțin, dumneata tată, vei lucra numai de plăcere; Virginia fiind bogată, vom avea negri mulți care vor lucra în locul nostru. Vei fi mereu cu noi, neavând altă grijă decât a petrece și a te bucura.

Și plecă acasă, ca un nebun, să ducă și familiei lui bucuria care îl îmbăta pe el.

După mari speranțe, vin temeri mari. Pasiunile mari aruncă totdeauna sufletul în direcții opuse. Adesea, chiar de a doua zi, Paul venea să mă vadă, trist. Îmi zicea:

— Virginia nu-mi mai scrie deloc. Dacă ar fi plecat din Europa, mi-ar fi scris că pleacă. Veștile pe care le-am auzit despre ea sunt întemeiate. Mătușa sa a dat-o după vreun senior mare. Dragostea de bogăție a pierdut-o ca pe atâtea altele. În cărțile care zăgrăvesc așa de bine pe femei, virtutea e numai un subiect de roman. Dacă Virginia ar fi fost virtuoasă nu ne-ar fi lăsat singuri, pe mama sa și pe mine. În vreme ce eu îmi petrec viața gândindu-mă la ea, ea mă uită. Eu mă întristez și ea petrece. Ah! Gândul acesta mă deznădăjduiește. Nu mai îmi place să lucrez, nu-mi mai place să vorbesc cu nimeni. Să dea Dumnezeu să se pornească un război în India; m-aș duce să mor acolo.

— Fiul meu, îi răspunsei eu, curajul care te aruncă în ghearele morții, e curaj numai de o clipă, care e ades întărâtat de zadarnicele aplauze ale oamenilor. Dar e alt curaj mai rar și mai necesar, care ne face să îndurăm în fiecare zi fără martori și fără laude greutățile vieții: e răbdarea. Ea se sprijină, nu pe părerea altuia ori pe îndemnul pasiunilor noastre, ci pe voința lui Dumnezeu. Răbdarea e curajul virtuții.

— Ah! zise el, va să zică eu nu sunt virtuos. Pe mine toate mă îngenunchează și mă deznădăjduiesc.

— Virtutea, reluai eu, totdeauna egală, statornică, neschimbătoare, nu e de partea omului. În mijlocul atâtor patimi care ne tulbură, judecata ni se întunecă, dar sunt faruri la care putem aprinde iar flacăra; aceste faruri sunt literele.

Literele, fătul meu, sunt ajutorul venit din cer. Sunt razele înțelepciunii care guvernează universul pe care omul, inspirat de arta cerească, a învățat a le fixa pe pământ. Ca și razele soarelui, ele luminează, bucură, încălzesc, sunt un foc divin. Prin ele strângem în jurul nostru lucruri, locuri, oameni și timpuri. Ele ne aduc aminte regulile vieții omenești. Ele liniștesc pasiunile, înfrâng viciile, întărâtă virtuțile prin exemplele auguste ale oamenilor buni pe care

îi celebrează, și ale căror chipuri ni le pune totdeauna înaintea. Sunt fiice ale cerului care se coboară pe pământ spre a fermeca necazurile neamului omenesc. Scriitorii cei mari pe care îi inspiră sau ivit totdeauna în timpurile cele mai pline de suferință ale societăților, în timpurile de barbarie și în cele de depravare. Fătul meu, literele au mângâiat o mulțime de oameni mai necăjiți decât tine: pe Xenofon exilat din patria sa după ce a adus în ea zece mii de greci; pe Scipion Africanul, obosit de bârfirile romanilor; pe Catilina, mâhnit de nerecunoștința curții sale. Grecii, care erau așa de ingenioși, aduseră fiecareia din cele nouă Muze care prezidează literele o parte din priceperea noastră spre a o governa; noi trebuie dar să le dăm pasiunile să ni le governeze ca să le pună un jug, un frâu. Ele trebuie să îndeplinească în ce ne privește sufletul, aceleași funcții pe care le împlinesc orele care înhămau și conduceau caii Soarelui.

Citește dar, fătul meu. Înțelepții care au scris înaintea noastră sunt călătorii care ne-au precedat pe cărările nenoro-cirii, care ne întind mâna și ne poftesc să ne unim cu ei când toate ne părăsesc. O carte bună e un prieten bun.

— Ah! zise Paul, n-aveam nevoie să știu să citesc când era Virginia aici. Nici ea nu studiase, dar când se uita la mine și-mi zicea prietenul ei nu se putea să mai simt vreo tristețe.

— Negreșit, adăugai eu, nu e prieten mai plăcut ca o iubită care te iubeste, ba încă în femeie se află o veselie ușoară care risipește întristarea bărbatului. Grațiile ei fac să se stingă fantomele negre ale gândurilor. Pe fața ei găsești dulci atracții și încredere. Ce bucurie nu se pare și mai mare prin bucuria ei? Ce frunte nu se descrețește când zâmbește ea? Ce mânie mai poate ține când plânge ea? Virginia se va întoarce cu mai multă filozofie decât ai tu. Se va mira că nu va găsi grădina cu totul restabilită, căci ea cugetă

numai și o înfrumusețează cu toate prigonirile mătușii sale, departe de mama sa și de tine.

Gândul că Virginia avea să se întoarcă curând reînnoia curajul lui Paul și îl îndemna iar către ocupațiile câmpenești, fericit în mijlocul greutăților sale, că putea da lucrului o țintă care plăcea pasiunii sale.

XI

Într-o dimineață, când se crăpa de ziuă (era în ziua de 24 decembrie 1744) Paul, când se sculă, zări un steag alb ridicat pe muntele Descoperirii. Acest steag era semn că se vedea un vas pe mare. Paul dădu fuga în oraș ca să afle de nu aducea niscai vești de la Virginia. Stătu acolo până la întoarcerea pilotului portului care se îmbarcase ca să meargă să-l recunoască, după obicei. Pilotul se întoarse tocmai seara. Aduse guvernatorului știrea că vasul semnalat era *Saint-Geran*, comandat de un căpitan pe nume Aubin, că se află la patru leghe în mare și că nu va intra în port până a doua zi după prânz, de va fi vânt bun. Atunci nu era vânt deloc. Pilotul înmână guvernatorului scrisorile pe care le aducea vasul din Franța. Era și una pentru doamna de La Tour, scrisă de Virginia. Paul o luă îndată, o sărută cu pornire, o vârî în sân și alergă acasă. De cum zări de departe pe ai săi care îl așteptau pe o stâncă, le arătă scrisoarea fără să poată vorbi, și îndată se strânsură cu toții la doamna de La Tour ca să audă ce spune. Virginia înștiința pe mama ei că suferise mult de la mătușă-sa care voise să o mărite cu sila, pe

urmă o dezmoștenise și o trimise înapoi, astfel încât nu putea să ajungă la Île-de-France decât tocmai pe vremea uraganelor; că încercase în zadar să o înduplece spunându-i ce era datoare mamei sale și obiceiurilor copilăriei, că ea o făcuse nebună, și îi spusese că îi e capul umplut cu romane; că acum nu știa să fie altă fericire mai mare decât aceea de a-și vedea și îmbrățișa familia și că ar fi venit chiar în ziua aceea dar căpitanul nu i-a dat voie să se îmbarce în șalupa pilotului căci țărmlul era prea departe și vedea marea tulburată, cu toate că nu era vânt.

Abia citiră scrisoarea aceasta și toată familia, cuprinsă de o nespusă bucurie strigă:

— Virginia a sosit!

Stăpânii și servitorii se sărutară între ei. Doamna de La Tour îi zise lui Paul:

— Fiul meu, du-te și spune vecinului nostru că vine Virginia.

Paul plecă cu Doming spre locuința mea.

Puteau să fi fost zece ceasuri seara. Stinsesem lampa și mă culcasem, când zării printre crăpături o lumină în pădure. Curând după aceea auzii glasul lui Paul; mă striga. Mă sculai și n-apucaii să mă îmbrac și Paul, abia suflând, îmi sări de gât zicându-mi:

— Haidem, haidem, a venit Virginia, haidem la port căci vasul intră când s-o lumina de ziuă.

Plecarăm îndată. Străbătusem pădurea Muntelui-Lung și eram pe calea care duce de la Pamplumuse la port, când auzii niște pași în spatele nostru. Era un negru care venea alergând. Când ne ajunse, îl întrebai de unde venea și unde se ducea așa grăbit. El îmi răspunse:

— Vin din mahalaua Pulberei-de-Aur; m-a trimis la port să spun guvernatorului că se află un vas din Franța lângă insula Chihlimbarului. Trage cu tunul ca să ceară ajutor, căci marea e înfuriată tare.

După ce spuse aceste cuvinte, negrul porni înainte tot în fugă.
Zisei lui Paul:

— Haidem spre mahalaua Pulberei-de-Aur, să ieșim înain-tea Virginiei; de aici sunt numai trei leghe până acolo.

Plecarăm dar spre malul insulei. Era o căldură înăbușitoare. Luna se ridicase: în jurul ei se vedeau trei cercuri mari negre. Cerul era îngrozitor de întunecat. Se zăreau la lumina fulgerelor șiruri lungi de nori deși, negri, puțin ridicați, care se grămădeau spre mijlocul insulei și care veneau dinspre mare cu o viteză neînchipuită, cu toate că pe pământ vântul nu bătea deloc. Pe drum ni se păru că auzim tunete, dar ascultând mai bine văzurăm că erau bubuituri de tun repetate de ecouri. Aceste bubuituri depărtate și priveliștea cerului mă făcură să mă înfior. Nu puteam să mă îndoiesc că erau semnalele unui vas care se afla în primejdie. Peste o jumătate de oră nu mai auzirăm bubuituri și tăcerea aceasta mi se păru și mai îngrozitoare decât zgomotul jalnic de mai înainte.

Ne grăbirăm să înaintăm fără a zice niciun cuvânt și fără a îndrăzni să ne spunem temerile. Către miezul nopții, ajunserăm asudați pe țărmul mării în mahalaua Pulberei-de-Aur. Valurile se spărgeau de țărm cu un zgomot înspăimântător; ele acopereau stâncile cu spumă albă și cu scânteii de foc. Cu toate că era întuneric, tot deosebirăm la lumina acestor focuri fosforescente luntrele pescarilor pe care le trăseseră în sus pe nisip.

Ceva mai departe, văzurăm, la intrarea în pădure, un foc în jurul căruia se strânseseră câțiva locuitori. Ne duserăm și noi să ne odihnim până la ziuă. Pe când stam acolo, unul ne spuse că după prânz văzuse un vas pe mare dus de curent spre insulă, că noaptea îl ascunsese din vedere, că peste două ceasuri după apusul soarelui îl auzise trăgând cu tunul ca să ceară ajutor, dar că marea era așa de înfuriată încât nu se putuse trimite niciun vas spre el; curând apoi i se păruse că zărește fanare aprinse și că, de era astfel, se temea că

vasul fiind așa de aproape de țărm să nu fi trecut între pământ și insula Chihlimbarului, căci atunci ar fi fost în mare pericol. Alt locuitor spuse că trecuse de mai multe ori pe acolo, că verificase și că locul nu era periculos defel. Un al treilea spuse că era cu neputință ca vasul să fi intrat în acel canal unde abia pot pluti șalupele. El spuse că văzuse vasul dincolo de insula Chihlimbarului, astfel încât dacă s-ar ridica vreun vânt dimineța ar putea să se ducă încotro ar vroi, ori spre largul mării, ori spre port. Alți locuitori își dădură și ei cu părerea. Pe când se certau între ei după obiceiul creolilor, Paul și eu priveam în tăcere. Stăturăm acolo până spre ziuă, dar cerul era întunecat: nu deosebeam nimic pe mare, pe care dealtfel era ceață. Abia zărirăm în largul mării un nor negru, care ni se spuse că era insula Chihlimbarului, departe la o leghe de coastă.

Pe la șapte dimineța auzirăm în pădure bătând toba; era guvernatorul, care sosea călare urmat de un detașament de soldați înarmați cu puști și de un mare număr de locuitori și de negri. Ordonă soldaților să stea pe țărm și să tragă toți odată cu puștile. Abia traseră și zărirăm pe mare o lumină urmată îndată de bubuitul unui tun. Judecarăm că vasul era aproape de noi și alergarăm cu toții încotro văzusem semnalul. Atunci zărirăm prin ceață corpul unei nave mari. Eram așa de aproape încât cu tot zgomotul valurilor, auzirăm fluieratul celui care comanda manevrarea, și strigătele mateloților care strigară de trei ori: *Trăiască regele!* Strigătul francezilor când sunt în cel mai mare pericol ca și atunci când simt bucurii, ca și cum, când sunt în pericol, și-ar striga prințul în ajutor și ca și cum ar voi să-i spună că sunt gata să moară pentru el.

Din clipa în care vasul băgă de seamă că eram aproape, începu a slobozi tunuri din trei în trei minute. Guvernatorul puse

să se aprindă focuri mari pe țărni și trimise la toți locuitorii din vecinătate să ceară de-ale mâncării, scânduri și butoaie goale. Curând veni ră mulțime de oameni însoții de negri, încărcăți cu merinde și pânze, funii, care veneau de pretutindeni. Unul dintre locuitorii cei mai bătrâni se apropie de guvernator și îi zise:

— Domnule, toată noaptea s-au auzit zgomote în munte. În pădure, frunzele copacilor se mișcă fără să bată vântul. Păsă-rile de mare fug spre pământ, toate aceste semne sunt de uragan.

— Ei bine, zise guvernatorul, suntem pregătiți și fără îndoială că și vasul va fi pregătit.

Într-adevăr, toate preziceau sosirea apropiată a unui uragan. Norii ce se deosebeau la apus erau grozav de negri în mijloc, și pe margine erau arămii. În aer se auzeau strigăte de păsări de mare care, cu toate că era întuneric, veneau din toate părțile orizontului spre pământ, de frică.

Pe la nouă de dimineață se auziră dinspre mare niște zgomote îngrozitoare, ca și cum torente de apă amestecate cu tunete s-ar fi rostogolit de pe munți. Toată lumea striga: „Iată uraganul!” Și îndată un vârtej cumplit de vânt ridică ceața care acoperea insula Chihlimbarului și canalul ei. *Saint-Geran* se ivi din ceață, cu puntea plină de lume; se afla între insula Chihlim-barului și pământ, dincoace de cingătoarea de stânci care înconjura Île-de-France pe care o trecuse printr-un loc pe unde niciun vas nu trecuse înaintea lui. Stătea cu partea dinainte spre valurile care veneau dinspre largul mării și la fiecare val mare care intra în canal botul corabiei se ridica în întregime de i se vedea coca în aer, dar în această mișcare pupa se scufunda de tot. Din loc nu se putea mișca. Marea ridicată în sus de vânt era numai spume, parcă ieșea zăpadă din ea. Orizontul arăta toate semnele unei furtuni care ține mult; marea parcă se amesteca cu cerul. Se desprindeau neîncetat nori cu forme înspăimân-tătoare care străbăteau pământul cu iuțea

zborului păsărilor, în vreme ce alții se vedeau nemișcați ca niște stânci mari. Pe cer nu se zărea nicio zonă senină, numai o lumină măslinie albi-cioasă lumina lucrurile de pe pământ, de pe mare și de pe cer.

Vasul tot legănându-se, cablurile din față se rupseră și nemaifiind ținut, fu lovit de stânci aproape de țarm. Se auziră strigăte de durere printre noi. Paul era să se repeadă în mare. Îl apucau de braț.

— Ce, vrei să mori? îi zisei.

— Vreau să-i vin într-ajutor ori să mor!

Deoarece deznădejdea îi răpise mintea, Doming și cu mine, spre a-l feri de moarte, îl legarăm de brâu cu o frânghie al cărei capăt îl ținurăm bine. Paul înaintă spre vas când înot, când umblând pe stânci. Uneori spera să ajungă, căci marea, în mișcările ei neregulate, cobora vasul de îl puteai vedea tot; dar curând apoi venea cu mai mare furie, și îl acoperea cu grămezi de apă care îl aruncau departe pe țarm pe Paul, cu picioarele în sângerate, cu pieptul zdrobit și pe jumătate înecat. Abia își venea în fire, se scula și se ducea iar spre vas, pe care marea îl deschidea prin zguduirii puternice.

Tot echipajul, văzând că nu mai e chip de a scăpa, se repezi în mare pe scânduri, pe colivii de găini, pe mese și pe butoaie. Atunci apărură ceva vrednic de o veșnică milă: o fată se ivi pe galeria pupei vasului întinzând brațele către cel care făcea atâtea eforturi ca să ajungă la ea. Era Virginia. Își recunoscuse iubitul după curajul ce arăta. Vederea bieteii fete expusă unei așa de grozave primejdii ne umplu de durere și disperare. Virginia ne făcea semne cu mâna ca și cum ne-ar fi zis un veșnic rămas bun. Toți mateloții se aruncaseră în mare, numai unul mai rămăsese pe punte, care era dezbrăcat și nervos ca Hercule. El se apropie de Virginia cu respect: îl văzurăm aruncându-i-se la genunchi și silindu-se chiar să-i scoată veș-

mintele; dar ea, respingându-l cu demnitate, își întoarse ochii încolo. Îndată se auziră aceste strigăte: „Scap-o... scap-o... n-o lăsa...!” Dar în acest moment un munte de apă de o mărime cumplită se repezi în insula Chihlimbarului și se avântă înainte mergând spre vas, pe care îl amenința cu pânțelele sale negre și cu vârfurile pline de spumă. Când văzu așa, matelotul sări singur în mare și Virginia, văzând moartea cu ochii, își puse o mână pe haine, cealaltă pe inimă și ridicând în sus ochii senini, părea un înger care își ia zborul spre cer.

O zi îngrozitoare! Vai!... Toate fură înghițite. Apa aruncă până departe pe pământ o parte din privitorii pe care mila îi îndemnase să înainteze spre a da ajutor Virginiei și matelotului care voise să o scape înotând. El, care scăpase de o moarte aproape sigură, îngenunche pe nisip zicând:

— O! Doamne, mi-ai scăpat viața, dar aș fi dat-o din toată inima pentru fata aceea nobilă care n-a vrut să se dezbrace ca mine.

Doming și cu mine îl scoaserăm din valuri pe săracul Paul care își pierduse cunoștința și căruia îi curgea sângele pe gură și pe urechi. Guvernatorul rugă un chirurg să se îngrijească de el și noi plecarăm să căutăm pe țărnișă dacă marea nu a aruncat corpul Virginiei; dar vântul se întoarse repede, cum se întâmplă când sunt uragane, și ne-am gândit cu tristețe că nu vom putea nici măcar îngropa pe sărmana fată. Ne depărtarăm de acest loc copleșiți de durere, toți cu spiritul izbit de o singură pierdere, într-un naufragiu în care pieriseră multe ființe; cei mai mulți îndoindu-se, în urma acestui sfârșit așa de trist al unei fete așa de virtuoase, că există o Providență, căci sunt rele așa de groaznice, așa de puțin meritate, încât chiar speranța înțelep-tului e zdruncinată.

Pe Paul, care începuse să-și vină în fire, îl duseră într-o casă străină până ce fu în stare să fie transportat acasă la el. Eu mă întorsei cu Doming ca să o pregătim pe mama Virginiei de marea

nenorocire ce o izbise. Când ajunserăm la intrarea vâlceleii râului Latanierilor niște negri ne spuseră că marea aruncase multe sfărâmaturi peste drum de acolo. Ne cobo-rârăm, și unul dintre cele dintâi lucruri ce văzurăm pe țărm fu corpul Virginiei; era pe jumătate acoperită de nisip, în ținuta în care am văzut-o pierind; trăsăturile feței nu-i erau mult schim-bate; ochii îi erau închiși dar fruntea îi era senină, numai că micșunelele palide ale morții se amestecau pe obrajii săi cu trandafirii rușinii. O mână era pe haine și cealaltă de pe inimă era strâns închisă și țeapănă. Abia cu greutate scosei din ea o cutiuță, dar mare-mi fu mirarea când văzui că era portretul lui Paul pe care făgăduise că nu-l va părăsi cât va trăi. Când văzui acest din urmă semn de statornicie și de iubire de la această fată nenorocită, plânsei amarnic. Doming se bătea cu pumnii în piept și țipa dureros. Duserăm corpul Virginiei într-o colibă de pescari unde o lăsarăm în paza unor biete femei malabare care o scăldară.

Pe când ele o scăldau, noi ne urcarăm tremurând spre casă, unde găsirăm pe doamna de La Tour și pe Margareta rugându-se, așteptând noutăți. Cum mă zări, doamna de La Tour strigă:

— Unde e fata mea, fata mea dragă?

Neputându-se îndoii de nenorocirea ce o izbea, când mă văzu tăcând și cu lacrimile în ochi, fu cuprinsă deodată de durere, de plânsete cumplite. Margareta strigă: „Fiul meu unde e?” Și leșină. Dădurăm fuga la ea și ajutându-i să-și vină în fire o încredințai că Paul trăia și că guvernatorul rugase pe un doctor să-l îngrijească; îndată apoi se duse lângă prietena sa care din când în când cădea în leșinuri lungi. Doamna de La Tour petrecu toată noaptea îndurând crude suferințe și – judecând după cât țineau de mult am văzut că nicio durere nu e deo-potrivă ca durerea mamei. Când își venea în fire își întorcea privirile triste către cer. În zadar prietena sa și cu mine îi strân-geam mâinile, îi ziceam fel de fel de vorbe, căci ea

părea nesimțitoare și din pieptul său apăsător de durere ieșeau numai gemete.

Dimineața îl aduseră pe Paul culcat într-un palanchin; era bine, dar nu putea zice niciun cuvânt. Întrevederea cu mama sa și cu doamna de La Tour, de care mi-era teamă, produse un efect mai bun decât toate îngrijirile mele de până atunci. O rază de mângâiere se ivi pe fața celor două mame nenorocite; se așezară amândouă lângă el, îl luară în brațe, îl sărutară, și lacrimile lor, care nu putuseră curge până atunci de prea multă mâhnire, începură a picura. Paul începu să plângă și el. În acest fel ațipiră și avură parte de o odihnă letargică aseme-neia cu a morții.

XII

Guvernatorul mă trimise să dau de veste în taină că trupul Virginiei fusese dus în oraș din porunca sa și că de acolo va fi dus la biserica Pamplumuselor. Mă coborâi îndată la Port-Louis unde se aflau locuitorii din toate mahalalele spre a fi de față la înmormântare ca și cum insula ar fi pierdut tot ce avea mai scump. În port vasele erau cernite. Grenadierii deschideau drumul convoiului. Puștile le erau plecate, tobele acoperite cu zăbranic negru și se putea citi tristețea zugrăvită pe toate fețele acestor războinici care de atâtea ori înfruntaseră moartea în lupte fără să se schimbe la față. Opt fete din cele mai de neam din insulă, îmbrăcate în alb, duceau corpul virtuozelor lor tovarășe acoperit cu flori. Un cor de copii le urma cântând imnuri; după ei venea tot ce

avea insula mai distins printre locuitori și Statul-major al guvernatorului, după care venea el, urmat de mulțimea poporului.

Iată ce ordonase administrația ca să facă onoare virtuții Virginiei. Dar când îi ajunse corpul la poale acestui munte, când se văzură aceste colibe a căror fericire o făcuse ea atâta vreme și pe care acum moartea le umplea de deznădejde, toată pompa funebră se strică: imnurile și cântecele încetară; nu se mai auziră decât oftaturi și plânsete. Se văzură alergând cete de fete din locuințele învecinate ca să atingă coșciugul Virginiei cu batiste, mățăni și coroane de flori, invocând-o ca pe o sfântă. Mamele cereau lui Dumnezeu fete ca ea, băieții iubite ca dânsa de statornice, săracele prietene ca ea de drăgăstoase, sclavii stăpâne ca dânsa de bune.

Când ajunse la locul unde urma să fie înmormântată, femeile din Madagascar și cafelele din Mozambic puseră în juru-i coșuri cu fructe și atârnară de copacii dimprejur bucăți de stofe după obiceiul din țara lor; indienele din Bengal și de pe coasta Malabarului aduseră colivii pline cu păsări cărora le dădură drumul pe corpul ei, atât de mult interesează pe orice națiune pierderea unei ființe așa de fără cusur și atât e de mare puterea virtuții nenorocite, încât strânge toate religiile în jurul mor-mântului său.

Trebuiră să pună paznici în jurul gropii și să înlătore pe câteva fete sărace care voiau să se arunce în ea, zicând că nu mai aveau mângâiere să trăiască în lume și că mai bine mureau cu cea care fusese unica lor binefăcătoare.

O îngropară lângă biserica Pamplumuselor, în partea despre apus, lângă stufii de bambus, unde îi plăcea să se odih-nească lângă cel căruia îi zicea frate, când venea să asculte slujba cu mama sa și cu Margareta.

Când ne întoarserăm de la înmormântare domnul de La Bourdonnays se urcă aici urmat de o parte din numerosul său cortegi. El dădu doamnei de La Tour și prietenei sale tot ajutorul

ce le putu da. Zise câteva vorbe pline de indignare despre mătușa ei denaturată și apropiindu-se de Paul îi spuse tot ce crezu că-l putea mângâia.

— Dumnezeu mi-e martor că aș dori, îi zise el, să fii fericit dumneata și familia dumatăle. Trebuie să te duci în Franța, unde voi face eu să dobândești un loc bun. În lipsa dumatăle voi îngriji eu de mama ta ca și cum ar fi a mea.

Și în același timp îi dădu mâna. Paul nu i-o întinse pe a lui și întoarse capul într-o parte.

Eu rămăsei cu ei spre a le da ajutor. Paul putea umbla, dar mâhnirea sa parcă se mărea cu cât prindea putere. Nu era interesat de nimic, privirile sale erau stinse și nu răspundea întrebărilor ce-i puneam noi. Doamna de La Tour, care era aproape de moarte, îi zicea adesea:

— Fiul meu, cât te voi vedea, voi crede că văd pe Virginia mea scumpă.

Auzind acest nume, el tresări și se depărtă de ea cu toate că mama sa îl îndemna să se apropie de prietena ei. Se duse singur în grădină și se așeză lângă cocotierul Virginiei cu ochii țintă asupra fântânii ei. Chirurgul guvernatorului, care îl îngrijise foarte bine și pe el și pe cele două femei, ne spuse că spre a scăpa de neagra lui melancolie trebuia să-l lăsăm să facă ce vrea, căci numai astfel îi puteam învinge tăcerea.

Hotărâi să-i urmez sfatul. De cum se simți prinzând puțină putere, Paul întâi și întâi se depărtă de casă. Eu nu-l pierdeam din ochi; plecai după el și zisei lui Doming să ia de-ale gurii și să vină cu noi. Cu cât tânărul se cobora de pe munte, cu atât puterile și bucuria părea că-i renasc. Întâi apucă pe drumul Pamplemuselor și când ajunse aproape de biserică, în aleea de bambuși, se duse drept la locul unde văzu pământ săpat de curând; acolo îngenunche și, ridicând ochii către cer, se rugă multă vreme. Fapta sa îmi plăcu căci mi se păru că judecata i

se întoarce, deoarece acest semn de încredere către Ființa supremă lăsa să se vadă că inima lui începea a-și reveni. Doming și cu mine ne puserăm în genunchi, după cum făcuse și el, și ne rugarăm cu toții. Pe urmă se sculă și apucă drumul spre nordul insulei fără să ia seama la noi. Deoarece știam nu numai că nu cunoștea locul unde fusese înmormântată Virginia, dar nici chiar că trupul ei fusese scos din mare, îl întrebai la ce se dusesse să roage pe Dumnezeu la rădăcina bambușilor? El îmi răspunse:

— De atâtea ori am stat la rădăcina lor împreună!

Își urmă calea până la intrarea în pădure, unde ne apucă noaptea. Acolo îl sfătui să mănânce ceva; eu îi dădui exemplu, apoi dormirăm pe iarbă la rădăcina unui copac. A doua zi crezui că se va hotărî să se întoarcă acasă. Într-adevăr, se uită câtva timp la lunca bisericii Pamplemuselor cu lungile sale alei de bambuși și schiță câteva mișcări să se întoarcă; dar deodată se afundă în pădure îndreptându-se mereu către miazănoapte. Îi înțelesei gândul și mă siliu să-l fac să și-l schimbe, dar în zadar.

Ajunserăm pe la prânz în mahalaua Pulberei-de-Aur. Coborî repede pe țărmul mării, în fața locului unde pierise Saint-Geran. Când văzu insula Chihlimbarului și canalul ei lin ca o oglindă, strigă:

— Virginia! O, scumpa mea Virginia!...

Și deodată leșină. Doming și cu mine îl duserăm în pădure, unde cu multă greutate îl făcurăm să-și vină în simțiri. Cum se deșteptă, vru să se întoarcă iar pe țărmul mării, dar rugându-l să nu-și mai sporească durerea și pe a noastră, prin așa de crude amintiri, apucă într-altă parte.

În sfârșit, timp de opt zile merse în toate locurile unde se plimbase cu tovarășa copilăriei sale. Străbătu poteca pe unde se dusesse să ceară iertare sclavei de pe râul Negru; se duse să vadă, pe urmă, malurile râului Celor trei Mamele, unde

se așezase ea jos nemaiputând umbla, și pădurea prin care se rătăciseră. Toate locurile care îi aminteau grijile, jocurile, odihna, binefacerea mult iubitei lui, râul Muntelui Lung, căsuța, micuța cascadă vecină, papayerul pe care îl semănase ea, pajiștile pe care îi plăcea ei să alerge, răspântiile din pădure pe unde cânta, îl făcură pe rând să verse lacrimi și aceleași ecouri care strigaseră de atâtea ori țipetele lor de bucurie, acum repe-tau, vai!... numai cuvintele dureroase: „Virginia, o scumpa mea Virginia!”

În această viață sălbatică și vagabondă ochii i se înfundară în orbite, se îngălbeni la față și sănătatea i se șubrezi din ce în ce mai mult. Încredințat că simțământul suferințelor noastre se îndoiește prin amintirea plăcerilor și că pasiunile cresc în singurătate, mă hotărâi să depărtez pe bietul tânăr de locurile care îi aduceau aminte pierderea iubitei lui și să-l mut în alt loc de pe insulă, unde era mai multă mișcare. De aceea îl dusei pe înălțimile locuite din mahalaua lui Williams unde nu fusese niciodată. Agricultură și comerțul răspândeau în partea aceasta a insulei multă mișcare și varietate. Aici se aflau cete de tâmplari, de dulgheri, unii lucrau lemnul și alții dădeau scândurile la rindea; căruțele umblau de colo până colo pe drumuri; turme mari de boi și herghelii de cai pășteau pe lunci nemărginite și toată câmpia era semănată cu locuințe. Înălțimea locului îngăduia cultura mai multor legume și fructe din Europa. Ici vedeai grâu secerat, colo covoare de fragi în luminișurile pădurilor și șiruri de măceși de-a lungul drumurilor. Curățenia aerului era bună pentru sănătatea albilor. De pe aceste înălțimi aflate în mijlocul insulei și înconjurate de păduri mari, nu se zărea nici marea, nici Port-Louis, nici biserica Pamplemuselor, nici nimic care-i putea aminti lui Paul de Virginia.

În aceste locuri îl dusei pe Paul. Umblam mereu cu el prin soare și pe ploaie, ziua și noaptea, rătăcindu-l într-adins prin păduri, pe câmp, ca să-i distrez spiritul prin oboseala corpului și să-

l fac, prin necunoașterea locului în care ne aflam, să se gândească la altceva. Dar inima celui care iubește găsește pretutindeni urmele ființei iubite. Ziua și noaptea, liniștea sin-gurății și zgomotul locuințelor, chiar timpul, care duce cu el atâtea amintiri, nimic nu-l putea face să uite. Poate fi tulburat acul atins de un magnet, dar cum apucă a se odihni, se întoarce din nou spre polul care îl atrage. Când întrebam pe Paul, care rătăcea prin mijlocul livezilor: „Acum unde mai mergem?” el se întorcea către miazănoapte și-mi zicea: „Uite colo munții noștri, haidem într-acolo.”

Văzui că niciun mijloc din cele ce încercasem ca să-l distrag nu fusese folositor, și că nu mai aveam alt decât să-i atac pasiunea însăși, întrebuițând toate puterile slabei mele jude-căți. Îi răspunsei deci:

— Da, iată munții unde locuia scumpa ta Virginia și iată și portretul ce i-ai dat și pe care îl avea la inimă când a murit. Cele din urmă gânduri ale ei au fost tot pentru tine.

Și îi arătai portretul pe care i-l dăduse Virginiei pe margi-nea fântânii cocotierilor.

Când îl văzu, o bucurie tristă i se ivi în privire. Îl apucă cu lăcomie și îl duse la gură. Lacrimile i se opriră în ochi, nu putură curge.

Îi zisei:

— Fiul meu, ascultă-mă; eu îți sunt prieten și am fost prieten și cu Virginia; în mijlocul speranțelor tale am încercat adesea să-ți întăresc judecata contra întâmplărilor neprevăzute ale vieții. Ce plângi cu atâta amărăciune? Nenorocirea ta sau pe a ei? Nenorocirea ta e mare, fără îndoială. Ai pierdut pe cea mai dragălașă fată care ar fi fost una dintre cele mai vrednice femei. Ea își jertfise interesele intereselor tale și te dorise mai mult decât averea, ca singura răsplată vrednică de virtutea ei. Dar de unde știi că ființa de la care așteptai o fericire așa de curată n-ar fi fost

pentru tine un izvor de suferințe? Era săracă și dezmoș-tenită, iar tu n-aveai ce împărți cu ea, doar munca. Ea se întorcea mai delicată din pricina educației ce primise și mai curajoasă prin nenorocirile ce îndurase și ai fi văzut-o în fiecare zi pierzându-se mai mult prin silința ce și-ar fi dat să împăr-tășească toate lucrurile cu tine. Dacă ar fi făcut copii, grijile ei și ale tale ar fi sporit prin greutatea de a susține singură, numai cu tine, și rudele cele bătrâne și familia care se năștea.

Îmi vei zice: „Guvernul ne-ar fi ajutat.” De unde știi, dacă într-o colonie în care administratorii se schimbă așa de des, ai fi avut des oameni ca domnul de La Bourdonnays? De unde știi că nu vine vreun șef fără moravuri bune și fără morală? De unde știi dacă nevasta ta n-ar fi fost silită, ca să aibă un păcătos de ajutor, să se dea bine pe lângă ei? Atunci ori ea ar fi fost slabă și tu ai fi fost de plâns, ori ea ar fi fost cuminte și ați fi rămas săraci, fericit dacă, din pricina bunătății și virtuții sale, n-ai fost prigonit chiar de cei de la care așteptai ocrotire!

Îmi vei spune iar: „Mi-ar fi rămas fericirea de a ocroti pe ființa iubită care se leagă cu atât mai mult de tine cu cât e mai slabă, de a o mângâia prin chiar grijile tale și de a ne spori iubirea cu greutatele noastre comune.”

Fără îndoială virtutea și iubirea se bucură de aceste plăceri amare. Dar Virginia nu mai trăiește și îți mai rămâne ce a iubit ea mai mult, după tine: mama ei și mama ta pe care durerea ta nespuse le va omorî. Fericirea-ți să fie a le ajuta, cum le-ar fi ajutat ea. Fiul meu, binefacerea e fericirea virtuții; nu e fericire mai sigură și mai mare pe pământ. Planurile de plăcere, de odihnă, de delicii, de belșug, de glorie, nu sunt făcute pentru omul slab, călător și trecător. Ai văzut cum un pas către avere ne-a prăvălit pe toți în prăpastie. Tu te-ai împotrivit, ce e drept, dar cine ar fi crezut că drumul ce făcea Virginia era să se sfârșească în așa chip tragic?

Dorința de a primi ceva de la o rudă bogată și bătrână, sfaturile unui guvernator înțelept, aplauzele unei colonii întregi, părerile unui preot, au hotărât nenorocirea Virginiei. Astfel alergăm la pierdere, înșelați chiar de prudența celor care ne guvernează.

Mai bine ar fi fost, negreșit, să nu-l creadă, nici să asculte glasul și speranțele lumii înșelătoare, dar, în sfârșit, niciun om din câți vedem așa de ocupați în câmpiile acestea, nici din cei care se duc după avere în Indii ori din cei care, fără să iasă din casă, se bucură în Europa de munca celor de aici, niciunul nu e care să nu fie sortit să-și piardă într-o zi ce iubește mai mult: măriri, avere, nevastă, copii, prieteni. Cei mai mulți vor vedea ce pierd, alții pierd chiar din nesocotința lor. Tu n-ai motiv a te muștra de nimic, ai fost credincios. Ai avut, în floarea tinereții, prudența unui înțelept, căci nu te-ai depărtat de simțământul naturii. Vederile tale erau legitime căci erau curate, simple, neinteresate și aveai asupra Virginiei drepturi sfinte cu care nicio avere nu se putea compara. Ai pierdut-o, și nu a fost de vină nici nesocotința, nici zgârcenia, nici o falsă înțelepciune a ta, ci numai Dumnezeu care a întrebuițat pasiunile altuia spre a-ți răpi iubita; Dumnezeu de care țin toți, care vede tot ce vă trebuie și a cărui înțelepciune nu te lasă să te căiești și să te deznădăjduiești în urma nenorocirilor a căror pricină ai fost.

Iacă ce poți zice: „N-am meritat această nenorocire.” De ce plângi oare?... Nenorocirea Virginiei, sfârșitul său, starea ei de acum?... Ea a avut soarta hotărâtă nașterii, frumuseții și chiar imperiilor. Viața omului, cu toate planurile lui, se ridică ca un turnuleț al cărui vârf e moartea. Când s-a născut, a fost osândită să și moară. Virginia e fericită că s-a dezlegat de viață înaintea mamei sale, înaintea mamei tale, înaintea ta, adică fericită că n-a murit de mai multe ori până să moară de tot.

Moartea, fiul meu, e un bine pentru toți oamenii; ea e noaptea zilei pline de griji care se cheamă viață. În somnul morții se

odihnesc de veci bolile, durerile, mâhnirile, temerile care-i tulbură pe cei care trăiesc. Uită-te la oamenii care par cei mai fericiți; vei vedea că au plătit foarte scump pretinsa lor fericire: averea prin pierderea sănătății; plăcerea – așa de rară – de a fi iubit, prin jertfe necentenite; și adesea la sfârșitul unei vieți sacrificate intereselor altuia, nu văd în juru-le decât prieteni falși și rude nerecunoscătoare. Dar Virginia a fost fericită până în cea din urmă clipă. Alături de noi prin bunurile naturii, și departe de noi prin cele ale virtuții, și chiar în clipa îngrozitoare în care am văzut-o pierind, era tot fericită; căci fie că se uita la colonia întregă căreia îi pricinuia nemângâiere universală ori fie că se uita la tine care alergai cu așa curaj în ajutorul ei, a văzut cât ne era de scumpă tuturor. S-a împunertnicit în contra viitorului prin amintirea nevinovăției vieții sale și a primit atunci prețul pe care cerul îl dă virtuții: o bărbăție deosebită în pericol. Ea a privit moartea cu față senină.

Fiul meu, Dumnezeu dă virtuții să sufere toate eveni-mentele vieții, ca să arate că numai ea se poate folosi de ele și poate găsi într-însele fericire și glorie. Când îi păstrează faima ilustră, o ridică pe câte un pedestal mare și o pune în luptă cu moartea; atunci curajul său servește drept pildă și amintirea nenorocirilor sale primește pe veci un tribut de lacrimi de la urmași. Iată monumentul nemuritor care-i e rezervat pe pământ-tul pe care toate trec și unde chiar amintirea celor mai mulți regi e repede îngropată într-o veșnică uitare.

Dar Virginia n-a murit. Vezi că toate se schimbă pe pământ și că nimic nu se pierde. Nicio artă omenească nu ar putea nimici cea mai mică parte de materie, și ce a fost cu judecată, simțitor, iubitor, virtuos, religios, va fi pierit, pe când elementele din care e alcătuit nu se pot nimici. Ah! Virginia a fost fericită cu noi, dar acum e și mai

fericită. E cu Dumnezeu, fiul meu, toată firea ne spune că e, nu mai trebuie să-ți dovedesc eu. Doar răutatea îi face pe oameni să tăgăduiască o justiție de care se tem. Instrumentul său e în inima ta, după cum operele sale le vezi cu ochii. Crezi oare că o lasă el pe Virginia fără răsplată? Crezi oare că această putere care îmbracă sufletul ei așa de nobil cu o formă așa de frumoasă, în care simțea o artă duioasă, n-ar fi putut-o scoate din valuri?... Că cel care a alcătuit fericirea de față a oamenilor, prin legi pe care nu le cunoști, nu poate pregăti alta pentru Virginia prin legi tot necunoscute ție? Oare când eram în neant – de am fi fost în stare să cugetăm – ne-am fi putut face o idee de viață? Și acum, când trăim viața această întunecoasă și scurtă, putem prevedea cumva ce este dincolo de moarte, pe unde trebuie să ieșim din ea? Are oare Dumnezeu nevoie – ca omul – de micul nostru glob pământesc ca să facă din el teatru al inteligenței și al bunătății sale, și nu a putut oare propaga viața omenească decât în câmpurile morții? Nu e picătură de apă în ocean care să nu fie plină de ființe vii. Ce fel, să nu fie inteligență supremă și bunătate divină decât numai unde suntem noi, – și în globurile strălucitoare și nenumărate, în câmpurile nemărginite de lumină care le înconjoară, pe care nici furtunile, nici nopțile nu le întunecă niciodată, să nu fie decât un spațiu zadarnic și un neant veșnic? Dacă noi, care nu ne-am dat nimic, îndrăznim să însemnăm margini puterii de la care am primit tot, am putea crede că suntem aici pe marginea imperiului său, unde viața se zbate cu moartea și nevinovăția cu tirania?

Fără îndoială, există undeva un loc unde virtutea își pri-mește răsplata. Virginia acum e fericită. Ah! dacă ar putea vorbi cu tine din ținutul îngerilor ți-ar zice:

— O, Paul, viața e numai o încercare. Am fost credin-cioasă legilor naturii, iubirii și virtuții. Am străbătut mările ca să mă supun

rudelor mele, m-am lipsit de bogății ca să-mi păstrez credința, și mai bine am pierdut viața, decât să mi se atingă pudoarea. Cerului i s-a părut cariera mea îndestul de împlinită. Am scăpat pentru totdeauna de sărăcie, de bârfire, de ispite, de priveliștea durerilor altora. Niciun rău care-i sperie pe oameni nu mă mai poate de acum atinge, – și tu mă plângi!... Sunt curată și neatinsă ca o părticică de lumină, – și tu mă chemi iar în noaptea vieții. O, Paul! o, fratele meu, adu-ți aminte de zilele de fericire în care de dimineată gustam voluptatea cerurilor, ridicându-se odată cu soarele pe piscurile acestor stânci și răspândindu-se cu razele lui în sânul pădurilor. Simțeam o încântare, a cărei pricină nu o puteam pricepe. În visările noastre nenumărate doream să fim numai privire ca să vedem bogatele culori ale aurorii; să fim numai miros ca să simțim parfumurile plantelor noastre; numai auz ca să ascultăm concertul păsărilor noastre; numai inimă ca să recunoaștem binefacerile. Acum, la izvorul frumuseții, de unde decurge tot ce e plăcut pe pământ, sufletul meu vede, gustă, aude, atinge îndată ceea ce nu putea simți atunci decât prin niște organe slabe. Ah! ce limbă ar putea descrie țărnul unui orient veșnic, în care locuiesc de veci? Simțim tot ce o putere nemărginită și o bunătate cerească au putut crea, spre a mângâia pe o ființă nenorocită, tot ce prietenia unui număr nespus de ființe, bucu-roase de aceeași fericire, poate pune ca armonie în pornirile de bucurie comună.

Sușține dar încercarea la care ești pus, spre a spori fericirea Virginiei tale prin iubiri ce nu mai au sfârșit, printr-un hymen ale cărui făclii nu se vor mai putea stinge. Acolo îți voi potoli părerile de rău, îți voi șterge lacrimile. O, amicul meu, tânărul meu soț, ridică-ți inima către nemărginit ca să poți îndura suferințele unei clipe.”

Eram eu însumi atât de emoționat, încât mă oprii. Paul, care se uita la mine țintă, îmi zise:

— A murit! A murit!...

Și o lungă slăbiciune urmă după aceste cuvinte dureroase. Pe urmă, venindu-și în simțiri, zise:

— Deoarece moartea e un bine și deoarece Virginia e fericită, vreau să mor și eu ca să mă duc unde e ea.

Astfel cuvintele mele de mângâiere îi măriră deznădejdea. Eram ca un om care vrea să-și scape prietenul ce se afundă în mijlocul unei ape mari, fără să vrea să înoate; durerea îl cufunda.

Vai! nenorocirile copilăriei pregătesc pe om să intre în viață și Paul nu avusese parte niciodată de nicio nenorocire.

Îl adusei acasă. Acolo găsii pe mama sa și pe doamna de La Tour într-o stare de slăbiciune și mai puternică. Margareta era abătută de tot. Caracterele vioaie, asupra cărora suferințele mici alunecă, se împotrivesc mai puțin suferințelor mari.

Îmi zise:

— O, bunul meu vecin, astă noapte mi s-a părut că am văzut pe Virginia îmbrăcată în alb, în mijlocul unor grădini frumoase. Mi-a zis: „Mă bucur de o fericire vrednică de invidie“. Apoi s-a apropiat de Paul veselă și l-a luat cu ea. Eu încercam să-l țin și simții că plecam și eu de pe pământ și că îl urmam cu o plăcere de nedescris. Atunci am vrut să-mi iau rămas bun de la prietena mea și am văzut-o că și ea ne urma cu Maria și cu Doming. Dar e ciudat că și doamna de La Tour a avut astă noapte un vis la fel ca al meu.

Îi răspunsei:

— Eu cred că nimic nu se întâmplă pe lume fără voia lui Dumnezeu. Visele anunță uneori adevărul.

Doamna de La Tour îmi povesti un vis la fel. Nu băgasem de seamă să fie vreuna superstițioasă și de aceea am fost izbit de asemănarea viselor lor și nu mă îndoii că se vor realiza. Părerea că

adevărul ni se înfățișează uneori în timpul somnului e răspândită printre toate popoarele de pe pământ. Cei mai mari oameni din vechime au crezut în ea; între ei Alexandru, Cesar, amândoi Scipionii și Catonii și Brutus care nu erau niciunul spirite slabe. Vechiul și noul Testament dau o mulțime de pilde de vise care s-au împlinit. Eu unul n-am nevoie să-mi ascult decât de propria-mi experiență și am văzut de mai multe ori că visele sunt prevestirile ce ni le trimit niște spirite care se interesează de noi. Că dacă vrem să le combatem ori să ne apărăm prin judecată de niște lucruri care întrec lumina jude-cății omenești, nu putem. Cu toate acestea, dacă judecata omului e numai o icoană a judecății lui Dumnezeu deoarece omul are putere să-și trimită gândurile până la capătul lumii prin mijloace tainice și ascunse, ce inteligență care guvernează universul n-ar întrebuința și ea asemenea mijloace? Un prieten mângâie pe altul printr-o scrisoare care trece printr-o mulțime de regate, umblă în mijlocul națiunilor și duce bucuria și speranța unui singur om; de ce oare suveranul protector al nevinovăției să nu poată veni pe vreo cale tainică în ajutorul unui suflet virtuos și să nu-și pună încrederea numai în el? Are el oare nevoie să întrebuințeze vreun semn exterior spre a-și executa voința, el care lucrează neîncetat în toate printr-o lucrare lăuntrică?

De ce să ne îndoim de vise? Viața plină de atâtea planuri trecătoare și zadarnice e oare altceva decât un vis?

Oricum, visul celor două prietene se împlini. Paul muri peste două luni după moartea scumpei lui Virginia, al cărei nume îl pronunța neîncetat. Margareta își dădu sfârșitul peste opt zile după fiul său, cu o bucurie pe care numai virtuții îi e dat să o încerce.

Își luă rămas bun de la doamna de La Tour în chipul cel mai duios, „sperând într-o dulce și veșnică revedere”.

— Moartea e cel mai mare bine, zise ea, trebuie să o dorim. Dacă viața e pedeapsă, trebuie să dorim să se sfârșească; dacă e încercare, trebuie să cerem să fie scurtă.

Gubernatorul luă în grija sa pe Doming și pe Maria, care nu mai erau în stare să muncească și care nu mai trăiră mult.

Bietul Fidel a murit de dor mai în același timp cu stăpânul său.

Eu am luat la mine pe doamna de La Tour, care se susținea în mijlocul atâtor pierderi mari cu o putere sufletească de necrezut. Ea mângâiase pe Paul și pe Margareta până în cea din urmă clipă, parcă nu ar fi îndurat nicio nenorocire. După ce muriră, îmi vorbi în fiecare zi de prietenii scumpi care erau în vecinătate. Cu toate acestea nici ea nu mai trăi decât o lună. Pe mătușă-sa nu o muștră de răul ce-i făcuse, ci rugă pe Dumnezeu să o ierte și să aline tulburările îngrozitoare ale spiritului ei, de care aflarăm că începuse să sufere îndată după ce trimisese pe Virginia înapoi cu atâta cruzime.

Această rudă denaturată nu rămase mult nepedepsită pentru asprimea ei. Aflai, de la mai multe vase ce veniră aici, că era tulburată de niște suferințe cumplite; aici se muștra de moartea prematură a nepoatei sale și de pierderea mamei sale, aici îi părea bine că depărtase de la ea pe cele două, care zicea că-i necinstesc casa prin alegerile lor. Uneori se înfuria când vedea marele număr de săraci de care era plin Parisul și striga:

— La ce nu trimite pe toți nemernicii ăștia să piardă în colonii?

Mai adăuga că ideile de umanitate, de virtute, de religie, adoptate de toate popoarele, erau numai născociri ale politiciii prinților lor. Apoi se lăsa în voia unei groaze superstițioase, care o umplea de spaimă de moarte.

Atunci făcea pomeni mari unor călugări bogați care o călăuzeau, rugându-i să îmbuneze divinitatea prin jertfirea averii sale, ca și cum niște ajutoare pe care nu voise să le facă celor nenorociți, puteau să placă Tatălui oamenilor. Adesea închipui-rea ei îi înfățișa câmpii aprinse, munți în flăcări, pe care spectre îngrozitoare rătăceau chemând-o. Atunci se arunca la picioarele preoților și-și imagina în contra ei însăși chinuri, căci cerul drept trimite sufletelor crude religii spăimântătoare.

Astfel trecură mai mulți ani, când atee, când credincioasă lui Dumnezeu, fiindu-i grijă și de moarte și de viață. Dar sfârșitul unei vieți așa de vrednice de plâns fu chiar lucrul căruia îi sacrificase simțămintele naturii. Avu mâhnirea să vadă că ave-rea ei va fi moștenită de niște rude pe care le ura. Căută dar să înstrăineze cea mai mare parte, dar rudele, folosindu-se de accesele ei, puseră să o închidă ca nebună.

Astfel chiar bogățiile ei o pierdură, și după cum înăsprise inima celei ale căreia fuseseră, tot așa denatură și inima celor care le doreau. Muri dar judecând că era lipsită de avere și disprețuită de aceleași persoane a căror opinie o călăuzise toată viața.

Pe Paul l-au pus alături de Virginia, lângă aceleași trestii și în jurul lor pe iubitoarele lor mame și pe credincioșii lor servi-tori. Pietre de marmură nu s-au ridicat pe umilele lor morminte, nici nu li s-au săpat inscripții spre cinstirea virtuții lor; dar amintirea le-a rămas neștersă în inima celor cărora le-au făcut bine. Umbrele lor n-au nevoie de strălucirile de care au fugit cât au trăit, dar dacă or mai fi vrând să știe ce se întâmplă pe pământ, fără îndoială că le place să rătăcească pe sub aco-perișurile colibelor unde locuiește virtutea muncitoare, să mângâie sărăcia nemulțumită de soarta sa, să

hrănească în tinerii care se iubesc o flacăra trainică, gustul bunurilor naturale, dragostea de lucru și teama de bogății.

Vocea poporului, care tace când e vorba de monumentele ridicare gloriei regilor, a dat câtorva părți din insulă nume care vor comemora pierderea Virginiei. Lângă insula Chihlimbarului, e un loc care se numește *Trecerea lui Saint-Geran*, după numele vasului care s-a scufundat acolo aducând-o din Europa.

Capătul acestui lung colț de pământ ce vezi la trei leghe de aici, pe jumătate acoperit de valurile mării, dincolo de care *Saint-Geran* n-a putut trece, în ajunul uraganului, ca să intre în port, se numește *Capul nenorocit* și aici înaintea dumitale la capătul vârceleii acesteia, e baia Mormântului unde a fost găsită Virginia acoperită de nisip ca și cum marea ar fi vrut să-i aducă familiei corpul și să-i onoreze pudoarea pe aceleași țărături pe care le onorase cu nevinovăția ei.

Tineri, dar cu o așa dragoste uniți! Mame nenorocite! Scumpă familie! Aceste păduri care vă umbreau, fântânile aceste care curgeau pentru voi, locurile unde vă odihneți, vă plâng și acum pierderea.

Nimeni, de atunci încoace, n-a mai cutezat să cultive acest pământ nemângâiat, nici să dreagă colibele. Caprele voastre s-au sălbăticit; grădinile v-au fost nimicite; păsările au fugit și nu se mai aud decât strigătele ereților care zboară peste stânci.

Eu, de când nu vă mai văd, sunt ca un prieten care nu mai are prieteni, ca un tată căruia i-au murit copiii, ca un călător care rătăcește pe pământ, unde am rămas singur.

Zicând aceste cuvinte, bătrânul se depărtă plângând, iar eu plânsesem de mai multe ori cât ținuse această jalnică povestire.

୨୨୨ ୧୧୧

EDITURA GRAMAR

Colecția CAPODOPERE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Honoré de Balzac	<i>Eugénie Grandet</i>
A. P. Cehov	<i>Teatru</i>
Corneille	<i>Cidul</i>
Al. Dumas	<i>Cei trei muschetari</i>
Frații Grimm	<i>Basme</i>
Charles & Mary Lamb	<i>Povestiri după piesele lui Shakespeare</i>
Benoît Malon	<i>Spartacus</i>
Ovidiu	<i>Scrisori din Exil (Tristele. Ponticele)</i>
François Rabelais	<i>Gargantua</i>
Friedrich Schiller	<i>Don Carlos</i>
Henryk Sienkiewicz	<i>Quo vadis</i>
Jules Verne	<i>Ocolul pământului în 80 de zile</i>
Jack London	<i>Colț Alb</i>
Hector Malot	<i>Singur pe lume</i>
Frances Burnett	<i>Micul lord</i>
Shakespeare	<i>Romeo și Julieta</i>
Guy de Maupassant	<i>Bel-Ami</i>
J. F. Cooper	<i>Ultimul mohican</i>
Harriet Beecher-Stowe	<i>Coliba unchiului Tom</i>
Rudyard Kipling	<i>Cărțile junglei</i>
Jonathan Swift	<i>Călătoriile lui Gulliver</i>
Daniel Defoe	<i>Robinson Crusoe</i>
Mark Twain	<i>Un yankeu la curtea regelui Arthur</i>
Edith Wharton	<i>Vârsta inocenței</i>
Margaret Mitchell	<i>Pe aripile vântului</i>
Oscar Wilde	<i>Portretul lui Dorian Grey</i>
E. M. Forster	<i>Howards End</i>

Cărțile pot fi achiziționate:

- din librăriile partenere
- prin intermediul paginii web www.grammar.ro cu o reducere de 10% sau în cadrul ofertelor speciale la prețul afișat, fără a se cumula cu alte reduceri
- direct de la sediul: strada Ctin. Rădulescu Motru nr. 25, sector 4, București, cu reducere de 20% sau cu prețul din oferta specială, fără a se cumula cu alte reduceri